

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ari Saarelainen

KAKSI UUTISVIIKKOA BOSNIASSA

Bosnian sodan uutisten aktanttianalyysi, viholliskuvat ja kosmologia

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

SAARELAINEN, ARI: Kaksi uutisviikkoa Bosniassa. Bosnian sodan uutisten aktanttianalyysi, viholliskuvat ja kosmologia.

Pro gradu -tutkielma, 122 s., 9 liites.

Journalistiikka

Joulukuu 2016

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen Bosnian sisällissodan käännekohdan uutisointia Suomessa vuoden 1995 syyskuussa. Tutkimusaineisto sisälsi 108 uutista kolmessa sanomalehdessä ja kahden tv-kanavan uutisissa yhteensä kahden viikon otantajaksolla. Ajankohtana länsimaat tekivät sotilaallisen intervention Bosnian serbejä vastaan.

Bosnia-uutisia ei Suomessa ole tutkittu, mutta niin tekemällä voi auttaa sotajournalismin tutkimusta. Keskeinen tutkimuskysymys oli selvittää, millä tavalla uutisointia ohjasi läntistä kulttuuria määrittävä kosmologia ja siihen kuuluva viholliskuva-ajattelu, jossa keskeistä on identiteetin rakentaminen 'me' vastaan 'muut' -erottelun kautta. Sama toiseuden käsite elää esimerkiksi Euroopan suhteessa pakolaisuuteen. Toissijaisia tutkimuskysymyksiä olivat, miten metodina käytetty aktanttianalyysi soveltuu uutistutkimukseen ja se, miten Bosnian uutiset täyttivät hyvän sotajournalismin ja ns. sitoutuvan journalismin kriteereitä. Sitoutuva journalismi syntyi Bosniassa, ja se tarkoittaa, että toimittajat valitsevat puolensa konfliktissa. Alankomaissa tämä näkyi selvästi uutisoinnissa, vaikka se noudatti objektiivisuuden periaatteita.

Tutkimusmenetelmänä oli A.J. Greimasin kehittämä aktanttianalyysi, koska lähtöoletuksena oli, että objektiivisuuspyrkimyksen vuoksi kosmologia kätkeytyy. Aktanttianalyysillä voidaan mallintaa tekstien syvärakenne, niissä esiintyvät toimijat ja näiden väliset suhteet. Tulosten mukaan uutisointi loi kuvan kamppailusta, jossa näennäisesti keskeistä oli purkaa serbien piiritys Sarajevon kaupungin ympärillä, mutta jonka kätkeyty motiivi oli Lännen pyrkimys lopettaa sen kannalta nöyryyttävä tilanne. Bosnian serbeistä rakentui kuva läntisen kosmologian kannalta kiusallisena vihollisena. Lopuksi uutisointi tuki Lännen linjaa säilyttää subjektin asema, kun interventtiosta hyötynyt Bosnian hallitus hyökkäsi.

Kokonaisuutena tulokset vahvistivat, että läntinen kosmologia ohjaa journalismin omaa käytäntöihin ja arvoihin nojautuvaa ideologiaa. Hyvän sotajournalismin kriteerit täyttyivät melko heikosti. Aktanttianalyysi metodina toimi, mutta oli työläs, eikä välttämättä muuta diskurssianalyysia parempi. Jatkohaasteita ovat idän ja lännen vastakkainasettelun ilmentyminen uutisissa, pakolaiskriisin uutisointi sekä aktanttianalyysin soveltaminen muiden uutisten tutkimukseen.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto – Hyvät, pahat ja rumat	1
2. Tutkimusasetelma: Bosnia, journalismi ja kosmologia	4
2.1 Perinteinen objektiivisuus	4
2.2 Uutisparadigma, ideologia ja hegemonia	9
2.3 Uutiset kertomuksina ja uutisten semiotiikka	16
2.4 Konfliktiuutiset – ulkomaanuutisten erityistapaus	18
2.5 Bosnian sodan raportoinnin erityispiirteitä	23
3. Läntinen kosmologia ja viholliskuvat	26
3.1 Euroopan idea ja europeanismi	27
3.1.1 Euroopan identiteetti: Ketkä ovat eurooppalaisia?	29
3.1.2 Amerikkalainen internationalismi	30
3.2 Viholliskuva-ajattelu: 'me' ja 'muut'	31
4. Konteksti: Mitä Bosniassa tapahtui?	35
4.1 Jugoslavian hajoaminen ja sisällissota	36
4.1.1 Keinotekoinen valtio	37
4.1.2 Nationalismi purkautuu sodiksi	39
4.1.3 Bosnian umpikuja	40
4.2 Kohti interventiota	42
4.2.1 Lännen sisäiset ongelmat	43
4.2.2 Ratkaisevat käänneet	45
4.3 Intervention argumentointi	47
5. Tutkimuskysymykset ja tutkimusaineisto	51
5.1 Tutkimuskysymykset	52
5.2 Tutkimusaineisto	53
5.2.1 Aineiston määrä ja luonne	54
5.2.2 Aineiston käsittelyprosessin kulku	59
6. Tutkimusmetodina aktanttianalyysi	60
6.1 Aktanttimalli, aktantit ja aktorit	61
6.1.1 Kuusi aktanttia	62
6.1.2 Binaariset vastinparit	65
6.2 Semioottinen neliö, 'kokeet', modaliteetit ja 'suuri lause'	65
6.2.1 Modaliteetit ja merkityksen rakentuminen	68
6.2.2 Syntagmaattisuus ja paradigmaattisuus	69
6.3 Aktanttianalyysin soveltaminen Suomessa	70
7. Metodin soveltaminen, tulokset ja tulkinta	71
7.1 Aktanttianalyysin soveltuvuuden arviointi	75
7.2 Aktanttianalyysin tulokset 1: Binaariset aktanttiparit	78
7.2.1 Tahdon akseli – subjektit ja objektit	78
7.2.2 Tiedon akseli – lähettäjät ja vastaanottajat	83
7.2.3 Vallan akseli – auttajat ja vastustajat	87

7.2.4 Vastustajat ja vastasubjekti	88
7.3 Aktanttianalyysin tulokset 2: Kolme tarinatasoa	90
7.4. Aktanttianalyysin tulokset 3: Neljä aktantuaalista asetelmaa	93
7.4.1 Tilanne 1: Nato pommittaa Bosnian serbejä	93
7.4.2 Tilanne 2: Bosnian sodan lopettamisesta periaatesopimus	96
7.4.3 Tilanne 3: Bosnian hallitus hyökkää	97
7.4.4 Tilanne 4: Venäjä arvostelee Lännen toimintaa Bosniassa	99
7.5 Aktanttianalyysin tulokset 4: Suuri lause, puhetavat ja hegemonia	101
7.5.1 Syntagmaattisuus ja paradigmaattisuus	101
7.5.2 Puhetapojen kertomaa	103
7.5.3 Lännen hegemonia	107
8. Bosnian sotajournalismi, viholliskuvat ja kosmologia	108
8.1 Bosnian sotajournalismi	108
8.2 Bosnia, viholliskuvat ja kosmologia	110
8.3 Bosnian jälkeen	117
8.3.1 Uudet interventiot	118
8.3.2 Bosnian haamut	120
Lähteet	123
Liitteet	128
Liite 1: Jugoslavian hajoamisen ja Bosnian sodan kronologia	128
Liite 2: Bosnian rintamat ennen interventiota ja sen jälkeen	129
Liite 3: Tutkimusaineiston näytteitä	130

1. Johdanto – Hyvät, pahat ja rumat

Aleppon kaupungin itäosan piiritys muodostui vuonna 2016 konfliktuutisten keskipisteeksi maailman mediassa. Vuonna 2011 puhjennesta Syyrian sisällissodasta oli tullut kestouutinen, jollainen tapaa puuduttaa suuren yleisön, mutta ajoittain etusivuille noussut siviiliväestön kärsimys piiritetystä kaupungissa herätti kansalaisten tunteet. Jos palattiin ajassa taaksepäin vuoteen 1995, uutisten maailmasta löytyi hyvin samankaltainen tapaus: Sarajevon kaupungin piiritys Bosnian sodassa.

Asetelmat muistuttivat toisiaan erittäin paljon. Siviilit olivat sodan keskeinen uhri, piiritetty kaupunki oli monikulttuurinen, osapuolet jakautuivat uskonnollisilla perusteilla. Bosnian sodasta ja Sarajevon piirityksestä muodostui sotavuosien aikana turruttava kestouutinen. Bosniassa läntiset tiedotusvälineet vetosivat raportoinnillaan voimakkaasti poliittisiin päättäjiin sen puolesta, että nämä tekisivät pontevasti jotakin, joka lopettaisi sodan. Aivan samoin tapahtui Syyrian ja Aleppon kohdalla.

Suomessa journalismin tutkimus ei ole tarkastellut nimenomaan Bosnian sodan uutisointia, joten tämä jo itsessään antaa perusteita tutkia niitä vielä yli kaksikymmentä vuotta myöhemmin. Bosnian tapahtumien jälkeen maailma ja journalismin toimintaympäristö ovat toki muuttuneet paljon. Uutisten tekemisen yleiset periaatteet ja sodan raportoinnin lainalaisuudet ovat silti pääosin ennallaan.

Tutkielmani laajana viitekehyksenä ovat viholliskuvien esittämisen ja sotauutisoinnin tematiikka. Pureutumalla Bosnian uutisointiin on mahdollista tehdä löytöjä, jotka auttavat tutkimaan myöhempien sotien raportointia ja sotajournalismia yleisesti. Sotia voi sanoa jopa uutistoiminnan historialliseksi lähtökohdaksi, ja journalismissa sodat ovat toistuva uutisaihe, joiden tematiikka kestää aikaa.

Yksi lähtökohtana on se, että perinteisesti uutisjournalismin ihanteiksi on määritelty jalolta kuulostavia arvoja, kuten objektiivisuus ja tasapuolisuus. Alankomaissa vuonna 2008 julkaistu laaja tutkimus kuitenkin osoitti, että siellä Bosnian sodan uutisointi rikkoi journalismin ihanteita vastaan. Media suosi asetelmia hyvät ja pahat, uhrin ja syyllisen, ja ne kannattivat sotilaallista väliintuloa Sarajevon piirittäviä Bosnian serbejä vastaan. Tämä tapahtui pääosin hienovaraisesti ja kätkeytyi aihe-, lähde- ja näkökulmavalinnoilla. Hypoteesini on, että samankaltainen asetelma näkyi tavalla tai toisella myös Suomessa julkaistuissa Bosnia-uutisissa. (Ruigrok, 2008, 296)

Sodan pelkistäminen hyvien ja pahojen kamppailuksi ei ole yllättävää, sillä se ilmentää kulttuurim-

me tarvetta uusintaa myyttistä hyvän ja pahan taistelua. Pitkään on tunnustettu, että uutiset heijastavat väistämättä kulttuurimme syvärakennetta, niin sanottua läntistä kosmologiaa, johon sisäänrakennettuna liittyy viholliskuva-ajattelun tuottama tarve etsiä vihollisia (Galtung, 13–17). John Fiske on sanonut, että uutisissa kertaantuu fiktion arkkityyppinen me/ne tai sankari/roisto -asetelma. Medioiden yleisesti katsotaan suosivan konfliktien retoriikkaa, koska jo kriteeriensä perusteella uutiset käsittelevät ‘poikkeamia’ normaalista, kriisejä ja ‘huonoa käytöstä’. Toisaalta journalismilla on taipumus toisintaa vallitsevaa yhteiskunnallista arvojärjestystä, hegemoniaa monista syistä, kuten tuotantoprosessinsa ja vakiintuneiden työkäytäntöjen kautta. Journalismi on kielen käyttöä, jolla on väistämättä sosiaalista todellisuutta rakentava ja seurauksia tuottava luonne. (Harle, 1991b, 106–107; Fiske, 1987, 283, 286, 295)

Bosniassa erityistä oli hyvän ja pahan kamppailun huipentuminen, kun länsimaat päättivät tehdä sotaan aseellisen intervention humanitaarisin perustein. Toisin sanoen tiedotusvälineiden ajama toiminnan agenda lopulta puri. Käännös oli sikäli hyvin yllättävä, että poliitikot käyttivät kauan retoriikkaa, jonka mukaan sotaa ei voitaisi ratkaista asevoimalla ja ulkovaltojen väliintulolla. Tutkimusaineistoni uutiset ajoittuivat tähän sodan kriittiseen käännekohtaan. Bosnian sodan jälkeen maailma on nähnyt useita, monessa mielessä samankaltaisia maan sisäisiä konflikteja, joihin liittyy ulkovaltojen voimakas puuttuminen, myös laajamittainen osallistuminen sodankäyntiin. Maailmalla ovat esimerkiksi Afganistan, Irak, Libya, Jemen, Ukraina ja Syyria.

Bosnian sotaa ja sodan journalismia verrattiin 1990-luvulla ensimmäiseen Persianlahden sotaan vuonna 1991. Myös Persianlahdella kansainvälinen yhteisö oli tehnyt voimakkaan sotilaallisen intervention. Journalistit alistuivat Yhdysvaltain armeijan tiukkaan talutusnuoraan, ja jälkeensä heitä arvosteltiin ankarasti lankeamisesta Yhdysvaltojen propagandaan. Uutisointia luonnehti sodan kliininen kuvaus, jossa länsimaat leikkasivat ikään kuin leikkasivat kirurgisesti pahan vihollisen pois kuin syöpäkasvaimen. Tällainen sotajournalismin muodostuminen propagandan jatkeeksi on omiaan voimistamaan viholliskuva-ajattelua. Bosniassa aseistettuja osapuolia oli useita, eikä mikään suurvalta hallinnut tilannetta, joten teoriassa journalistien suhtautuminen olisi voinut olla neutraalia. Serbit kuitenkin leimautuivat alusta alkaen sodan syyllisiksi, hyökkääjiksi ja karkeiden joulmuuksien tekijöiksi.

Etsin merkkejä kosmologian vaikutuksista ja viholliskuvien rakentamisesta uutisten kerronnan rakenteesta ja argumentaatiosta. Uutisissa kuvattu toiminta saa merkityksensä kontekstista. Toisin sanoen tutkin merkityksenantoa, sitä millainen sisäinen mieli uutiskerronnalla on. Aineistolleni asetan kysymyksiä siitä, ketkä uutisissa pääsivät ääneen ja ketkä eivät, mitä ja miten asioita kuvattiin, mil-

laisiksi eri toimijat ja näiden motiivit kuvattiin ja millaisessa valossa sodan kokonaisuus näyttäytyi.

Merkittävänä antina journalistiikan tutkimuksen kannalta pidän sitä, että tutkimusmenetelmänä on semiootikko A.J. Greimasin kehittämä aktanttianalyysi. Metodi oletettavasti soveltuu hyvin tutkimusongelman ratkaisemiseen, sillä sitä sanotaan keinoksi mallintaa tekstin toimijoiden välisiä suhteita syvällä rakenteellisella tasolla. Ilmeisesti aktanttianalyysiä ja siihen liittyvää käsitteistöä ei ole aikaisemmin hyödynnetty suomalaisessa journalistiikassa. Tämän vuoksi käsittelen analyysin rinnalla myös sitä, kuinka aktanttimalli toimii uutistutkimuksen välineenä.

Tutkielma edustaa laadullista, poikkitieteellistä tutkimusta, ja tutkimusperinteen kannalta se liittyy objektiivisuuden, sotajournalismin, viholliskuvien ja hegemonian tutkimukseen sekä uutisten narratologiseen tutkimukseen. Tavanomaisesta journalistiikasta tutkielmani asettuu melko kauas; lähestymistapani on kriittisen diskurssianalyysin kaltainen ja luonteeltaan vahvasti poikkitieteellinen. Työni sisältää esimerkiksi runsaan annoksen entisen Jugoslavian lähihistoriaa, koska pyrin kuvailemaan aineiston kontekstin.

Tutkielman rakenne on seuraavanlainen. Käsittelen 2. luvussa journalismista esitettyjä perusteesejä objektiivisuudesta, ideologisuudesta, kulttuurikytkennöistä, hegemoniasta ja kertomusluonteesta sekä tulkintoja sotajournalismista ja erikseen muun tutkimuksen havaintoja Bosnia-uutisoinnin luonteesta, kuten niin sanotusta sitoutuvasta journalismista. Avaan teoriaa läntisestä kosmologiasta ja ns. europeanismista 3. luvussa, jossa esittelen myös näihin kytkeytyvän viholliskuvateorian. Bosnian konfliktin taustan ja tapahtumien kontekstin avaam 4. luvussa, samoin poliitikkojen Bosnia-retoriikan. Tutkimuskysymyksen ja tutkimusaineiston vuoro on 5. luvussa, tutkimuksen metodille on omistettu 6. luku. Aktanttianalyysin kulun, havainnot sen soveltuvuudesta sekä tulokset pääkysymyksen kannalta käsittelen laajasti 7. luvussa. Lopuksi 8. luvussa palaan vielä tutkimuskysymyksiin pohdiskellen aktanttianalyysin tuottamia havaintoja viholliskuvista ja kosmologiasta sekä tarkastelen tulosten perusteella Bosnian jälkeisen ajan sotia nykyhetkeen asti.

2. Tutkimusasetelma: Bosnia, journalismi ja kosmologia

Bosnia-utisissa, kuten missä tahansa uutisissa, näyttäytyy joukko toimijoita, joiden toiminnasta kerrotaan. Odotamme, että kuvatulla toiminnalla on jokin mieli. Siksi tavoitteeni oli tutkia aineistoa siitä lähtökohdasta, että uutiset tekevät muutakin kuin pelkästään välittävät informaatiota. Ne välittävät myös ja erityisesti merkityksiä. Uutiset itse myös tuottavat merkityksiä.

Todellinen merkitsevyys ei ole suoraan havaittavissa empiirisellä ilmiötasolla uutistekstissä. Saadakseni selville, miten aineistoissa ilmenivät yksittäisen uutisen pintatasoa syvemmät arvot ja merkitykset, kuten viholliskuva-ajattelu, on olennaista tutkia uutiskerronnan rakennetta ja kieltä, jotka yhdessä luovat merkityksiä. Samoin olennaista on tutkia, mitkä ovat merkityksenannon kulttuuriset ja ideologiset lähtökohdat.

Käsittelen tässä osassa uutisjournalismin luonnetta, objektiivisuutta, paradigmaa, ideologiaa ja konfliktijournalismia. Seuraavassa osassa käsittelen niin sanottua läntistä kosmologiaa ja viholliskuva-ajattelua. Kaikkia näitä näkökulmia pyrin hyödyntämään, kun lähdän analysoimaan Bosnian sodan uutisaineistoa.

Journalistiikan näkökulmasta tutkimukseni lähtökohtana on fenomenologinen journalistiikka, joka korostaa, että journalismi on ennen kaikkea sosiaalinen artefakti eli että journalistiset tekstit ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneita. Yksi esikuvani on Teun A. van Dijkin linjaama kriittinen uutistutkimus. Tavallaan tutkimukseni on myös jatkoa vuosikymmeniä sitten alkaneelle objektiivisuustutkimukselle. Objektiivisuus taas on vain yksi esimerkiksi sopiva heijastuma länsimaisen kulttuurin taustalla toimivasta kosmologiasta. (Hemánus, 1990, 22–23, 89; Koch, 1990, 20; Tuchman, 1978, 2, 14, 209–216)

2.1 Perinteinen objektiivisuus

Jo perinteisesti tiedotusvälineiden on katsottu säteilevän totuuden valoa tietämättömyyden keskiyöhön. Siitä kertovat pelkästään lehtien juhlalliset nimet: Tähti (esim. Daily Star, Zvezda), Sanansaattaja (Herald Tribune, Courier yms.), Soihdunkantaja jne. Mutta millainen tuo 'totuus' on?

Käytännön toimitustyössä on sinnikkäästi korostettu objektiivisuutta journalismin kulmakivenä tai sekoitettu neutraalius ja objektiivisuus käsitteellisesti toisiinsa, vaikka on tunnustettu, että täydelliseen objektiivisuuteen ei ole realistista pyrkiä. Kuitenkin jopa räväkimmät sensaatiolehdet ja -tv-kanavat soveltavat objektiivisuuden keinoja, kuten tapaa viitata lähteisiin ja käyttää sitaatteja (Hemánus, 1990, 159; Hemánus & Tervonen, 1986, 62–65, 84; Schudson, 1978, 3; Tuchman, 1978, 82–83, 93, 95–97; Tuchman, 1972, 664).

Stephen Ward toteaa (2009), että modernin journalistisen etiikan peruspilareita ovat olleet totuus ja objektiivisuus, mutta nyt nämä pilarit näyttävät vakavasti kuluneilta. Joidenkin mielestä ne ovat aikansa eläneitä, kolmesta syystä: 1) Postmoderni skeptisyys objektiivista totuutta kohtaan, 2) Kyynisyys taloudellista voittoa tavoittelevien uutisorganisaatioiden eettisyyttä kohtaan, 3) Uskomus, että epäobjektiivinen journalismi on parasta kansalaisjournalistien ja bloggaajien kansoittamassa interaktiivisessa mediamaailmassa. (Ward, 2009, 71)

Journalismin objektiivisuusidean kannalta on Wardin mukaan huomattava, että länsimaaisessa kulttuurissa on ollut kolmenlaista objektiivisuutta: ontologista, epistemologiasta ja proseduraalista. Ontologinen objektiivisuus edellyttää, että asia viittaa itsenäisesti olemassaolevaan esineeseen, ominaisuuteen, faktaan tai asiantilaan. Muussa tapauksessa jokin on subjektiivista. Epistemologinen objektiivisuus viittaa metodeihin ja periaatteisiin, joiden pohjalta muodostamme asioita koskevat käsityksemme. Jos noudatetaan logiikasta ja tiedonhankinnan kaanoneista johdettuja parhaita käytäntöjä ja standardeja, epistemologisen objektiivisuuden edellytykset täyttyvät. Proseduraalinen objektiivisuus tarkoittaa objektiivisten kriteerien käyttöä järkevän päätöksen tekemiseksi vaikkapa työntekijöitä palkattaessa tai sopimuksia tehtäessä (Ward, 2009, 72–73)

Keskustelu journalistisesta objektiivisuudesta yhdistää kolme objektiivisuuden luonnetta, Ward sanoo. Ontologisesti journalistit väittävät kuvaavansa asioita sellaisina kuin ne ovat. Epistemologisesti he tukevat väitettään vetoamalla lähteisiinsä, todistusaineistoonsa ja metodeihinsa. He myös osoittavat proseduraalista objektiivisuutta väittämällä, että he tasapainottavat näkemyksiä ja kohtelevat lähteitä reilusti. (Ward, 2009, 73)

Objektiivisuuden toteutuminen on pyritty varmistamaan yleisesti hyväksytyillä ja noudatetuilla uutistoiminnan säännöillä, toisin sanoen epistemologisesti, kuten Stephen Ward huomauttaa. Gaye Tuchman (1972, 1978) on nimittänyt objektiivisuutta strategiseksi rituaaliksi, jota noudattamalla journalistiset instituutiot puolustavat itseään ja oikeuttavat itsensä. Uutiset pyrkivät kielenkäyttönsä muodoilla antamaan vakuuttavan vaikutelman. Retoriikaltaan ne eivät kuitenkin pyri ensisijaisesti

suostutteluun tai viihdyttämiseen, vaikka implisiittisesti ne voivat näin tehdä, vaan informaation välittämiseen. (Tuchman, 1972, 676–678; van Dijk, 1987, 6, 21)

Objektiivisuuteen ja uutisjournalismin arvovaltaan liittyy faktuaalisuus: Uutisten oletetaan käsittelevän tosiasioita tieteen tavoin. Uutiset koostuvat faktoista, ja niistä itsestään syntyy uusia faktoja. Uutisgenrelle on tyypillistä tuottaa 'yleinen' faktojen näkökulma, mutta on vaikea sanoa, kenen faktoja esitetyt faktat ovat. (Kunelius, 1996, 141; Bird, 1988, 79)

Uutisten tuotantorutiinit nojautuvat esimerkiksi legitiimeinä pidettyjen lähteiden käyttöön, mikä on myös osa objektiivisuuden epistemologiaa. Ajan mittaan nuo lähteet institutionalisoituvat. Niiden välittämä informaatio muuntuu objektiivisiksi faktoiksi, jotka ovat normaali, annettuna otettu ja luonnollinen kuvaus asioiden tilasta. (Tuchman, 1978, 210–211)

Uutisten tekijät pyrkivät osoittamaan tekstiensä totuudellisuuden mutkikkailla 'uskottavuustaktiikoilla', kuten käyttämällä numeroita, luotettavien toimijoiden tai tarkkailijoiden sitaatteja, silminnäkijätodistuksia, lähdeviittauksia tai ajan ja paikan tarkkoja kuvauksia. (van Dijk, 1987, 8, 22)

Objektiivisuutta ei ole suinkaan aina liitetty journalismiin, vaan normin vakiintuminen on tulos historiallisesta kehityksestä. Esimerkiksi Michael Schudson (1978) on kuvaillut, kuinka uutistoimisto AP:n synty 1840-luvulla osaltaan ajoi kehitystä kohti objektiivisuuden ihannetta. Lähtökohtana oli se, että uutistoimiston tuotannon täytyi kelvata osakkaina oleville, poliittisesti erilaisille lehdille, joten puolueettomuudesta tuli hyve. Lisäksi objektiivisuuden ihannetta vauhditti Yhdysvalloissa 'pen-nilehdistö', jonka kilpailussa keskiluokkaisista lukijoista menestyminen edellytti yleisön luottamuksen saavuttamista. Sensaatiohakuisuus ja hyvien tarinoiden kerronta säilyi vielä vallitsevana journalismin linjana, mutta kaiken aikaa yleistyivät pyrkimys korostaa faktapohjaisuutta ja pyrkimys luopua omien arvojen ilmaisemisesta. (Schudson, 1978, 4–5, 57–60)

Vähitellen toimittajien ammattikunta eri puolilla maailmaa omaksui laajasti (luonnon)tieteen maailmasta tutun objektiivisuuden ihanteen, josta tuli annettuna otettu periaate samoin kuin muistakin toimitustyön käytännöistä. Objektiivisuuden ideaali tehosti journalistista työtä ja edisti sen teollistumista. (Schudson, 1978, 74–76; Bruun et al., 1989, 57–58; Tuchman, 1978, 179; Hemánus & Tervonen, 1986, 65–66)

Wardin mukaan ”perinteinen objektiivisuus” syntyi 1800-luvulla monista syistä, jotka voi kiteyttää sanomalehtien pääliiketoiminnan muutokseen mielipiteiden tarjoamisesta uutisten tarjoamiseen laajalle massayleisölle (Ward, 2009, 74).

Perinteisen objektiivisuuden Ward määrittelee uutisraportin tyyppinä:

“Raportti on objektiivinen jos ja vain jos se on faktuaalinen ja tarkka tapahtuman kuvaus. Se raportoi vain faktat ja eliminoi reportterin kommentit, tulkinnat ja spekuloinnin. Raportti on neutraali suhteessa asiaa koskeviin kiisteleviin näkemyksiin.” (Ward, 2009, 73)

1900-luvun puolivälissä akateeminen maailma alkoi kyseenalaistaa objektiivisuuden periaatteen tie-teessä. Pian alkoi kiihtyä keskustelu siitä, onko myös journalismissa vaalitun objektiivisuuden aika väistyä. Suomeen keskustelu levisi Ruotsin kautta. Jatkuvasta kritiikistä huolimatta uutisia on tapana edelleen pitää pääpiirteissään neutraaleina, riippumattomina ja kantaa ottamattomina teksteinä. (Ward, 2009, 76; Schudson, 1978, 160–161; Bruun et al., 1989, 16)

Tultaessa 2000-luvulle perinteinen objektiivisuus on julistettu monella äänellä kuolleeksi. Esimerkiksi Yhdysvaltain vuoden 2016 presidentinvaalit nosti voimakkaasti esiin ajatuksia, että tiedotusvälineistä on jälleen tullut ainakin osittain avoimen puolueellisia. Suuri osa merkittävimmistä medioista Yhdysvalloissa julisti ennen vaaleja, kumpaa ehdokasta ne kannattavat.

Stephen Reese on todennut (1990), että toimittajat tunnustavat objektiivisuuden yhä vaikeammaksi, joten sen sijasta he puhuvat standardeista, joita on helpompi puolustaa, kuten tarkkuudesta, tasapainosta ja reiluudesta. Tämä johtaa kilpailevien totuuksien rinnakaiseen esittämiseen ja maailmankuvaan, joka vihjaa, että totuus on jossakin ääripäiden välillä. Oletusarvoisesti uutisorganisaatio ei edelleenkään ota kantaa, eikä toimittaja, joka on vapaa arvojen taakasta. (Reese, 1990, 393–394)

Stephen Ward puolestaan tulee siihen tulokseen, että objektiivisuuden hylkääminen ei ole mahdollinen optio, koska journalistit edelleen tarvitsevat selkeät eettiset periaatteet toimintaansa ohjaamaan. Perinteisen objektiivisuuden valuvika oli epistemologinen oletus, että toimittaja on vain eräänlainen nauhuri, joka passiivisesti kerää ja välittää faktoja. Tilalle tarvitaan uusi tulkinta objektiivisuudesta, joka tunnustaa, että journalismi on aktiivista asioiden selvittämistä ja tuottaa valintoja sisältäviä tulkintoja. Vastaukseksi Ward ehdottaa uutta pragmaattisen objektiivisuuden teoriaa. Se määrittelee objektiivisuuden epistemologisesti siten, että kyse on luotavien tulkintojen testaamisesta suhteessa parhaisiin standardeihin. (Ward, 2009, 77)

Ward luettelee viisi askelta pragmaattisen objektiivisuuden soveltamiseen journalismissa: 1. Journalismi aktiivisena, totuutta etsivänä tutkimisena, 2. Journalismi tulkintoja tekävänä harjoituksena, 3. Objektiivisuus holistisena tulkintojen testaamisena, 4. Testaaminen geneerisillä ja alakohtaisilla standardeilla, 5. Objektiivisuus ei ole vastakkainen intohimon kanssa.

Deni Elliottin (2009) mielestä parhaillaan on menossa teknologian aiheuttama uutisraportoinnin paradigmaluokan murros. Toimittajien täytyy kuitenkin tunnistaa myös murroskausiensa aikana pätevät olennaiset, jaetut arvot. Tämä on välttämätöntä, koska toiminnan harjoittajien on säilytettävä toimintakykynsä myös aikoina, jolloin uusi ja vanha paradigma iskevät yhteen. Lisäksi murroksen aikana jotkut asiat sosiaalisessa instituutiossa säilyvät. Tämä tarkoittaa Elliottin mukaan ainakin demokratioissa, että journalistien sosiaalinen vastuu on tunnistaa tärkeät aiheet, joista kansalaisten täytyy tietää voidakseen tehokkaasti hallita itseään. (Elliott, 2009, 28)

Perinteinen journalismi perustui Elliottin mukaan ajatukseen, että toimittajat löytävät uutisia, jonkin ulkoisen totuuden, tai esittävät tarinan kaksi vastakkaista puolta, jos ei löydy yhtä selvää totuutta. Näin vanhan paradigman journalismin opiskelijoita on opetettu. Jos toimittajat valitsevat vain kahden puolen kärjistyksen, he menettävät sävyjä, joita kansalaisten täytyy ymmärtää voidakseen tehdä valistuneita ratkaisuja. Elliott huomauttaa, että todellisuudessa uutiset syntyvät, kun toimittajat päättävät kiinnittää huomiota tiettyyn asiaan muiden kustannuksella. (Elliott, 2009, 31, 35-36)

Perinteisen paradigman objektiivinen media on Elliottin mukaan voimaton media, jota lähteet voivat käyttää hyväkseen. Uutisorganisaatioiden ei pidä langeta journalistisen prosessin manipulointiin ja tietoisesti objektiivisuuden nimissä raportoida vallassa olijoiden valheellisuuksia tai koepalloja kutsumatta niitä sellaisiksi. (Elliott, 2009, 35)

Ilman moraalisia arvoja journalismia ei voida tunnistaa erityiseksi toimialakseen, Elliott sanoo. Hänen mukaansa journalismi identifioituu muiden tärkeiden sosiaalisten instituutioiden tavoin olennaisen jaettujen arvon pohjalta: "Olisi helppoa vetää virheellinen johtopäätös, että journalistit ovat relativisteja, edustaisivat filosofista teoriaa, jonka mukaan oikean ja väärän erottamiseksi ei ole olemassa objektiivista standardia". (Elliott, 2009, 36)

Elliott tunnistaa journalismissa kolme kulttuuri- ja aikarajat sekä paradigmamurroksen ylittävää jaettua arvoa, joita toimittajien tulisi noudattaa työssään (Elliott, 2009, 37): 1. Journalistien tulisi ponnistella julkaistakseen uutisia, jotka ovat tasapainoisia, tarkkoja, relevantteja ja täydellisiä (balanced, accurate, relevant, complete = BARC), 2. Journalistien pitäisi ponnistella julkaistaakseen em. kriteerit täyttäviä uutisia aiheuttamatta estettävissä olevaa vahinkoa., 3. Journalistien pitäisi ponnistella antaakseen kansalaisille informaatiota, jota nämä tarvitsevat itseään hallitakseen. Tämä on määräävä periaate journalismin harjoittamisessa ja ainoa, joka oikeuttaa uutistuotannossa vahingon aiheuttamisen jollekin yksilölle tai ryhmälle.

2.2 Uutisparadigma, ideologia ja hegemonia

Jos ajatellaan ”perinteistä objektiivisuutta”, se piilottaa kulttuurin asettamat reunaehdot eli sen, että uutinen aina sisältää tulkintaa. Reunaehdot rajoittavat uutisen mahdollisuuksia luoda mieltä raportoimastaan todellisuudesta. Uutiset sulkevat ulkopuolelle osia todellisuudesta ja ottavat asioita annettuna. Kätköön jää, että journalismilla on taipumus toisintaa hegemoniaa, samoin uutisten integroiva tehtävä yhteiskunnassa. (Celsing, 1987, 126, 130–131; Galtung & Vincent, 1992, 245)

Kriittinen tutkimus alkoi 1970-luvulla korostaa uutisten ideologisuutta. Pelkästään esimerkiksi televisiouutisten audiovisuaalisen diskurssin rakenteella on hegemoninen vaikutus. Uutisgenren säännöt tuottavat ideologisia uutisia (Kunelius, 1996, 153–154).

”Ideologia kätkeytyy toimittajien, yleisöjen ja kolmansien osapuolten tuntemiin luonnollistettuihin kielenkäyttötapoihin, ”tervejärkisiin” alkuoletuksiin ja itsestäänselvyyksiin, joille diskurssin yhtenäisyys perustuu ja joihin nojautuen haastattelut yleensä tehdään”. (Fairclough, 1997, 64)

Alankomaalaisen Mark Deuzen (2005) mukaan journalismi on ammatillinen ideologia, jossa keskeistä on oman työn merkityksellistäminen. Hän pyrki artikkelissaan vuonna 2005 pukemaan selviksi sanoiksi arvot, joista muodostuu yleensä annettuna otettu journalismin ideologia. (Deuze, 2005, 443, 458)

”Journalismin (ammattimaistumisen) 1900-luvun historia voidaan tyypitellä yhteisen ammatillisen ideologian vakiintumisena journalistien keskuudessa eri puolilla maailmaa. Journalismin käsitteellistäminen ideologiaksi merkitsee ensisijaisesti journalismin tulkitsemista sen perusteella, miten journalistit antavat uutistylle merkitystä.” (Deuze, 2005, 444)

Deuze sanoo, että journalistit puhuvat genrestä, mediatyypistä tai formaatista riippumatta enemmän tai vähemmän samanlaisista arvoista suhteessa päivittäiseen työhönsä, mutta soveltavat niitä eri tavoin antaakseen tekemiselleen merkitystä. Sen vuoksi on mahdollista puhua journalismin hallitsevasta ammatillisesta ideologiasta. Deuze huomauttaa, että sanalla 'hallitseva' hän ei tarkoita yhteiskunnallisen vallan haltijoiden maailmankuvaa, vaan arvojen, strategioiden ja muodollisten koodien kokoelmaa, joka luonnehtii ammattimaista journalismia. (Deuze, 2005, 445)

Deuze muodostaa journalistiikkaa koskevan kirjallisuuden perusteella viisikohtaisen yhteenvedon käsitteistä, arvoista ja elementeistä, jotka yhdessä muodostavat journalismin ideologian:

”1. Julkinen palvelu: journalistit tarjoavat julkista palvelua (vahtikoirina, informaation aktiivisina ke-

rääjinä ja välittäjinä); 2. Objektiivisuus: journalistit ovat puolueettomia, neutraaleja, objektiivisia, reiluja (ja siten) uskottavia; 3. Autonomia: journalistien täytyy olla autonomisia, vapaita ja itsenäisiä työssään; 4. Välittömyys: journalisteilla on välittömyyden, ajankohtaisuuden ja nopeuden taju; 5. Etiikka: journalisteilla on ymmärrys etiikasta, arvokkuudesta ja legitimiudesta .” (Deuze, 2005, 446-447)

Deuzen mukaan mainitut arvot voidaan liittää muihinkin ammatteihin tai sosiaalisiin järjestelmin, ja arvot ovat väistämättä epäjohdonmukaisia tai kiistanalaisia. Journalisteille tämä ei näytä olevan ongelma, koska he integroivat arvot journalismin luonnetta ja laatua koskeviin väittelyihinsä ja arvioiteihinsa. Näin tekemällä journalismi keksii itsensä jatkuvasti uudelleen. (Deuze, 2005, 447)

Purettuina auki ideologian osista esimerkiksi tämän työn kannalta keskeinen objektiivisuus on Deuzen mukaan ollut journalistien ammatillisen omakuvan keskeinen elementti. Vaikka objektiivisuus on nykyajattelussa problematisoitu, akateemikot ja toimittajat viittaavat siihen jatkuvasti synonyymien kaltaisilla käsitteillä, kuten reiluus, ammatillinen etäisyys tai puolueettomuus määritelläkseen ja legitimoidakseen sitä, mitä media-ammattilaiset tekevät. Objektiivisuus ei ehkä ole mahdollista, mutta se ei tarkoita, etteikö siihen tulisi pyrkiä. (Deuze, 2005, 448)

Autonomia taas merkitsee pyrkimystä vaalia toimituksellista itsenäisyyttä. Toimittajat ympäri maailmaa tuntevat, että heidän työnsä voi kukoistaa vain yhteiskunnassa, joka suojaaa mediaa sensuurilta, ja markkinoijilta suojaavassa yrityksessä sekä toimituksessa, jossa toimittajat eivät ole päälliköiden lakeijoita. Mikä tahansa ulkojournalististen voimien kehitys suodattuu autonomisena olemisen huolen läpi. Toimittajien ammatti-identiteetin rakennuspalana autonomia ilmenee suhtautumisessa journalismin innovaatioita kohtaan: niiden vaikutus toimitukselliseen autonomiaan herättää epäluuloa. Toimituksellista itsenäisyyttä käytetään muutoksen torjumisen legitimointiin, mikä Deuzen mukaan osoittaa autonomian ideologisen arvoaseman. (Deuze, 2005, 448-449)

Deuze päivittää journalismin viittä ideologista kulmakiveä 2000-luvulle kahden murroksen näkökulmasta, toisaalta yhteiskunnan ja journalistisen työyhteisön kasvavan monikulttuurisuuden, toisaalta uuden mediateknologian journalismiin tuoman muutoksen kannalta. Kumpikin murros haastaa kaikki viisi ideologian osaa ja tekee niistä aiempaa mutkikkaampia. Esimerkiksi objektiivisuus voi saada uusia tulkintoja, kun monikulttuurisuus purkaa perinteisen binäärisen kaavan saada uuteen 'tarinan molemmat puolet' – puolia onkin enemmän kuin kaksi. Murrokset haastavat myös toimituksellisen autonomian arvona, sillä kumpikin tulee toimitusten ulkopuolelta, eikä niitä voida siivuttaa journalistisessa työssä. (Deuze, 2005, 456-458)

Stephen Reesen mukaan itse objektiivisuuden periaate on pääomaisuus uutisparadigmassa, joka puolestaan muodostaa ammatillisen ideologian. Uutisparadigma ideologisessa kontekstissa taas kytkeytyy laajempaan hegemoniseen prosessiin. (Reese, 1990, 403)

”Kuten ideologia, paradigma ei ole staattinen, vaan siitä neuvotellaan jatkuvasti. Kuten ideologia, uutisparadigma sisältää vastakkaisia arvoja, kuten uutishuoneen näkemysten moninaisuuden ja objektiivisen arvovapaan raportoinnin. Arvot täytyy mukauttaa yhteiskunnan ideologisiin vaatimuksiin.” (Reese, 1990, 406)

Journalismin ammatillisilla käytännöillä on Reesen mukaan oma autonomiansa, mutta rakenteellinen suhde voimakkaisiin instituutioihin. Hallitsevan luokan edut tai yhteiskunnan tuotantomalli eivät sanele median käytäntöjä, mutta näitä voimia vasten uutisparadigmaa joudutaan neuvottelemaan jatkuvasti uudelleen. Tästä seuraa, että esimerkiksi objektiivisuuden käsitteen merkitys ei ole pysyvä, koska ideologinen kamppailu haastaa sitä jatkuvasti.

Reesen mukaan uutismedialla on olennainen rooli poliittisen järjestelmän auktoriteetin säilyttämisessä. Näin uutisparadigma toimii laajassa ideologisessa sfäärissä etenkin suhteessa hegemonisiin prosesseihin. Hegemonia voidaan määritellä järjestelmälliseksi massojen hyväksynnän muovailuksi olemassaolevalle järjestykselle. Media uusintaa vallitsevan ideologian ilman valtion suoraa ohjausta. Media marginalisoi ja delegitimoi ääniä, jotka tulevat hallitsevien eliittien ulkopuolelta. Journalistit voivat useinkin ajautua konfliktiin hallinnon ja liike-elämän edustajien kanssa, mutta tämä vastakkaisuus on reformiluonteista, eikä uhkaa piileviä hegemonisia periaatteita, vaan on osa hegemonista prosessia. (Reese, 1990, 394-395)

Objektiivisuus perustuu Reesen mielestä oletuksiin, jotka ovat yhteensopivia hegemonisten vaatimusten kanssa. Objektiivisuus ja sen kaltaiset säännöt eivät ainoastaan naamioi ideologisia viestejä mediassa, vaan ne ovat olennainen osa niiden ideologisessa toiminnassa. Uutisparadigman logiikkaan kuuluu se, että journalismi oikeuttaa asioiden vallitsevan tilan.

”Vallitsevia tilanteiden määritelmiä vahvistetaan, kun taas konsensuksen ulkopuoliset näkökannat leimautuvat irrationaalisiksi ja epäpäteviksi. Näin journalistien tulkitaan olevan 'objektiivisia', kun he antavat hallitsevien lähteiden sanella uutiset, mutta vinoutuneita, jos he tekevät päätelmiä oman asiantuntemuksensa perusteella.” (Reese, 1990, 395)

Jos yksittäinen toimittaja poikkeaa jyrkästi paradigmasta, käynnistyy median itseensä kohdistuva korjausmekanismi, jossa se ottaa etäisyyttä uhkaaviin arvoihin, korostaa journalististen rutiinien an-

tamaa suojaaa uhkaavien arvojen uutisia vääristävältä vaikutukselta sekä marginalisoi toimittajan henkilön ja viestin. Poikkeamatapauksena Reese on purkanut auki Kent MacDougallin tapauksen 1980-luvun lopussa. Tämä siirtyi toimittajasta yliopistouralle, ja paljasti muistelmissaan olleensa ideologisesti 'kaapissa' ollut vasemmistoradikaali, mistä seurasi suuri kohu ja Reesen kuvailema korjausmekanismi. (Reese, 1990, 396-401)

Mediatutkija John Fiske puolestaan on todennut viitaten ideologiateoreetikoihin, että keskeisimpiä hegemoniastrategioita on yleisen 'arkijärjen' rakentaminen. Jos hallitsevan luokan aatteista tulee yleisesti hyväksyttyjä ja ne irtoavat luokkasidonnaisuudesta, ne saavuttavat ideologisen tavoitteensa – esimerkiksi 'arkijärjen' kaltaisen käsitteen ideologinen toiminta kätkeytyy. (Fiske, 1992, 231)

”Ideologiateoriat tähdentävät, että kaikella viestinnällä ja kaikilla merkityksillä on yhteiskunnallis-poliittinen ulottuvuutensa, eikä niitä voida ymmärtää irrallaan yhteiskunnallisista yhteyksistään. Ideologian toiminta suosii aina vallitsevia oloja niiden luokkien eduksi, joilla on valta hallita paitsi hyödykkeiden myös aatteiden ja merkitysten tuotantoa ja jakoa... Monista eroistaan huolimatta ideologiateoriat katsovat yksimielisesti, että ideologia pitää yllä luokkaherruutta.” (Fiske, 1992, 231–232)

Kriittisen media-analyysin merkittävä kehittäjä Teun A. van Dijk (1987, 2015) on esittänyt, että kriittisessä uutistutkimuksessa pitää esittää seuraavia kysymyksiä: 1) ketkä ovat uutisjutun pääesiintyjät (aktorit), 2) ketkä ovat aktiivisia ja ketkä passiivisia aktoreita, 3) mitä aktorien tekemisiä kuvataan, korostetaan tai sivuutetaan, 4) kuinka ja mistä näkökulmasta aktoreita kuvataan, 5) keitä käytetään lähteinä ja miten lähteet legitimoidaan, 6) keitä siteerataan tai ei siteerata ja millainen on lainausten tyyllillinen muotoilu? (van Dijk, 1987, 19)

Hänen mukaansa nämä kysymykset kytkeytyvät varsin suoraan uutistuotannon prosesseihin. Jokainen kysymys olettaa, että uutisten tekijä tekee valintoja, jotka perustuvat uskomuksiin, mielipiteisiin, asenteisiin ja ideologioihin. Näin uutisten pintataso ei ainoastaan luo rakennetta, jonka tarkoituksena on ohjata uutisen vastaanottajan lukemisprosessia, vaan se välittää myös vaikutusvaltaa, uutistapahtumien, -aiheiden ja -aktorien tärkeyttä. (van Dijk, 1987, 19–20)

”Ideologisen tuotannon tekstuaalinen strategia ei niinkään operoi sen kanssa, mitä lopulta sanotaan, vaan pikemminkin sen kanssa, mitä ei sanota, jätetään pois tai jätetään huomiotta, mutta mitä silti implikoidaan ja mikä on samanaikaisesti läsnä ja poissa. Ennakko-oletuksilla on diskurssissa hallitseva rooli. Ne ovat ratkaisevia tulkinnassa ja koherenssin luomisessa, mutta tekstissä niihin viitataan vain epäsuorasti.” (van Dijk, 1987, 21)

Merkitysten tuottaminen uutisissa tapahtuu hyvin hienovaraisesti. Lukijaa ei suoraan aseteta kasvo-
tusten ennakko-oletusten kanssa, vaan hänet 'kutsutaan' tekemään relevantteja tulkintoja epäsuorasti
esitystavan, käytetyn kielen ja tyylin kautta. Journalistit pystyvät myös uutistuotannon rutiinien
kautta ottamaan kantaa epäsuorasti rikkomatta normia, ettei uutisissa pidä ilmaista omia mielipitei-
tä. Ratkaisevassa roolissa median vaikutusvallassa yhteiskunnassa on toimituksissa tehtävä aiheiden
valinta, mistä päätetään kertoa ja mistä ei (van Dijk, 1987, 21; van Dijk, 2015, 471)

Kaikki tutkijat eivät mielellään kytke journalismiin ideologian vahvaa käsitettä. Esimerkiksi Schud-
son totesi uutisten yhteiskunnallista voimaa käsittelevässä *Power of the News* -teoksessaan, että uu-
tiset ovat sukua ideologialle, mutta eivät sama asia. Hän sanoi myös, että uutiset ovat sukua infor-
maatiolle, mutta eivät sama asia. Uutismediaa voimme hänen mukaansa parhaiten ymmärtää tun-
nustamalla, että niiden tuotteet eli uutiset ovat kulttuurimuoto. (Schudson, 1995, 3)

Journalismin tutkijat osoittivat jo kauan sitten, kuinka journalistiset tuotteet uutiset mukaan lukien
ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia. Ne ovat paitsi länsimaisen kulttuurin tuotteita myös vakiintunut
ja merkittävä osa kulttuuria. Toimittajat työskentelevät koko yhteiskunnan kulttuurin ja oman am-
matillisen kulttuurinsa asettamien reunaehtojen varassa. Journalistiset tuotteet sisältävät väistämättä
sisäänrakennettuna oman kulttuurinsa arvomaailman, mutta ne myös itse ylläpitävät ja tuottavat tuo-
ta kulttuuria ja merkityksiä.

Gaye Tuchman totesi uutistutkimuksen klassikkoteoksessaan *Making News*, että uutiset ovat ikkuna
maailmaan, mutta tuon ikkunan paljastama kuva maailmasta vaihtelee riippuen siitä, miten ikkunas-
ta katsoo – ja etenkin siitä, miten tuo ikkuna on rakennettu (Tuchman, 1978, 1).

Uutiset on tapana esittää ja mieltää informaation välittämiseksi. Tuchmanin mukaan uutiset ovat
kuitenkin ensisijaisesti sosiaalinen instituutio, koska ne ovat institutionaalinen keino jakaa infor-
maatiota kuluttajille ja legitiimien instituutioiden liittolaisia sekä koska niitä tuottavat organisaa-
tioissa työskentelevät ammattilaiset (Tuchman, 1978, 4).

Tuchmanin mukaan tieto on aina sosiaalisesti rakennettua. Tieto perustuu aina kokemusten järjeste-
lyyn ja se muovaa aina merkitystä. Vastaanottajille uutiset näyttäytyvät kuin ne olisivat suoria todel-
lisuuden esityksiä, eivät symboleina ja merkkeinä, joita manipuloi joukko uutistuotannon reunaeh-
toja. Uutisten tuotannossa toimittajat etsivät jatkuvasti 'kehyksiä', joiden läpi kertoa yksittäinen uuti-
nen. Tuchman korostaa, että tämä kehystäminen sekä tuottaa että rajoittaa merkityksiä. (Tuchman,
1978, 108, 193, 216–217)

Tuchman tulee siihen tulokseen, että uutiset itsessään muodostavat ideologian ja että ne legitimoivat yhteiskunnallisen status quon. Syitä on useita. Yksi on uutisten ja uutistuotannon historiallinen syntyminen vastauksena siirtymään siirtomaa-ajan merkantilismista korporaatiopohjaiseen kapitalismiin. Uutisten tekijöiden omat väitteet sananvapaudesta ja faktapohjaisten selostusten esittämisestä yhdessä uutisten tuotantorutiinien kanssa rakentavat ideologiaa, joka legitimoii poliittista ja taloudellista toimintaa (Tuchman, 1978, 14).

Länsimaissa uutisten tekijöiden enemmistö on valkoisia ja keskiluokkaisia. Näin voidaan olettaa, että heidän sosiaaliset ryhmäsidoksensa ovat edustettuina heidän yhteiskuntapoliittisissa ideologioissaan ja sosiaalisissa käytännöissään, kuten uutistuotannossa. Näitä käytäntöjä ylläpitävät ideologiat muodostuvat hiljalleen osana ammatillisen sosiaalistumisen prosessia. Ideologiat myös kytkeytyvät valtion, yritysten ja muiden organisaatioiden ammattilaisiin, jotka ovat toimittajien päivittäisiä uutislähteitä ja tai jotka maksavat mainokset. (van Dijk, 1987, 13–14)

”Journalismin kannalta voimme puhua journalistisissa instituutioissa yhteisöllisesti vallitsevista maailmankuvista. Näitä maailmankuvia ei kaikilta osin rakenneta tietoisesti, vaan ne omaksutaan spontaanisti sosiaalistuttaessa kyseisiin yhteisöihin. Sekä tämän maailmankuvan tietoinen että ei-tietoinen puoli sisältävät normatiivisia piirteitä...” (Bruun et al., 1989, 36)

Galtungin ja Vincentin (1992) mukaan uutisjournalismi muodostaa erityiseen paradigman, jonka prisman lävitse maailmasta kerrotaan. Tämä paradigma taas perustuu läntiseen kosmologiaan, jonka käsitykset paikasta, ajasta, tiedosta, luonnosta ja ihmisistä ohjaavat journalismia. (Galtung, 13–17)

Paradigman käsitteen esitti Thomas S. Kuhn vuonna 1962 tieteellisiä vallankumouksia käsittelevässä teoksessaan tarkoittaen tieteenharjoittajien yhteisesti jakamaa 'hyväksyttyä mallia', joka auttaa maailman ymmärtämistä ja ohjaa tieteellistä tiedonhankintaa ja -muodostusta. Paradigma ohjaa huomion joihinkin ongelmiin ja sulkee pois muut, joita ei voi helposti käsitellä paradigman tarjoamalla välineillä. (Reese, 1990, 391)

Tiede ja journalismi ovat empiirisen informaationkeräilyn ja tuottamisen toimintoja. Kumpikin on kehittänyt harjoittajilleen opittavissa olevat rutiinit ja molempien oletetaan olevan intohimottomia maailman tarkkailijoita, joita ohjaa positivistinen empiriausko. Tieteenharjoittajien tavoin journalistit nojautuvat paradigmaan, joka säilyttää arvonsa niin kauan kuin se antaa heille käyttökelpoisen toimintaoppaan ja he jakavat siihen liittyvät oletukset. (Reese, 1990, 391–393)

”Journalistinen paradigma määrittelee sen, mistä tulee meidän (yleisön) toisen käden todellisuutta,

jonka otamme vastaan uutismedian kautta, ja siten se on aivan yhtä tärkeä kuin tieteelliset paradigmat... Tiedemiehillä on teorit, jotka ohjaavat heitä, kun taas journalistien oletetaan saavan opastuksensa tapahtumien todellisuudesta. Hyvin määriteltyjen teoreettisten tienviittojen puuttuessa journalistit nojautuvat tiedemiehiä enemmän rutiineihin todellisuuden kuvauksen perustana ja oikeutuksena.” (Reese, 1990, 392–393, sulkumerkintä oma)

Uutisparadigma edellyttää asioilta, että ne täyttävät edes osittain ns. uutiskriteerit, jotta ne voivat ylittävät uutiskynnyksen ja tulla julkaistuksi uutisina. Uutisparadigma myös suosii asioiden henkiloitumista ja suoraa väkivaltaa. (Galtung & Vincent, 1992, 9–11, 15)

Uutiskriteereihin ja uutisten maailmankuvaan vaikuttaa esimerkiksi jako keskusta-periferia. Sen mukaisesti maailman valtiot ja ihmiset voi jakaa eliittiin ja ei-eliittiin kuuluviksi. Analogisina tälle voi pitää dikotomioita demokratia/diktatuuri, länsi/itä, pohjoinen/etelä. Mitä selvemmin ilmiöstä voi osoittaa arkkityyppisen jaon, sitä todennäköisemmin se uutisoituu. (Galtung & Vincent, 1992, 6–7, 13–17, 23; vrt. Bruun et al., 1989, 162–164; Harle, 1991a, 26)

Uutiskriteerien määritelmät ovat eri aikoina ja eri uutisorganisaatioissa vaihdelleet, mutta tyypillisiä ovat tapahtuman tai asian odottamattomuus, vaikuttavuus, läheisyys, kiistanalaisuus ja kiinnostavuus. Lukuisat tutkimukset uutiskriteerien toteutumisesta oman tutkimuksen kannalta keskeisissä ulkomaan uutisissa osoittavat, että niissä korostuvat Lännen kulttuurissa arvostetut lähteet ja kulttuurin suosimat näkökulmat. (Bruun et al., 1989, 60–61; Galtung & Vincent, 1992, 40–44; Kivikuru & Pietiläinen, 1998, 30–34; Hemánus & Tervonen, 1986, 117–122; Tuchman, 1978, 37–38; 210–213)

Tuchman toteaa, että oman työnsä tehostamiseksi uutistyylläiset ovat luoneet uutisarvoisten tapahtumien luokittelun. Toimittajat 'neuvottelevat' päivittäin siitä, mitkä tapahtumat ovat uutisarvoisia ja mitkä eivät. Legitiimejä instituutioita koskevat tapahtumat saavat huomiota ja uutiset niistä vahvistavat instituutioiden valtaa, kun taas uutisarvottomiksi leimatut aiheet suljetaan uutisten maailman ulkopuolelle. Lähdesuhteessa olennaisia ovat luotetut lähteet, jotka puheellaan generoivat uutisiin niissä tarvittavia, luonteeltaan itsensä vahvistavia faktoja (Tuchman, 1978, 13, 211)

Teun A. van Dijk väittää, että tiedotusvälineet ovat ideologisen tuotannon ja uudelleen tuotannon ensisijainen instituutio. Hänen mukaansa media on ratkaisevan tärkeässä roolissa hegemonian uusintamisen prosessissa. Hän kytkee hegemonian siihen, kuinka toimittajat ovat riippuvaisia vaikutusvaltaisista, uskottavista ja pysyvistä uutislähteistä. Se yksistään vaikuttaa yhteiskunnan valtasuhteiden uusintamiseen ja legitimointiin. Media ei pelkästään välitä, vaan suurentaa valtaa yksinkertaisesti kuvailemalla vallassa olevia tahoja yhteiskunnan ensisijaisina toimijoina. Toimittajat lähes-

tyvät voimakkaimpia vallankäyttäjiä enemmän kuin muita ja vastaavasti näillä on paras pääsy toimittajien luo. (van Dijk, 1987, 14–15, 17–18; van Dijk, 2015, 469–470)

Uutislähteiden asema korreloi uutisteksteissä. Mitä enemmän vaikutusvaltaa lähteellä on, sitä enemmän se esiintyy teksteissä aktiivisena toimijana, sitä useammin sitä siteerataan, sitä useammin sen kanta näkyy otsikoissa ja sitä useammin sen tarina esitetään uskottavimpana. Vähiten valtaa omaavien versiota tapahtumista marginalisoidaan, etäännytetään tai epäillään tektuaalisin keinoin, jos heitä edes siteerataan. Esimerkiksi tapahtumia ulkomailla tyypillisesti arvioivat uutisissa paikallisten lähteiden sijasta 'länsimaiset tarkkailijat'. (van Dijk, 1987, 18; van Dijk, 2015, 471)

Vallitsevien näkemysten suoran välittämisen sijasta media rakentaa tulkintakehyksen, van Dijk väittää. Media ei kuvaile, mitä ihmisten tulisi ajatella, vaan miten. Se määrittelee julkisen konsensuksen rajat ja rakennuspalikat, ja tarjoaa siten edellytykset ideologisen hegemonian rakentamiselle ja ylläpitämiselle. (van Dijk, 1987, 25)

2.3 Uutiset kertomuksina ja uutisten semiotiikka

Modernissa uutistyyössä ja myös markkinoinnin maailmassa on paljon puhetta tarinallisuuden arvosta. Tuotettujen sisältöjen tulisi sisältää tai muodostua tarinoista, koska nimenomaan niiden uskotaan vetoavan mediayleisöön ja markkinoijien kohderyhmiin. Tarinallisuutta edellytetään enenevässä määrin myös uutisilta, mihin ajaa koveneva kilpailu yleisön huomiosta. (Skyttä, 2014, 36)

Jo kauan sitten Tuchman kutsui uutisia tarinoiksi yhteiskunnallisesta elämästä. Tämän ajatuksen pohjalta lähdin tutkimuksessani siitä, että uutiset ovat kertomuksia, vaikka kerrontatekniikaltaan ne poikkeavat perinteisistä kertomuksista huomattavasti. Journalistit käyttävät artikkeleistaan nimitystä juttu, englanniksi *story*. Termi implikoi kertomusta riippumatta siitä, onko artikkelin formaattina uutinen tai jokin muu journalistinen genre, ja huolimatta siitä, että artikkeleissa vain harvoin esiintyy rakenne, joka on tapana tunnistaa kertomukseksi. (Tuchman, 1978, 216–217)

”Uutisten rakenteellista tai diskursiivista puolta voidaan tutkia jopa narratologiassa kehitetyin ajatusvälinein siitä riippumatta, ovatko uutiset kertomuksia vai ei.” (Pietilä, 1995, 55)

Uutisparadigmasta seuraa se, että ‘uutiskertomukset’ ovat olennaisesti valmiiksi kirjoitettuja. Toimittajan tehtäväksi jää lähinnä kerätä lihaa luurangon ympärille. (Fiske, 1987, 286)

Uutiskertomukset perustuvat harvoin uutistapahtumiin 'raakoina', toimittajien välittömästi raportoina. Uutiset perustuvat muihin diskurssimuotoihin, kuten silminnäkijäraportteihin, uutistoimistojen sähköisiin, lehdistötiedotteisiin, lehdistötilaisuuksiin, uutistoimijoiden haastatteluihin, asiakirjoihin, muihin mediateksteihin jne. Näin uutistuotanto on luonteeltaan pitkälti monimutkainen lähdetekstien prosessoinnin muoto. (van Dijk, 1987, 6)

Uutiset erottuvat 'oikeista' kertomuksista rakenteellisesti, semanttisesti ja käytännöllisesti. Niillä on oma kerrontatekniikkansa, jonka juuret ovat uutisorganisaatioiden tarpeissa kontrolloida tuotantoa ja myydä uutisvälinettä kuluttajille. Uutiskerronta erottuu luonteeltaan muista kerrontatavoista esimerkiksi menneen aikamuodon käytöllä itse uutistekstissä, mutta preesensin käytöllä otsikoissa, sekä lyhyillä tekstikappaleilla, lyhyillä virkkeillä ja lyhyillä sanoilla sekä lauseiden sanajärjestyksellä. (van Dijk, 1987, 7; Tuchman, 1978, 106)

Selvä rakenteellinen ero uutisdiskurssin ja muiden narratiivien välillä on tekstin aineksen hierarkkinen järjestäminen ylhäältä alas arvojärjestyksessä. Perinteinen kertomus tyypillisesti lähtee taustalanteesta tai henkilöhahmojen kuvailusta, eikä tarinan kaikkein kiinnostavimmasta informaatiosta. Uutiselle on tyypillistä pyramidimainen rakenne, jossa lähtökohtana on ylin kärki, uutistapahtuman tärkein ulottuvuus, jonka jälkeen vasta kerrotaan kontekstista, esitetään verbaalisia reaktioita ja taustoitetaan. Vain kontekstin kautta uutisissa kuvattu toiminta saa merkityksensä. (van Dijk, 1987, 7; Pietilä, 1995, 44, 56; Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993, 17)

Fisken mielestä uutisihanteena on yksimerkityksisyys ja monimerkityksisyyden rajoittaminen. Tämän seurauksena uutisissa kertautuvat fiktion me/ne tai sankari/roisto -kaavat. Pertti Hemánus on todennut monen muun tutkijan tavoin, että journalismi jatkaa muinaista kertomusperinnettä, joka tuo maailmaan mieltä. Tuo mieli on kuitenkin sovinnasta ja kertaa ikivanhoja myyttejä, joista keskeistä on hyvän ja pahan ikuinen taistelu. (Fiske, 1987, 283, 286, 295; Hemánus, 1990, 81–83; vrt. Tuchman, 1978, 217; Koch, 1990, 28; Bird, 1988, 70–71)

Uutisten todellisuutta rakentava luonne ja taipumus kertoa tarinoita ei ole mikään yllätys. Filosofit ovat antiikista asti pohtineet, mitä on 'todellisuus' ja miten se ihmiselle välittyy. Modernissa tieteessä esimerkiksi semiotiikka pohtii sitä, kuinka kuvamme todellisuudesta muovautuu kielen kautta. Tutkimuskohteena ovat merkit, merkitykset ja merkityksenanto.

Esimerkiksi semiootikko Umberto Eco on korostanut, että ihmisen kontakti maailman välittyy pääosin semioottisesti, teksteinä, eikä suoran fyysisen kokemuksen kautta. Fyysisen ympäristön objek-

tit ja ilmiöt eivät edes heijastu suoraan ihmisen tietoisuuteen, vaan välillisesti aistien kautta. Merkityksiä biofysikaalisille aistihavainnoille tuottaa kuitenkin vasta kyky käyttää kieltä ja kommunikoida sen avulla kulttuurin kontekstissa. Muuten kontakti maailmaan jää subjektiiviseksi. (Huttunen & Veivo, 1999, 83)

”Tekstiä ei voi erottaa kulttuurin kokonaisuudesta, omasta kontekstistaan. Se voidaan ymmärtää kulttuurin mikrotason toisinnoksi, *metonymiaksi* eli osaksi kokonaisuuden asemesta. (...) Teksti on kulttuuri pienoiskoossa.” (Huttunen & Veivo, 1999, 136–137)

Journalistiset tekstit voi yleistäen nähdä kuin mitkä tahansa muut tekstit semioottisessa mielessä:

”Tekstillä on kolme keskeistä funktiota kulttuurin kokonaisuudessa. Ensinnäkin se toimii merkitysten välittäjänä. Toiseksi se synnyttää uusia merkityksiä, uusia tekstejä. Kolmanneksi teksti varastoi informaatiota eli kantaa kulttuurin muistia.” (Huttunen & Veivo, 1999, 137)

2.4 Konfliktiuutiset – ulkomaanuutisten erityistapaus

Sotia ja muita aseellisia yhteenottoja käsittelevät konfliktiuutiset kuuluvat ulkomaanuutisten kirjaamaan kategoriaan. Niitä on tuotettu niin kauan kuin on ollut journalismia, ja ne ovat jopa journalismin historiallinen lähtökohta. Uutiset alkoivat ulkomaisten tapahtumia koskevilla raporteilla, joiden kohderyhmänä olivat ulkomaankaupan harjoittajat.

Sodat täyttivät usein helposti uutiskriteerit tiedotusvälineissämme ja siten ne ylittivät julkaisuun johtavan uutiskynnyksen. Näin käy varsinkin silloin, jos samalla täyttyy keskusta-periferia-jako, eli sota koskettaa 'keskustaan' lukeutuvia valtioita. Pitkään on ollut itsestäänselvyys, että läntisten teollisuusmaiden uutisvälineet raportoivat sodista lännen näkökulmasta (Luostarinen, 1996, 77).

Journalisteille sodista ja sodan olosuhteista raportointi on erityinen haaste. Seow Ting Leen (2009) mukaan sodasta raportointi on journalistinen litmuskoe, koska journalistien täytyy suunnistaa eettisillä miinakentällä, joka on täynnä kriittisiä kysymyksiä uutisoinnin tarkkuudesta ja reiluudesta, raportoinnin seurauksista ja henkilökohtaisesta turvallisuudesta. Sotaraportointia muovaa kaksi keskeistä journalistista arvoa: objektiivisuus ja konflikti. (Lee, 2009, 259)

Robert Fortner (2009) kirjoittaa, että siitä riippumatta, miten neutraaleja journalistit yrittävät olla, raportoimalla he ottavat roolin, joka erottaa heidät passiivisista tapahtuman tai tilanteen tarkkaili-

joista. Julkaisemalla jotakin tarinoita etusivulla ja sivuuttamalla muut, journalistit ja media vaikuttavat agendan luomiseen ja siten konfliktien tai poliittisten prosessien evoluutioon. Kun konflikti puhkeaa, poliittisesta diskurssista tulee konfliktiorientoitunutta, samoin paikallisesta mediasta. (Fortner, 2009, 346)

Lee puolestaan siteeraa norjalaista rauhantutkijaa Johan Galtungia, jonka mukaan perinteinen sotajournalismi on mallinnettu urheilujournalismin pohjalta, jossa painopisteenä on nollasummapelin voitto. Rauhanneuvottelujen raportointi taas on mallinnettu oikeussalijournalismin tavoin. Osapuolet kuvaillaan verbaalinyrkkeilijöinä. (Lee, 2009, 258)

Galtung ehdottikin jo 1970-luvulla sotajournalismin tilalle rauhanjournalismia jo 1970-luvulla. Rauhanjournalisti keskittyy tarinoihin, jotka korostavat rauhanaloitteita ja tukevat konfliktin ratkaisua, jälleenrakentamista ja sovintoa. Lee tulkitsee, että Galtungin visiossa rauhanjournalismi on mallinnettu terveysjournalismin tavoin. (Lee, 2009, 258)

”Ensi silmäyksellä rauhanjournalismi törmää journalistiseen arvoon objektiivisuudesta, joka näkee journalistin riippumattomana ja vinoutumattomana todellisuuden peilinä. Neutraalina sivustaseuraa-jana journalisti pyrkii irrottautumaan sisäisistä vinoutumista ja ulkoisista vaikutteista.” (Lee, 2009, 259)

Suuri joukko myöhempiä tutkijoita on pohtinut sotajournalismia ja rauhanjournalismin konseptia. Annabel McGoldrickin (2006) mukaan sotajournalismia hallitsee merkillinen paradoksi. Toimittajat monissa maissa eri medioissa pitävät itseään 'objektiivisina' tai he eivät ainakaan käsittele tärkeitä asioita kallistuneena jonkin sodan osapuolen suuntaan. Kuitenkin suuri osa heidän konflikteja koskevasta työstään osoittaa, että sotajournalismia hallitsee selvästi erottuva malli – ja se on vinoutunut suosimaan sotia. Syy ovat juuri 'objektiivista' journalismia määrittävät käytännöt, jotka asettavat viralliset lähteet etusijalle, sekä artikkelien dualistinen rakenne. Tämä johtaa McGoldrickin mukaan konfliktien presentaatioon, joka yliarvioi väkivaltaisia vastauksia ja aliarvioi väkivallattomia. (McGoldrick, 1)

Sota- tai rauhanjournalismiin voi suhteuttaa myös sen, miten mediat puolustavat asemaansa kutsu-malla itseään vallan vahtikoiksi. Ulkopoliitikassa tämän 'vahtimisen' voi nähdä ideologisenä tehtävänä vaalia demokratian arvoja tarkkailemalla, esiintyykö jossakin ihmisoikeuksien loukkauksia ja länsimaisten arvojen vastaista sortoa, joista voi uutisoida. Konflikteissa tällaista aineista irtoaa var-mimmin. (Nordenstreng, 1995, 124–126; Monta ääntä..., 1983, 113–115 & 119–120)

Journalistien kansainvälinen eettinen säännöstö edellyttää sitoutumista humanismin yleismaailmallisiin arvoihin. Tämä velvoittaa journalisteja luopumaan kliinisestä etäisyyden pitämisestä raportointiinsa tapahtumiin, ja heittää sitoutuvan journalismin tai rauhanjournalismin tyyppisen haasteen perinteiselle objektiivisuudelle: ”Journalistien ei pidä olla neutraaleja suhteessa rauhan, demokration, ihmisoikeuksien, sosiaalisen edistyksen ja kansallisen vapautuksen yleismaailmallisiin arvoihin”. (Nordenstreng, 1995, 125; Monta ääntä..., 1983, 175–176, vrt. 125–126)

”Joukkoviestimet eivät tyydy ainoastaan tekemään havaintoja tapahtumista, vaan pitävät myös tarpeellisena arvioida niitä normatiivisista lähtökohdista, siis antaa kansainvälisten toimijoiden menettelylle hyväksymisensä tai langettaa niille tuomionsa. Periaatteellisena lähtökohtana pidetään yleensä idealisoitua järjestelmää, joka perustuu kansallisen suvereniteetin ja ihmisoikeuksien kunnioitukselle.” (Valtasaari, 1983, 206–207)

Edellä sanottu on omiaan tuottamaan konfliktien journalismissa kahteen suuntaan kohdistuvaa kritiikkiä: Ensiksi journalistiset tuomarit suuntaavat syyttävän sormen ihmisoikeuksien loukkaajiin ja toiseksi eri tahoihin, joilla on kyky ja vastuu vaikuttaa rikollisen toiminnan lopettamiseen. Journalistiikan tutkimuksen kannalta on kiinnostavaa tarkastella, kuinka tämä ”tuomarointi” toteutuu journalismin vakiintuneilla pelisäännöillä.

Klassikkosanonnan mukaan sodan ensimmäinen uhri on totuus. Tähän viittaa myös sotajournalismin klassikkoteoksen *The First Casualty* -nimi (alkuteos v. 1975, uudistettu versio v. 2000). Sen kirjoittaja, australialainen Phillip Knightley on itse monessa sodassa paikan päältä raportoinut entinen sotakirjeenvaihtaja. Teoksessa hän käy läpi sotakirjeenvaihtajan roolia sankarina ja myyttien rakentajana Krimin sodasta Kosovon sotaan.

Knightley kuvailee, kuinka toimittajat hankkivat aineistoa ja raportoivat sodan olosuhteissa. Toisaalta he pyrkivät saamaan ensi käden tietoa menemällä henkensä kaupalla sotatoimialueelle. Toisaalta he työskentelevät kaukana sodista käyttäen lähteinä kotimaansa viranomaisia.

Sota-ajan uutisoinnin Knightley jakaa kahteen pääjoukkoon: Uutisiin itse taisteluista ja uutisiin taistelujen oikeutuksesta (Knightley, 2000, 502). Hallitukset haluavat Knightleyn mukaan kontrolloida kumpiakin uutisia, mutta päähuomionsa ne suuntaavat toimintansa oikeuttamiselle.

”Thannetapauksessa kumpikin tavoite voi toteutua samalla kertaa. Hallitukset voivat kertoa, kuinka taistelut edistyvät, ja käyttää tilaisuutta muistuttaakseen samalla kaikille, mistä sodassa oikein on kyse ja millainen hirviö vihollinen onkaan.” (Knightley, 2000, 502)

Knightley sanoo, että jos sotaan ryhtyminen ei johdu suorasta hyökkäyksestä, demokratiassa hallitusten täytyy ”myydä” sota yleisölle joko demonisoimalla vihollinen tai osoittamalla humanitaariset perusteet. Parhaassa tapauksessa molemmat myyntikeinot ovat käytettävissä.

Kun hallitukset ryhtyvät sotaan, kansakunta on kauan pyritty mobilisoimaan sodan taakse propagandan ja tiedotusvälineiden avulla. Sotajournalismia pitkään tutkinut Heikki Luostarinen toteaa, että yleensä journalistit ovat hyväksyneet propagandan ja sensuurin isänmaallisina perustein. Ensimmäinen maailmansota oli ensimmäinen totaalinen sota, jossa myös media valjastettiin sodan palvelukseen: ”Miljoonat marssivat kuolemaan huulillaan journalistien iskulauseet ja mielessään lehtien valheellinen kuva sodan ylevyydestä”. (Luostarinen, 1996, 76).

Merkittävä käänne tapahtui 1960-luvulla, jolloin heräsi pyrkimys raportoida sodista rehellisesti ja purkaa myytit sodalta lumosta ja sankaruudesta (Luostarinen, 1996, 77).

Vietnamin sodassa Yhdysvaltain armeija sovelsi aiempaa liberaalimpaa tiedotuspolitiikkaa, eikä ennakkosensuuria käytetty. Tiedotusvälineiden ja armeijan välit kuitenkin kiristyivät, kun tiedotusvälineet loivat sodasta kyseenalaistavan kuvan. Sodan kokemusten seurauksena armeija päätti, että journalistien työtä täytyy vastedes tiukasti ohjata. Ohjailuvälineistä keskeinen oli sotavoimien oma tiedotustoiminta, jota alettiin kehittää tarmokkaasti siten, että toimittajat eivät pääsisi omatoimisesti vertailemaan ohjattua informaatiota todellisiin olosuhteisiin. Armeijat ja hallitukset eri puolilla maailmaa noudattavat nykyisin laajasti samanlaista linjaa. (Luostarinen, 1994, 124–125, 129–132)

Ensimmäisen Persianlahden sodan uutisoinnista vuonna 1991 tuli usein mainittu malliesimerkki siitä, kuinka Yhdysvaltain armeija onnistui median ohjailussa. Sodan journalismia on tutkittu paljon. Sitä on arvosteltu poliittisesti ohjatuksi, epäkriittiseksi ja taustat sivuuttavaksi. Tiedotusvälineet yllättivät taidosta, jolla armeija antoi niiden teoriassa toimia itsenäisesti, mutta käytännössä käytti niitä sodankäynnin työkaluina. (Luostarinen, 1994, 150–151; 1996, 79)

Persianlahden journalismin arvostelussa toinen paljon huomiota saanut piirre oli se, kuinka media kuvasi sotaa siistinä ja kliinisenä tapahtumana. Luostarinen puhuu Persianlahden sodan ”kylmän katseen journalismista”, joka kuvaa median viileän teknistä asennetta sotaan, katsetta aseiden piipun takaa, eikä edestä. Konkreettinen tyypiesimerkki olivat Yhdysvaltain armeijan medialle jakamat videopätkät, joita media käytti kuvastossaan innoissaan. Videoilla näkyi, miten ensin sotalentokoneen tähtäimen hiusristikko siirtyi kohteen päälle, ja seuraavaksi ohjuksen osuma kohteeseen. (Luostarinen, 1994, 164–165; 1996, 80–81)

Persianlahden sodan jälkimainingeissa rauhantutkija Johan Galtung esitti kymmenen vaatimusta, jotka sotajournalismin pitäisi täyttää: 1) raportoitava kaikista osapuolista ja tunnistaa oma puolueellisuus, 2) ponnisteltava pääsystä ensi käden lähteiden luo, 3) etsittävä ei-eliittiin kuuluvia lähteitä, 4) oltava ihannoimatta teknologiaa, 5) etsittävä aineistoa/kuvauksia kärsimyksestä, 6) henkilöitä uutiskertomuksia, 7) tarjottava taustatietoja, 8) vältettävä uutislähteiden ohjailua, 9) oltava tekemättä mediasta päätarinaa, 10) korostettava/tuettava rauhanaloitteita. (Galtung & Vincent, 1992, 199)

Galtung korosti seuraavia seikkoja:

”Journalistin tulee pyrkiä kertomaan tarina kaikista näkökulmista ('tell the story from all sides'). On tärkeää säilyttää etäisyys ('to keep perspective'). Ennen muuta journalistin pitää olla varma faktoista, koska täsmällisyys on avain reiluun ja vastuulliseen raportointiin.”

Luostarinen puolestaan esitti tutkimuksessaan *Mielen kersantit* laveammin journalistisen työn itsenäisyyden ja vastastrategioiden kannalta, mitä Persianlahden sodan kokemusten pohjalta voi oppia. Merkittävimpänä hän pitää tiedotusvälineiden kykyä ja vapautta hankkia ja välittää tietoa. Tämän takaamiseksi pitäisi vahvistaa journalismin monimuotoisuutta, estää suurten lähdevaltakeskittymien synty, kehittää tiedotusvälineiden organisatorista muistia, parantaa tiedonhankinnan tekniikoita ja faktojen tarkistusta, torjua yritykset julkisuusprivilegioiden hankkimiseksi sekä estää median houkuttimiksi luodut interventiot journalismin sisältöön. Journalistien pitäisi parantaa kykyään tunnistaa lähteiden intressit ja myös purkaa intressejä auki. (Luostarinen, 1994, 250–260)

”Jos journalistit eivät pyri itsenäisyyteen lähteistään myös konfliktitilanteissa ja painostuksen alla – ja juuri silloin – he ovat vain ylempää tulevan ajatusten hallintayrityksen toteuttajia, mielen kersantteja.” (Luostarinen, 1994, 260)

Yllä esitetty tuottaa kysymyksiä siitä, onnistuvatko toimittajat käytännössä tuottamaan 'hyvää' sota-journalismia. Voisi tutkia, olivatko esimerkiksi Bosnia-uutiset tasapuolisia, perustuivatko ne varmoin tosiasioihin ja millaiselta lähdekäytännöt vaikuttivat. Yksi vaikeus on se, miten jälkeenpäin voidaan verrata uutisten suhdetta sodan todellisuuteen, koska tutkija ei voi enää itse mennä paikan päälle tekemään vertailevia havaintoja. Tuoreista konflikteista ei myöskään ole käytettävissä monipuolista historian tutkimusta, joten suuri osa akuutista taustatiedosta on väistämättä peräisin yksinomaan medioista. Tämän vuoksi mielekkäämmältä tuntuu tutkia sitä, miten ja mitä merkityksiä tuotetaan konfliktiuutisissa. Niistä voi edelleen tulkita, mitä ne kertovat journalismista ja koko siitä maailmasta, jossa ne on tuotettu.

2.5 Bosnian sodan raportoinnin erityispiirteitä

”Yhdysvaltain entinen ulkoministeri James Baker kirjoitti 1995, että muun muassa Irakin, Bosnian, Somalian, Ruandan ja Tshetshenian konfliktien reaaliaikainen uutisointi sähköisissä tiedotusvälineissä loi voimakkaan uuden imperatiivin toimia aikailematta, ja se teki sen tavalla, jota ei koettu aiempina, vähemmän vauhdikkaina aikoina.” (Fortner, 2009, 342)

Bosnia-uutisoinnin on tunnustettu ja tutkittu vaikuttaneen sodan ratkaisuihin. Esimerkiksi Piers Robinson on analysoinut uutisvälineiden roolia humanitääristen interventoiden yllyttämisessä, ja tuli siihen tulokseen, että Bosnian uutisointi laukaisi ilmavoimien käytön, mutta ei joukkojen lähettämistä alueelle. (Fortner, 2009, 342)

Bosnian kriisin aikana uutisoinnin sisältö, yleinen mielipide ja ulkopolitiikan linjaukset korreloivat Yhdysvalloissa voimakkaasti keskenään, todisti puolestaan Yaeli Bloch-Elkonin ja Yehudith Auerbachin tutkimus. Siinä poikkeuksellista oli se, että tutkimus otti tasapuolisesti huomioon kaikki kolme muuttujaa ja niiden välisen vuorovaikutuksen, eikä vain yhtä tai kahta syventymättä muihin. Analyysi kattoi yhteensä 695 sanomalehtiartikkelia ja 233 mielipidesivujen kirjoitusta eliittilehdissä ja populaareissa lehdissä. (Bloch-Elkon, 2007, 20-21, 31).

Tulosten mukaan lehdistön näkemykset ja yleinen mielipide Yhdysvaltain hallituksen Bosnia-politiikasta muuttui kriisin eri vaiheiden aikana merkittävästi ja systemaattisesti. Ensi vaiheessa presidentti Bill Clintonin hallinto piti sisällisotaa entisen Jugoslavian sisäisenä ongelmana, jolla on vähän suoraa vaikutusta Eurooppaan kokonaisuutena. Media suhtautui tähän tulkintaan hyvin kriittisesti korostaen turvallisuuden ja moraalisen humanitarismin kehyksiä painostaen hallitusta aktiiviseen toimintaan. Tässä vaiheessa yleinen mielipide ei osoittanut kriisiä kohtaan erityisempää kiinnostusta. (Bloch-Elkon, 2007, 33-34, 36)

”Tämä tulos on yhdenmukainen aiempien tutkimusten kanssa, joiden mukaan Bosnia oli esimerkki epäsuositusta kansainvälisestä kriisistä, joissa Yhdysvaltain media painosti yleistä mielipidettä velvoittamaan hallintoa toimimaan. Mediahuomio yleisen mielipiteen kanssa ajoi hallitukseen vastamaan menossa olevaan kriisiin.” (Bloch-Elkon, 2007, 36)

Eliittilehdistö assosioi Bosnian tilanteen holokaustiin. Tämä osoitti Bloch-Elkonin mukaan halua korostaa tapahtumien erityistä merkitystä kytkemällä ne johonkin ennestään tuttuun. Eliittilehdistö kehysti tapahtumia moralistis-humanistisesta näkökulmasta, kun taas populaarilehdet korostivat tur-

vallisuuden näkökulmaa varmistaakseen laajan tuen yleisöltä, joka oli tottunut kylmän sodan aikana yksinkertaistuksiin ”me vastaan muut” ja ”hyvät vastaan pahat”. Bosnian tilanteen kärjistyessä vuonna 1995 hallitus aktivoitui antaen merkkejä, että se aikoo tehdä jotakin, jolloin lehdistö muuttui vähitellen suopeammaksi sitä kohtaan. (Bloch-Elkon, 2007, 37)

Myös kriittisiä näkemyksiä Bosnian uutisoinnista on esitetty. Tutkimuksellisesti mielenkiintoista ovat kaksi erilaista tiedotusvälineistä esitettyä perusväitettä Bosnian sodan aikana ja sen jälkeen:

1) *Lännen mediat ovat neutraaleja*

2) *Lännen mediat ovat serbivastaisia*

Yhdysvaltalainen (kroaattitaustainen) professori Stjepan Mestrovic väitti Bosnian sodan perusteella, että mediat ovat surkastuneet maailman kollektiiviseksi tarkkailijaksi, joka passiivisesti katselee ja havainnoi mitä hirveimpiä rikoksia ihmisyyttä vastaan. Hänen mukaansa sota esitettiin irvokkaana saippuaopperana. Se ei ole yllättävää, koska nykyjournalismia yleisesti hallitsee kulttuuristen mekanismien tuloksena välinpitämättömän ’katsojan’ rooli. (Mestrovic, 1994, iii, 87, 80–81; Kunelius, 1996, 154–155)

Bosnia-raportoinnistaan Pulitzer-palkittu toimittaja Roy Gutman ja bosnialainen tutkija Zoran Pajic arvostelivat mediaa neutraalista linjasta, joka heidän mukaansa ruokki käsitystä kaikkien osapuolten jokseenkin ”tasaisesta” syyllisyydestä. Heidän mielestään se oli sama kuin serbien puolelle asettuminen. Sen he tulkitsivat johtuvan siitä, että mediat olivat Lännen poliitikkojen tapaan irrottaneet ex-Jugoslavian Euroopasta – mediaa kiinnosti ja kiinnostaa vain se, mikä koskee Länttä, sen etuja ja organisaatioita. (Gutman, 1993, 43; Pajic, 1993)

Suomessa Bosnian sodan uutisia on yllättävän vähän. Pyrkimykseni löytää journalistiikan tutkimuksia Bosnia-teemalla Suomesta eivät tuottaneet tuloksia. Journalistiikan ulkopuolelta löytyy kuitenkin merkittävä kotimainen tutkimus, Riikka Kuusiston (1998) väitöskirja, joka vertailee läntisten suurvaltajohtajien retoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa. Palaan tähän tutkimukseen käsitellessäni Bosnian sodan kontekstia ja intervention argumentaatiota.

Esikuvana omalle työlleni pidän Alankomaissa vuonna 2008 julkaistua erittäin laajaa tutkimusta Bosnia-uutisista. Tutkimus sisälsi yli 3000 Bosniaa koskevaa artikkelia kolmen sotavuoden ajalta. Sen tuloksena oli, että läntiset mediat olivat serbivastaisia. Tämä puolueellisuus ei kuitenkaan ollut avointa, vaan syntyi hienovaraisesti kunnioittaen journalistisen objektiivisuuden normeja. Media loi

yksinkertaistetun kuvan konfliktista, syyllisistä ja uhreista, sekä siitä, mitä hallitus voisi tehdä sen ratkaisemiseksi kansainvälisessä ympäristössä. (Ruigrok, 2008, 293)

Syynä alankomaalaisen median linjaan oli BBC:n toimittajan Martin Bellin nimeämä ilmiö, *journalism of attachment*, jonka voisi suomentaa sitoutuvaksi journalismiksi. Kyse on journalismin muodosta, joka pitää toimittajia osapuolina raportoinnin kohteena olevasta konfliktista ja edellyttää, että he osallistuvat itse konfliktista käytävään julkiseen keskusteluun. Lähtöajatuksena on, että journalismi ei ole mekaanista ja neutraalia vaan moraalista toimintaa. Toimittajat hylkäävät perinteisen neutraaliutensa moralistisin perustein ja valitsevat konfliktissa puolensa asettuen uhriksi kokemansa puolelle. Siitä huolimatta objektiivisuus ja täsmällisyys ovat ”pyhiä”. Bellin mukaan monet toimittajat lähtivät Bosniassa moraalisille ristiretkille ja muuttuivat puolueellisiksi. (Ruigrok, 2008, 293, 295)

Alankomaisessa Bosnia-raportoinnissa erottuivat selkeästi 'pahat' ja 'hyvät'. Sota rinnastui toiseen maailmansotaan, ja serbit rinnastettiin natsi-Saksaan. Uutistoiminnan tavoite oli selkeä: Laukaista sotilaallinen interventio, joka vapauttaisi uhrit piinastaan. (Ruigrok, 2008, 294–295)

Tutkimuksen kiinnostavinta antia on se, kuinka alankomaalainen media käytännössä toteutti sitoutuvaa journalismia. Näennäisesti toimittajat noudattivat objektiivisuuden periaatteita, mutta onnistuivat silti luomaan haluamansa kuvan. Tätä voi tarkastella kolmesta näkökulmasta, jotka ovat sitoutuvalla journalismille tunnusomaisia. Ensimmäinen näkökulma on tapahtumien tai asiantuntijalausuntojen korostaminen tai vähättely. Toinen näkökulma on lähteiden valikoiva käyttö: toimittajat suosivat omaa kantaansa tukevia lähteitä. Kolmas näkökulma liittyi journalistien taipumukseen tehdä konfliktioiloissa samankaltaisia juttuja, etenkin jos käytettävissä on rajallinen määrä lähteitä. (Ruigrok, 2008, 296)

Tutkijat keskittyivät kahteen ”kehykseen” raportoinnissa. Toinen näistä tarkasteli sitä, kuinka laajasti sodan osapuolia kuvailtiin pahoina tai uhreina. Toinen tarkasteli sitä, miten paljon julkaistiin sotilaallista väliintuloa puoltavia lausuntoja. Tulokset olivat musertavia: Serbit kuvattiin kielteisessä valossa eli pahoina joka neljäs kerta, kun he olivat lauseessa toimijoita, Bosnian muslimit joka kymmenes kerta. Neljäsosa uutisista mainitsi muslimit uhreina, mutta serbejä ei koskaan kuvailtu uhrin asemassa. Lisäksi toimittajat ja toimitukset suosivat selvästi sotilaallista interventiota ratkaisuna konfliktiin. Linja esiintyi ensin pääkirjoituksissa ja muissa genreltään kommentoivissa artikkeleissa, ja heijastui sitten uutisissa, joissa käytettiin sitoutuvan journalismin lähdekäytännön taktiikoita. (Ruigrok, 2008, 299–310)

3. Läntinen kosmologia ja viholliskuvat

Vuonna 2015 Lähi-idästä vyöryi äkillinen pakolaisvirta Eurooppaan kuin patoluukku olisi äkillisesti avautunut. Virta ulottui Suomeen asti, mikä aiheutti suomalaisissa voimakkaita tunnereaktioita. Keskustelussa velloi muukalaisvihamielisiä näkemyksiä, joissa epäiltiin tulijoita onnenonkijoiksi ja uhkaksi yhteiskuntarauhalle. Vastakkaista kantaa edusti empaattinen suhtautuminen pakolaisiin sodan uhreina, joita täytyy auttaa ja joilta ei voida sulkea ovea. Pakolaisvirta oli paitsi käytännöllinen myös ideologinen haaste, koska se pakotti pohtimaan omaa ja vieraiden identiteettiä sekä niiden mahdollisuuksia sopusointuun. Viime kädessä kyse on viholliskuvasta – tai kyvystä tunnistaa sellainen ja purkaa se.

Tämä viholliskuvien teema liittyi myös Bosnian sotaan. Abstraktimmalla tasolla Bosniasta tuli Euroopalle ideologinen haaste, eikä se ollut kuin piikki lihassa pelkästään sodan ja julmuuksien takia. Koko Balkanin kriisin on sanottu olleen haaste etenkin ylikansallisen Euroopan rakentamiselle. Bosnian tapahtumien väitettiin asettavan vaakalaudalle Lännen valtioiden poliittisten eliittien legitiimiyden turvata yhteisiksi väitetyt arvot, kuten sodan kauhujen estäminen Euroopassa. (Lakkala & Mielonen, 1994, 21, 62; Mestrovic, 1994, vii, 109, 119; Daalder, 1998)

Millaisia ovat ne arvot, joita Bosnian tapahtumat järkyttivät ja joiden voi olettaa vaikuttaneen myös suhtautumisessa Lähi-idän pakolaisaaltoon? Pysin tässä osassa kuvailemaan, mitä on läntinen kosmologia, joka vaikuttaa läntisen journalismin taustalla, yleensä tiedostamattomana ja annettuna otettuna ideologisella tasolla. Lisäksi kuvailen tähän liittyvää viholliskuva-ajattelua sekä niin sanottua amerikkalaista internationalismia, koska interventiota voitiin pitää sen ilmentymänä.

Nämä käsitteet ovat merkittävässä roolissa Bosnia-uutisaineistoni analyysissä ja tulkinnessa. Teoreettinen tavoitteeni on päästä käsiksi uutismaailman pohjalla vaikuttavaan arvomaailmaan. Kiinnostukseni kohdistuu ennen muuta siihen, miten suhtaudutaan voimiin, jotka toimivat vastoin taustalle kätkeytyvää ideologiaa, eivätkä näytä haluavan omaksua sitä. Tätä samaa mallia voi hyödyntää, jos tutkitaan esimerkiksi ääri-islamistien terrorismia ja sen taustalla olevan ideologian suhdetta Länteen tai Vladimir Putinin autoritaarisen Venäjän ja Lännen suhteita. (Galtung & Vincent, 1992, 23; Turunen, 1994, 88, 90; Harle, 1991, 10; Harle, 1991b, 123; Vähämäki, 1993, 16–18; Goldstein, 1994, 40, 72, 107)

Pyrin suhteuttamaan läntiset viholliskäsitykset Bosnia-utisten luomaan maailmaan. Toisaalta kylmän sodan jälkeen Lännen toiminta Bosniassa herätti kysymyksen, onko viholliskuva-ajattelu ylipäänsä menettämässä voimaansa ainakin Lännessä. Länsi viivytteli pitkään ennen tehokasta väliintuloa. (ks. Gutman, 1993, 49; Gligorov, 1994, 125).

Läntisen kosmologian kannalta uutiset entisestä Jugoslaviasta ja Bosniasta olivat omiaan heijastamaan kulttuurien konfliktia, jonka historia yltää vuosisatojen taakse. Hajonnut valtio oli usein esitettyjen näkemysten mukaan kulttuurisesti Lännen ja Idän rajalinjojen monin tavoin pirstoma. (Mestrovic, 1994, 61–64)

3.1 Euroopan idea ja europeanismi

Läntisen kosmologian ydinainesta on europeanismi, jonka synonyymeinä jotkut tutkijat käyttävät käsitteitä Euroopan idea, Eurooppa-aate, Euroopan 'projekti', eurooppalaisuus tai eurooppalainen idealismi. Käytettiin mitä nimitystä tahansa, 'Eurooppa' pohjautuu myyttiin Euroopan ykseydestä; myyttien perimmäinen tarkoitus yleensä on juuri luoda yhteisyyttä (Harle, 1991, 42; Patomäki, 1995).

Euroopan idea on viime vuosikymmenien aikana ollut esillä lähinnä Euroopan Unionin yhteydessä, korkealentoisena akateemisten pohdiskeluiden teemana. Koska yhdentymisen syventäminen vaatii EU-kansalaisten keskuudessa tietoisuutta yhteenkuuluvuudesta, yhdentymisen kannattajat ovat korostaneet kulttuurin yhdistävää voimaa.

Eurooppalaisilla on katsottu olevan yhteinen historia ja sen vanavedessä syntynyt samankaltainen, humaani ja liberaali arvomaailma. Yhdistävä perintö juontaa juurensa antiikin aikaan. Demokratian kehto oli Kreikka ja Rooma puolestaan oli ensimmäinen valtakunta, joka yhdisti mantereen ja levitti antiikin sivistystä alueensa joka kolkkaan. Jo antiikista ovat peräisin halumme puolustaa demokratiaa, sillä Demosthenes katsoi, että demokratia ja diktatuuri (tai oligarkia, harvainvalta) ovat aina sovittamattomassa ristiriidassa keskenään, mikä aiheuttaa sodat (Harle, 1991, 27–28).

Myöhemmin keskeisiä yhdistäjiä ovat olleet kristinuskko ja kapitalistinen talouselämä. Jo 1600-luvulla länsimaista sivilisaatiota kuvaavaksi käsitteeksi nousi nimenomaan Eurooppa aiemman kristityn maailman sijasta, kun uskonsodat pirstoivat maanosaa. (Turunen, 1994, 89; Mikkeli, 1994, 55–56)

Eurooppa ‘löysi itsensä’ kulttuurisena kokonaisuutena uuden ajan alussa. Sysäyksinä olivat ulkoiset vaarat ja suuret löytöretket, varsinkin Amerikan ‘löytäminen’, toteaa historioitsija Heikki Mikkeli teoksessaan *Euroopan idea*. Mantereen asukkaat huomasivat, että heillä on taitojensa ansiosta monopoli tietoon siitä, millainen maailmamme on. Eurooppa tai lähinnä sen länsiosa kuitenkin säilyi maailman napana, koska itse historia oli alkanut liikkeensä siellä levitäkseen muihin maanosiin sitä mukaa kuin eurooppalaiset niihin tunkeutuivat. Eurosentrismiä korosti se, että eurooppalaiset pitivät käsissään kaikkia lankoja poliittisesti ja kaupallisesti. (Mikkeli, 1994, 51–54; Turunen, 1994, 80, 89)

Modernissa mielessä ajatus yhteisestä Euroopasta heräsi ensimmäisen maailmansodan jälkeen Pan-eurooppa-liikkeen muodossa. Liike tavoitteli Euroopan Yhdysvaltojen perustamista, ja vaikka liike katosi, sen aatteelliset seuraajat pitivät Euroopan Unionia sysäyksenä, joka aikanaan voi johtaa tavoitteen toteutumiseen. (Mikkeli, 1994, 108–113; Tuomainen, 1994, 251–252, 258; Lakkala & Mielonen, 1994, 62–64).

Mitä sitten ovat ne arvot, joita Eurooppa vaalii? Monet tutkijat ovat todenneet, että ne ovat monin tavoin samankaltaiset kuin ns. yleismaailmalliset arvot, jotka kuitenkin ovat lähtöisin nimenomaan Euroopan arvoperustasta.

Europeanismin perusta on valettu tieteellisestä rationalismista. Sen päällä europeanismin talolla on neljä kulmakiveä. Ensimmäinen on antiikin Kreikasta periytyvä vapausihanne, jonka toteuttaminen oli Yhdysvaltain vapaussodan ja Ranskan suuren vallankumouksen päämäärä. Toinen kulmakivi on tasa-arvo, joka niin ikään on ollut vallankumousten tavoitteena. Kolmantena tulee demokraattinen hallitsemistapa eli vapaat vaalit ja monipuoluejärjestelmä. Europeanismille tämä on itsestään selvä hallitusmuoto, eikä mikään muu voi olla sopusoinnussa vapausperiaatteen kanssa. Neljäs peruskivi liittyy talouselämään: vapaan markkinatalouden pitää toteutua niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. (Mikkeli, 1994, 113)

Rauhanajatus on ollut keskeinen peruste Euroopan yhdentymiselle, ja europeanismi haluaa ylittää kansojen väliset raja-aidat. Kansallisten rajojen halkoma Eurooppa on osoittautunut kohtalokkaaksi paitsi sen asukkaille myös koko maailmalle; syttyiväthän molemmat maailmansodat juuri Euroopassa. Uusien sotien syttyminen on haluttu estää turvallisuuspoliittisin järjestelyin. Kylmän sodan aikakaudella solmittiin aserajoitussopimuksia ja luotiin Ety-järjestelmä. Kylmän sodan loppuminen ja entisen itäblokin maiden liittyminen puolustusliitto Natoon toivat uudenlaisia uhkakuvia. (Mikkeli, 1994, 84; Goldstein, 1994, 93; Lakkala, 1994, 63)

Taloudelliset arvot ovat nousseet keskeisiksi rauhanajatuksen rinnalle. Euroopan integroitumisen perusteeksi on nostettu se, että Euroopan kansantaloudet voivat parhaiten kilpailla Yhdysvaltain ja Japanin talousmahtien kanssa yhdistämällä voimavaransa. Euroopan maiden taloudellisen keskinäisen riippuvuuden on toisaalta katsottu omalta osaltaan takaavan rauhaa, koska sotaan ryhtymisen kustannukset ovat suuremmat tai ainakin selvästi epävarmemmat kuin siitä koituvat hyödyt. (Mikkeli, 1994, 111, 122–123; Lakkala & Mielonen, 1994, 16–18, 31–32, 54)

3.1.1 Euroopan identiteetti: ketkä ovat eurooppalaisia?

Europeanismi on periaatteessa täynnä jaloja tavoitteita. Sen arvoperustassa kuitenkin lymyilee lukuisia paradokseja. Aikojen kuluessa on väistämättä herännyt kysymyksiä siitä, missä Eurooppa kulloinkin sijaitsee fyysisesti ja henkisesti. Euroopan identiteetti vaatii jatkuvaa määrittelyä: Ketkä ovat olleet, ovat nyt ja tulevat olemaan eurooppalaisia, ketkä eivät? Lopullisia vastauksia ei saada koskaan, sillä sivilisaatiomme etsii totuutta jatkuvan kyseenalaistamisen kautta. (Lakkala & Mielonen, 1994, 13–16, 33–36; Kristeva, 1996).

Maantieteellinen ja ideologinen Eurooppa ovat kauan olleet ristiriidassa keskenään. Iso kysymys on ollut itärajan sijainti. Euroopan rakennustyö ulottuu perustaltaan katolilaisiin ja protestanttisiin maihin, joten tällöin ulkopuolelle suljetaan ortodoksislaavilaiset ja islamilaisturkkilaiset alueet, mistä Bosnian sotaa pidettiin yhtenä oireena. Venäjän on tunnustettu maantieteellisesti osin Euroopaksi, mutta henkisesti sitä ei läheskään aina ole luettu Eurooppaan. (Lakkala & Mielonen, 1994, 63; Mikkeli, 1994, 144–156).

Esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeen Eurooppa oli 50 vuotta jakautunut kahtia sotilaallisen pakkovallan voimalla. Kylmän sodan jälkeen arvailtiin, miten pian jako häviää vai uhkaako se säilyä historian ja talouden erojen vuoksi. Tuoreeltaan oli epäselvää, ketkä kaikki hyväksytään Euroopan rakennustyöhön tasaveroisin osallistujina. Länsi-Euroopan suhdetta entisiin kommunistimaihin saattoi aluksi luonnehtia samanlaiseksi kuin suhteita kolmanteen maailmaan. Sitten valtaosa maista on hyväksytty EU:n jäseniksi, ja erot ovat tasoittuneet tuntuvasti, mutta Itä-Euroopasta jatkuu voimakas siirtolaisuus vauraampaan Länsi-Eurooppaan. (Lakkala & Mielonen, 1994, 62)

Euroopan ideaan sisältyy sekin ristiriita, että mannerta on modernina aikakautena hallinnut kansallisvaltioajattelu. Hobsbawm on todennut, että ”valtiot ovat tarvinneet ‘kansalaisuskonnon’ (isänmaallisuuden)”. Europeanismi pyrkii häivyttämään nationalismin tekemällä Euroopasta uuden isänmaan asukkailleen. Samalla se luo eurosentrisen euronationalismin, johon nähden muu maailma muodostuu Toisista – ”EU on kansallisvaltion jatkoprojekti”. (Hobsbawm, 1990, 85; Lakkala &

Mielonen, 1994, 15, 28–30; Harle, 1991, 170–176; Vehkakoski, 1996; Tiilikainen, 1995; Patomäki, 1995)

Europeanismilla (tai länsimaisuudella) on toisaalta lähetystehtävä. Se tarkoittaa arvomaailman ja kaiken siihen perustuvan maailmanlaajuista propagoimista enemmän tai vähemmän suoraan. Ne, jotka kieltäytyvät ottamasta ilosanomaa vastaan, päätyvät armotta ei-eurooppalaisten paarialuokkaan. (Galtung & Vincent, 1992, 23)

Eurooppalaisuuden ytimeksi mielletään ja hyväksytään ne ihmiset, kansat ja valtiot, jotka kuuluvat selvästi läntiseen sivilisaatioon. Tästä huolimatta eurooppalaisuus on ennen muuta asenne.

”Eurooppa – kun mainitsemme tämän nimen, emme ajattele yhtä mannerta, ei tätä pientä Aasian uloketta: yhtä vähän ajattelemme tätä tai tuota kansaa, kuutta yhtätoista tai kahtakymmentä Euroopan valtiota. Eurooppa merkitsee ennen kaikkea henkistä suhtautumista, asennoitumista, tiettyä suhtautumista maailman asioihin. Eurooppalaiseksi ei synnytä, vaan siksi kehitytään.” (Mikkeli, 1994, 176)

3.1.2 Amerikkalainen internationalismi

Kulttuurisessa mielessä ’Eurooppaan’ sisältyy myös Yhdysvallat, joka jakaa eurooppalaisen perimän ja jonka voi tulkita radikaaleimpana mahdollisena europeanismin toteutuksena. Sen kulttuuri sekä itsenäisyysjulistus ja perustuslaki ovat tulosta nimenomaan eurooppalaisista ihanteista. Pidänkin tästä syystä soveliaana, että kun tässä työssä käytän erisnimeä Länsi, pidän sitä synonyymina ’Euroopalle’, johon luen myös Yhdysvallat. Yhdistävä ominaisuus on läntinen kosmologia. (Heiskala, 1993, 14–15; Patomäki, 1995).

Tutkielmani aiheen kannalta Yhdysvallat on tärkeä, sillä maan rooli Bosnian rauhoittamisessa oli ratkaiseva. Siksi on tarpeen ottaa huomioon myös amerikkalainen ulkopoliittisten suhtautumismallien perusjako isolationisteihin tai nationalisteihin sekä rauhanomaisiin ja militantteihin internationalisteihin. Nimenomaan jälkimmäinen suuntaus kannattaa Yhdysvaltain sotilaallisia interventioita ulkomailla maan etujen turvaamiseksi. Toisen maailmansodan jälkeen sen kannattajat ovat olleet niskan päällä. Kylmän sodan aikana tavoitteena oli vastustaa kaikin keinoin Neuvostoliiton vaikutusvallan leviämistä, ja sen jälkeen tavoitteet on kytketty Yhdysvaltain valtapoliittisiin linjauksiin ja 2000-luvulla terrorismiin. (Risse-Kappen, 1991, 490)

Yhdysvaltojen panos oli ratkaiseva 1900-luvun maailmansotien kulussa. Isolationismi oli vallalla ensimmäisen maailmansodan alkuvuosina, mutta lopulta poliittinen vaakakuppi kallistui ja eristäytyminen murtui.

Toisessa maailmansodassa sama kaava toistui. Amerikkalaiset lähtivät sotaan vasta, kun maa joutui Japanin hyökkäyksen kohteeksi.

Useimmissa kylmän sodan aikaisissa konflikteissa Yhdysvaltojen rooli oli keskeinen. Kylmän sodan jälkeen ulkopolitiikan valta-asema Yhdysvaltain poliittisessa keskustelussa heikentyi aluksi voimakkaasti. Isolationistiset asenteet ja välinpitämättömyys muusta maailmasta yleistyivät. Monien mielestä maan oli käytettävä hyväkseen tilaisuus pitkästä aikaa keskittyä sisäisiin ongelmiin. Eri konflikteissa Yhdysvaltain osallistuminen tai osallistumattomuus on osoittautunut yhä avaimeksi. (Hogan, 1992, 12; Goldstein, 1994, 74, 99; Gutman, 1993, 44–45, 229; Daalder, 1998)

3.2 Viholliskuva-ajattelu: 'me' ja 'muut'

Euroopan identiteettiin ja läntiseen kosmologiaan kuuluvat tiedostamattomasti sisäänrakennettuna, mutta latenttina dualismin traditio ja viholliskuva-ajattelu (Harle, 1991, 10, 26). Tukeudun sen kuvailussa ja myöhemmin tulkinnassa pääosin Vilho Harlen vuonna 1991 ilmestyneeseen teokseen *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitoksen julkaisema kirja kokosi kattavasti yhteen siihenastisen teorian viholliskuvista. Teoksesta on muodostunut aihepiirin merkkipäälly, johon viitataan säännöllisesti edelleen uudessa tutkimuksessa.

Harlen mukaan läntisen kosmologian dualismi tuottaa aiemmin esitetyn tarpeen määrittellä, keitä ovat 'me' ja 'muut' tai 'he'/'ne'. Määrittely johtaa viime kädessä vihollisuuteen: Europeanismin kannalta sitä vastustavat voimat ovat 'Euroopan' vihollisia. (Harle, 1991b, 106–107)

Dualismi merkitsee sitä, että jokaisella hyveellä on oltava olemassa selvä vastakohta vähintään implisiittisesti. Kun peilataan eurooppalaisuuden ihannekuvaa, tuotetaan samalla sen vastakohta: Peilin takaisessa maailmassa lymyää ei-eurooppalaisuuden hirviö, luonnontilainen villi barbaari, jonka olemassaolo alusta asti ohjasi Euroopan identiteetin muovautumista. (Tuomainen, 1994, 88, 90)

”Keskiajalla barbaari-termi sai toisenkin ulottuvuuden, kun barbaarit samastettiin ei-kristittyihin henkilöihin. Barbaari-sanasta tuli lähes synonyymi pakana-termin (*paganus*) kanssa. Näin barbaarit erosivat kahdella tavalla Euroopan asukkaista: he olivat ei-kristittyjä ja ei-inhimillisiä, eläimiin verrattavia. Olennaista tässä barbaari-termin käytössä oli, että meille niin tuttu vastakohtaisuus ”despoottisen idän” ja ”vapautta rakastavan lännen” välillä oli syntynyt ja samalla tietysti myös legitiimi oikeus ”vapaan” läntisen maailman puolustamiseen barbaareja vastaan vaikka voimakeinoin.” (Mikkeli, 1994, 16)

Juuret taipumuksella polarisaatioon ja viholliskuva-ajatteluun ovat Harlen mukaan sekä uskonnollisia että poliittisia. Hänen mukaansa kristinusko peri dualismin juutalaisuudesta, joka puolestaan oli omaksunut sen Babylonin karkotuksessa zarathustralaisuudelta. (Harle, 1991, 26–27, laajemmin 51–81)

Uskonnolliset juuret viholliskuville pohjautuvat kosmoksen ja kaaoksen ristiriitaan, joka puolestaan samastuu ‘meidän’ ja ‘heidän’ maailmojen ristiriitaan. Kaaos edustaa vaaraa todellisuudelle ja ‘heidän’ maailmansa uhkaa. Hetkellinenkin kaaoksen voittaminen on arvokasta: ”Varjon ajalla, samoin kuin rappiolla ja hajaantumisella, on positiivinen arvo”. Voitto todistaa yhteisölle sen todellisuuden ja yksilöiden kuolemattomuuden. (Harle, 1991, 21)

Hyvän ja pahan vastakkaisuuden poliittisen tradition juuret löytyvät antiikin Kreikan ja Rooman poliittisesta kielestä. Kreikassa kulttuuriseksi oletusarvoksi muodostui, että vihollinen tulee idästä. Persialais- ja peloponnesolaissotien luoma traditio sai jatkoa, kun Rooma jakautui kahtia Itä- ja Länsi-Roomaan ja myöhemmin kirkkokin jakautui roomalaiskatoliseen ja kreikkalaisortodoksiseen osaan. Silloin itäeurooppalaisuus sai ‘aasialaisen’ leiman. Kolmannen kerran vihollinen löytyi jälleen idästä, mutta Euroopan ulkopuolelta, kun islam aloitti sotaosan laajentumisensa. (Harle, 1991, 27–30)

Dualismin juureissa on kaikkien yhteisöjen kannalta perustavanlaatuisin sosiologinen jako: Tietoisuus siitä, ketkä ovat ystäviä ja ketkä vihollisia. Se myös tuottaa yhteisyyttä kaikkein voimakkaimmin. Viholliskuvien olemassaolo on välttämättömyys ja ryhmänmuodostuksen kulmakivi, koska se ylläpitää ryhmän kiinteyttä. (Harle, 1991, 26, 46)

Vihollinen vaarantaa yksilön terveyden, yhteisön hyvinvoinnin ja maailman puhtauden. Siitä on päästävä eroon, jotta yhteisö puhdistuisi taudista, kokisi katharsiksen, joka etymologisesti tarkoitti alun perin suoliston puhdistamista. Vihollinen on uhrieläin, jonka kautta yhteisö vapautuu pahasta. Pahaa vastaan pitää käyttää sen omia aseita: ”vihollinen itse oikeuttaa ja aiheuttaa väkivallan itseään kohtaan. (Harle, 1991, 23, 25–26, 40–41, 45–46).

Viholliskuva-ajattelussa ’me’ on rauhantahtoinen, kun taas ’muut’ ovat sotaisia ja potentiaalisesti vaarallisia vihollisia. On esimerkiksi tapana ajatella, että muualla esiintyy militarismia ja kiihkonationalismia, kotimaassa vain tervettä puolustustahtoa. (Harle, 1991b, 117–122; Luostarinen, 1996, 10).

Harle on esittänyt useita erilaisia vihollistyyppien jakoja, joista tässä lainaan muutamia.

Vihollisen päämuodot ovat rakastettu ja paha vihollinen. Edelliset jakautuvat symboliseen ja arvokkaaseen viholliseen. Pahan vihollisen sivuteemoja taas ovat hyökkäävä, riistettävä, alistava ja näkymättömän vihollinen (Harle, 1991, 18–20).

Viholliskuville on tyypillistä vihollisen inhimillisyyden kiistäminen. Harle on esitellyt seitsemän mahdollisuutta dehumanisaatioon: 1) vihollinen pahana ihmisolentona, 2) vihollinen kasvottomana massana, 3) vihollinen viettelevänä naisena, 4) vihollinen humanoidina, 5) vihollinen eläimenä, 6) vihollinen elottomana esineenä ja 7) vihollinen abstraktiona tai numeroina. (Harle, 1991, 36–38)

Harlen sanoin oksidentaalisella (länsimaisella) ihmisellä on taipumus tehdä kolme erottelua, jotka vahvistavat toisiaan. Keskeisin on minuuden ja toiseuden erottelu. Toinen koskee 'läheistä toista' ja 'kaukaista toista', ja "kolmas sitoo minut läheisen toisen kanssa ja tuottaa 'meidät'". Toiseen siirretään lopuksi kaikki se, mitä meissä ei voida hyväksyä eli etenkin eläimellisyys. Siirtoa helpottavat toisen näkyvät ominaisuudet. Vihollisuuden sinetöi toisen uhkaava käyttäytyminen ja se, että toista pidetään teoistaan vastuullisena. (Harle, 1991, 40–41, 46)

Vihollisen syntymiseen vaikuttavat lisäksi seuraavat sosiaaliset prosessit: 1) nimittely, 2) legitimointi, 3) myyttien luominen, 4) siirtäminen ja 5) rituaali. Nimittely tarkoittaa jonkin tunnuksen antamista toiselle. Legitimointi sitoo tunnuksen kohteeseensa arvostetun tuomarin suulla ja aihetodisteilla. Myytin rakentaminen taas tarkoittaa historiallisen tiedoston rakentamista jonkin tahon pahuudesta; siirtäminen merkitsee myytin siirtymistä yli sukupolvien ja muodostumista arkkityyppiseksi. Lopuksi rituaali toistaa uskotun totuuden ja tekee pahuuden eläväksi (Harle, 1991, 44–45).

Arvot liittyvät vihollisuuteen siten, että omat arvot koetaan 'toisen' arvoja paremmiksi. Tässä oksidentaalinen kulttuuri käyttää yleensä rationaalisia argumentteja. Harle ottaa esimerkiksi sen, kuinka tiedotusvälineet esittivät Persianlahden sodan alla Saddam Husseinistä toisiaan täydentäviä viholliskuvia: 1) sotilaallinen vihollinen, 2) kansainvälisiä normeja rikkova vihollinen, 3) hullu vihollinen, 4) ideologinen vihollinen, 5) kulttuurinen vihollinen ja 6) Hitler/Stalin.

Vihollisen kuoleman kautta myyttinen soturi/metsästäjä luo Harlen mukaan uuden järjestyksen. Tappaminen on rituaali, se on uhrin antamista jumalille. Soturi kuitenkin tarvitsee "tarinaa, joka tekee mielekkääksi sekä tappamisen että oman kuoleman riskin". (Harle, 1991, 22)

Tämän tarinan jäljille pyrin pääsemään omassa työssäni: Millaisen tarinan varassa YK ja Nato 'soturin' ominaisuudessa toimivat Bosniassa ja miten tämä tarina heijastuu tiedotusvälineissä?

Vihollisuus ei välttämättä ole ikuista. Eurooppa pyrkii neutraloimaan vihollisensa ja saavuttamaan rauhan. Keskeinen keino tässä on levittää 'eurooppalaisia' arvoja: demokratiaa, pluralismia, rationalismia ja liberaalia kapitalismia (vrt. länsimaisen kosmologian lähetystehtävä). Kun vihollinen omaksuu arvojen keskeisen ytimen, se muuttuu vähintäänkin vaarattomaksi ellei jopa kokonaan sulaudu Euroopan projektiin.

Lopuksi otan vielä esiin vihollisen menettämisen ja uuden löytämisen. Kun vihollinen on lyöty, yhteisö menettää itseään ylläpitävän dynaamisen voiman. Tästä seuraa tarve toistuvasti löytää uusia vihollisia, jotka nousevat yhteisön tavoitteiden tielle. Niin kävi Lännelle esimerkiksi Natsi-Saksan hävittyä sodassa, jolloin uusi vihollinen löytyi Neuvostoliitosta, joka alisti Itä-Euroopan.

Vilho Harle on esittänyt oletuksen, että Itä-Euroopan vapautumisen jälkeen syntyneen ns. uuden maailmanjärjestyksen aikakaudella viholliskuvat muuttuvat entistä herkemmin, vihollisuudet laantuvat ja puhkeavat yhä nopeampaan tahtiin. Erona entiseen on lisäksi se, että vihollinen vahvistaa kaaosta, eikä tuota uutta järjestystä. Serbit saattoivat olla sellainen vihollinen. (Harle, 1991a, 183; vrt. Harle, 1991b, 124–125)

4. Konteksti: Mitä Bosniassa tapahtui?

”Sarajevo oli vuosia häikäisevä esimerkki kosmopoliittisesta kulttuurista – yhdistelmä itäistä ja läntistä kristinuskoa sekä islamia. Bosnian sotaa kuitenkin luonnehti suuri julmuus... Sarajevon kaupunki tuhouttiin ja 200000 ihmistä tapettiin, noin 4,5 prosenttia väestöstä... Tämän kansainvälisen kriisin aikana YK teki arviolta kolmekymmentä päätöslauselmaa, sovelsi pakotteita, jähdytti diplomaattisuhteita ja järjesti erilaisia rauhankonferensseja, mutta sotilaallista väliintuloa ei ollut näköpiirissä vihollisuuksien kahden ensimmäisen vuoden aikana.” (Bloch-Elkon, 2007, 28)

Käsittelen tässä osassa pelkästään Bosnian sotaa, sen taustoja, länsimaiden suhdetta sotaan ja ratkaisevia käännteitä vuonna 1995. Tarkoituksena on luoda konteksti, johon tutkimusaineisto ja tutkimusongelmat liittyvät. Seuraavassa osassa esitän varsinaiset tutkimuskysymykseni suhteessa journalismia, kosmologiaa ja viholliskuva-ajattelua koskeviin teoreettisiin lähtökohtiin. Tutkimusaineiston aktanttianalyysin jälkeen osassa 8 otan esiin Bosnian jälkeiset maailmanpolitiikan merkittävimmät tapahtumat suhteuttaen niitä Bosniaan, länsimaiden toimintaan ja viholliskuva-ajatteluun.

Bosnian sodan ja koko entisen Jugoslavian kriisi alkoivat samoihin aikoihin kuin kylmä sota Yhdysvaltain johtaman länsileirin ja Neuvostoliiton hallitseman itäblokin välillä päättyi. Silloin uskottiin demokratian, kansalaisvapauksien ja liberaalin kapitalismin voittoon myös pakkokommunismista vapautuneissa Itä-Euroopan maissa. Intoiltiin, että nyt syntyisi uusi maailmanjärjestys, jonka ytimessä olisi yhä kasvava demokraattisten valtioiden yhteisö.

Persianlahden sotaan länsimaat lähtivät vielä pää pystyssä. Kyseenalaisen voiton jälkeen hoettiin uuden maailmanjärjestyksen mantraa entistä riemukkaammin. Povattiin hyveellisen ja universaalisti vastuuntuntoisen politiikan valtakautta. Jopa Lännen entinen ideologinen vihollinen Neuvostoliitto/Venäjä liittyi ylistyslauluun. Neuvostojohtaja Mihail Gorbatshev julisti, että Euroopasta tulee yhteinen koti sen kaikille kansoille. (Lakkala & Mielonen, 1994, 54)

Samanaikaisesti mantereen kansojen keskuudessa virisi tarve oman identiteettinsä tarkistamiseen muuttuneissa oloissa. Euroopan Unionissa taas julistettiin, että jäsenvaltiot pyrkivät yhdenmukaiseen ja lopulta yhteiseen ulkopolitiikkaan. EU:sta olisi tuleva yksi moninapaisen maailman voimakeskus. EU:n pyrkimykset on tulkittu oireeksi siitä, että tärkeiden valtioiden ja niiden yhteenliittymien oligarkia jatkaa globaalia hallintaansa. (Hobsbawne, 1990, 177)

Toisaalta pian tajuttiin, että kansainvälisestä järjestelmästä uhkasi tulla entistä epävakaaampi. Heräsi tarve luoda uusia turvallisuusjärjestelmiä. Länsiliitto Nato oli sitä paitsi menettänyt olemassaolonsa motiivin, *raison d'être'n*, kun idän uhka näytti kadonneen. Yhdysvallat oli menettänyt tärkeän viitekehyksensä Neuvostoliiton hajottua, ja maalla oli vaikeuksia määritellä ulkopoliittikkansa uudelleen. (Finlan, 2004, 65; Bloch-Elkon, 2007, 27; Goldstein, 1994, 10 & 110–111; Törnudd, 1995; Andrejeva, 1991, 207)

Bosniassa puhjennut sota sekoitti pakan. Pax americana kohtasi Euroopan sydämessä haastajan, joka kieltäytyi kunnioittamasta universaalien arvojen imperatiiveja. Oletus siitä, että ”(d)emokraattiset (länsimaisessa mielessä) kontra epädemokraattiset valtiot voivat olla uuden maailmanlaajuisen ideologisen konfliktin perusta” (Lakkala & Mielonen, 1994, 56), näytti oikeaan osuneelta. Illuusiot romahtivat. (vrt. Goldstein, 1994, 40, 72, 107)

”Serbian sota Bosniaa vastaan osoittaa, että alueellinen voimatekijä, jolla on säälimätön johtaja, sotilaallinen ylivoima ja äärikansallinen ideologia, voi suorittaa ‘etnisen puhdistuksen’ Euroopan maaperällä, jos se ei ole suoraan ristiriidassa suurvaltojen etujen kanssa.” (Gutman, 1993, 228)

Tiedotusvälineet kertoivat kesällä 1992 hälyttäviä tietoja raaosta ‘etnisistä puhdistuksista’, kuten siivilien ampumisesta tykkituloilla, väestönsiirroista, joukkomurhista, mielivaltaisista vangitsemisista, vankileireistä ja rauskauskampanjoista. Poliittisesti Eurooppa halvaantui ja isovelji Atlantin takana pysytteli sekin sivussa. Sotilaallisesti Eurooppa ei voinut toimia omin voimin, joiden luominen oli vasta idullaan. (Gutman, 1993, 18–19, 44–45; Goldstein, 1994, 36; Sadeniemi, 1995; Luntinen, 1995)

Toisaalta entisen Jugoslavian tilanne oli jäänyt varjoon jo kylmän sodan euforisen päättymisen aikana – ja kukapa olisi arvannut, että Eurooppa enää kokisi sodan kauhuja. Persianlahden sota oli ilmeisesti niin vaativa voimainponnistus, että ulkopoliittisten toimijoiden lähinäkö heikkeni. On väitetty ulkopoliittisen mielenkiinnon herpaantuneen siksikin, että Neuvostoliitto hajosi yhtä aikaa Jugoslavian revetessä. (Gutman, 1993, 25–26)

4.1 Jugoslavian hajoaminen ja sisällissota

Koko entinen Jugoslavia oli enemmän kuin puoli vuosituhatta antiikin Rooman maakuntana. Alueen länsiosat säilyivät Euroopan kulttuuripiirissä silloinkin, kun itä- ja eteläosat olivat Turkin miehittä-

miä noin 500 vuotta. Idässä eli vahva antiikin Kreikasta periytynyt Bysantin kulttuuri. Myöhemmin Lännestä virtasi taas vaikutteita, eikä toisen maailmansodan jälkeen maassa ollut rautaesirippua marsalkka Titon johtaman Jugoslavian ja Lännen välillä.

Entinen Jugoslavia oli alun perin 'Eurooppaa' niin Lännen johtajien ja alueen asukkaiden tietoisuudessa. Eurooppalaisuuden puolesta puhui moni piirre, vaikka myös vastakkaisia elementtejä oli, kuten autoritaarisuuden perinne, yksin- tai yksipuoluevalta ja sosiaalinen kuri, jotka yhdessä tuottivat pinnallisen konsensuksen.

Alueen kansat katsoivat itsensä 'eurooppalaisiksi' ja sellaisina niitä pidettiin. Kylmän sodan lopun piti merkitä kansojen lopullista liittymistä osaksi Euroopan perhettä. Lännessä miljoonat tunsivat maan viehättävänä turistikohteena, ja siellä oli myös miljoonia siirtolaisia Jugoslaviasta. Hajoamissodat kyseenalaistivat käsityksen. Alue putosi 'Euroopan' joukosta verenvuodatuksen pitkittyessä välitysyrytyksistä huolimatta ja, kun saatiin tietoa laajoista julmuuksista.

Kylmän sodan jälkeen yleisesti uskottiin, että Lännen arvot pääsevät kukoistamaan Itä-Euroopassa, mutta valtioiden hajoamista tutkineen Vladimir Gligorovin mukaan Jugoslavian tapauksessa etusijalle eivät tulleet monipuoluedemokratia ja markkinakapitalismi. Totalitarismissa eläneille ihmisille oli ensisijaista puuttua koettuun vääryydentunteeseen. Jugoslaviassa se liittyi kansalliseen itsemääräämisoikeuteen, jonka jo Lenin oli nostanut vasemmiston iskulauseeksi. Valtataistelussa kukin kansallisuus halusi turvata itselleen vapauden, oikeuden ja tasa-arvon. (Gligorov, 1994, 11–12 53, 55; Lakkala & Mielonen, 1994, 22; vrt. Hobsbawm, 1990, 149–150, 176–177)

Jugoslavia oli sosialistivaltioista vapaimpia, mutta kuten niissä muissakin, lait eivät suojelleet kansalaisia valtiolta, vaan päinvastoin. Vapautuminen alkoi Jugoslaviassa jo 1980-luvun alussa presidentti Titon kuoleman jälkeen. Pluralismin opin mukaisesti esiin nousi monenlaista idealismia, kuten liberalismia ja internationalismia, mutta sortuvan rautaesiripun kolinaan heräsi myös nationalismi, kun Jugoslavian talous alkoi hyytyä. Valtakunnallista oppositiota ei syntynyt, vaan oppositiopuolueet jakautuivat toinen toisiaan vastaan kansallisuusrajojen mukaisesti. (Gligorov, 1994, 10, 12, 38–43, 61, 104–108; Lakkala & Mielonen, 1994, 28)

4.1.1 Keinotekoinen valtio

Jugoslaviassa ei analyytikoiden mukaan ollut kyse siitä, että kylmä sota olisi padonnut muinaisia demoneja ikään kuin Pandoran lippaaseen. Kansallisuuksien väliset vastakkaisuudet olivat varsin nuorta perua: Vasta Jugoslavian eli eteläslaavien valtion perustaminen ensimmäisen maailmansodan

jälkeen nostatti ensimmäiset kiistat. Sitä paitsi on muistettava, että käsitteet kansallisuus tai kansallinen tietoisuus kehittyivät vasta 1800-luvun kuluessa. (Donia & Fine, 1994, 10–11)

Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilson toimi Jugoslavian kättilönä kansallisvaltioaatteen pohjalta. Valtiona maa kuitenkin kärsi alusta asti legitimitietin puutteesta. Se ei perustunut edes nationalismiin perusedellytykseen eli yhteiseen jugoslaavien kansalliseen tietoisuuteen, vaan päinvastoin se ruokki ongelmia kansalliserotteluja. (Gligorov, 1994, 54; Donia & Fine, 1994, 175–178; Hobsbawm, 1990, 33, 134–135)

Gligorovin mukaan maassa oli koko ajan perustuslaillinen kriisi: Millään ei löytynyt järjestelyä, joka olisi tyydyttänyt kaikkia etnisiä ryhmiä. Hänen mukaansa sosialismi ja federalismi tasapainottivat toinen toisiaan, mutta kun jäljelle jäi pelkkä federalismi, tuloksena oli liittovaltion pirstoutuminen. (Gligorov, 1994, 17, 55–59, 78–79)

Historiallista pontta vastakkaisuudet saivat varsinkin kroaattifasistien tekemästä serbiväestön kansanmurhasta toisessa maailmansodassa. Onkin väitetty, että kommunistivalta patosi juuri tästä seuranneen kaunan. (Hobsbawm, 1990, 173; Donia & Fine, 1994, 11, 139–142; Gligorov, 1994, 65)

Jugoslaviassa oli kaikesta huolimatta kyseenalaista puhua kansallisista ristiriidoista, koska kaksi pääkansaa serbit ja kroaatit puhuivat käytännöllisesti katsoen samaa kieltä, serbokroatiaa, kuten myös Bosnian muslimislaavit. Vain pohjoisen sloveenit ja etelän makedonialaiset poikkesivat kielellisesti, joskin hyvin lievästi. Lisäksi maasta löytyi ei-slaavilaisia vähemmistöjä, joista suurimmat olivat parimiljoonainen albaaniväestö ja vajaan puolen miljoonan joukko unkarilaisia. Ehkä osuvampaa olikin puhua etnisestä konfliktista, mutta Donian ja Finen mukaan siinäkin oli omat ongelmansa. Siksi voi olla viisainta tyytyä käyttämään termejä kansallinen, nationalismi yms. (Hobsbawm, 1990, 54–55, 60, 107; Gligorov, 1994, 106; Luntinen, 1995; Donia & Fine, 1994, 6–7)

”Balkanilla ei ole mitään kriteeriä, jota ei voitaisi käyttää identifikaatiotarkoituksiin. Toisin sanoen useimmat ihmiset siellä ovat epävarmoja identiteetistään.” (Gligorov, 1994, 12)

Gligorovin mukaan ihmiset valitsivat tämän johdosta autoritaarisen, eikä demokraattisen hallintomuodon. Hänen mielestään Montesquieu oli oikeassa, kun tämä katsoi, että despotismi soveltuu niille, jotka eivät tunne identiteettiään.

Ainoa selvänä pidetty erottava tekijä maassa oli uskonnollinen tausta. Serbit ja makedonialaiset olivat ortodokseja, kroaatit ja sloveenit katolilaisia. Bosniassa taas oli erikoislaatuinen muslimislaa-

vien ryhmä. Donia ja Fine eivät kuitenkaan hyväksyneet ajatusta, että sotaa pitäisi tulkita uskonnon kautta. Heidän mukaansa Bosniassa ei ennen 1900-lukua ollut koskaan sodittu uskonnollisen jaon pohjalta, eikä Bosnian sotakaan heidän mielestään ollut lähtökohtaisesti uskonnollinen. Kaikkien ryhmien jäsenet olivat lisäksi ateistisessa sosialistivaltiossa keskimäärin maallistuneita. (Donia & Fine, 1994, 9, 11–12, 17–26, 35–44; Hobsbawm, 1990, 70)

4.1.2 Nationalismi purkautuu sodiksi

Ironista oli, että kasvava sananvapaus osaltaan edisti kansalliskiihkon lietsontaa. Liberaalit poliitikot ja intellektuellit hävisivät nopeasti poliittisen valtakamppailun, joka polarisoitui serbien ja kroaattien vihanpitoon. Kyse oli pitkälti vaikutusvaltaisten kulttuurihenkilöiden harjoittamasta poliittisen ilmaston manipuloinnista, kun he palauttivat ihmisten mieliin historian synkät luvut. Kaikenlaisten myyttisten vääryyksien korjaamisesta tehtiin yhteisön keskeinen tavoite. Serbian presidentti Slobodan Milosevic nimitti ”etnistä järjestystä” maan kriisien syyksi, ja hän otti julkiseksi tavoitteekseen Suur-Serbian luomisen, ja hänestä tuli serbinationalismin keulakuva. (Finlan, 2004, 26; Bartrop, 2016, xxi; Gligorov, 1994, 65, 81–83; Gutman, 1993, 23–25, 32, 62–66)

Nationalismi tarttui etnisestä ryhmästä toiseen. Serbit eivät sulattaneet muiden kansallisuuksien pyrkimystä saada lisää itsenäisyyttä keskushallitukseen nähden. Muut vieroksuivat serbien kaavailemaa ylivaltaa, eikä kukaan halunnut jäädä vähemmistöksi ja suuremman kansan sorron alaiseksi. Serbit ja vähitellen myös kroaatit ja viimeisenä osa muslimeista asettivat tavoitteekseen luoda kansallisesti homogeeninen territorio. Sellaisen taas voivat saada aikaan vain barbaarit tai ainakin se vaati barbaarisia menetelmiä eli ’etnistä puhdistusta’. (Gligorov, 1994, 81–83; Hobsbawm, 1990, 134).

Kommunistisen puolueen johtama Jugoslavia näki ensimmäiset monipuoluevaalinsa vuonna 1990. Niissä voiton veivät kansallismielisillä tunnuksilla ratsastaneet ex-kommunistit. He olivat etenkin Serbiassa mutta myös Kroatiassa ja Sloveniassa oivaltaneet, että nationalismi tarjosi poliittisen aseensa valta-asemansa legitiimiin säilyttämiseen monipuoluevaaleissa. Toisin sanoen demokratian soveltaminen entisestään vauhditti kansallismielisyyden nousua. (Lakkala & Mielonen, 1994, 13, 35)

Monien provokaatioiden, poliittisen kädenväännön ja serbien vallankahminnan jälkeen tilanne huipentui Slovenian ja Kroatian itsenäisyysjulistukseen 25. kesäkuuta 1991 (ks. Liite 1: Jugoslavian hajoamisen ja Bosnian sodan kronologia, s. 128). Kansainvälinen yhteisö tunnusti liittovaltiosta irtottautuneet uudet valtiot vasta joulukuussa. (Finlan, 2004, 22; Gutman, 1993, 25, 28)

Serbijohto Belgradissa ei hyväksynyt sloveenien ja kroaattien ratkaisua, vaan päätti komentaa liittovaltion armeijan hyökkäykseen. Serbit olivat armeijan johtava kansallisuus, ja viimeistään sodan puhjetessa muiden etnisten ryhmien jäsenet ryhtyivät enimmäkseen rintamakarkureiksi. Sloveniassa sotatoimet kestivät vain kymmenkunta päivää, kunnes armeija vetäytyi etnisesti yhtenäisestä maasta. (Gutman, 27; Finlan 22)

Kroatiassa sota oli jo selvästi kahden kansallisuuden kamppailua. Reilut 10 prosenttia väestöstä muodostanut serbivähemmistö sai aseylivoiman turvin haltuunsa lähes kolmanneksen maan alueesta. Sota päättyi EU:n ja YK:n jahkailevalla välityksellä aselepoon tammikuussa 1993, kunnes kesälä 1995 kroaatit valtasivat salamasodalla kaikki serbialueet. (Finlan, 2004, 23; Gutman, 28, 58)

4.1.3 Bosnian umpikuja

Bosnia jäi etniseen, poliittiseen, sotilaalliseen ja maantieteelliseen umpikujaan Serbian ja Kroatian taistelussa. Maa oli etninen tilkkutäkki, ja sitä kutsuttiinkin ‘pikku-Jugoslaviaksi’ – se oli Jugoslavian sydän. Sen asukkaat jopa useimmin kieltäytyivät ilmoittamasta väestönlaskennoissa mitään muuta kansallisuutta kuin ‘jugoslaavi’. (Finlan, 2004, 37; Bartrop, 2016, 28)

Suurin ‘kansallisuus’ olivat muslimit, joita oli yli 40 prosenttia asukkaista. Serbejä oli vajaa kolmannes ja kroaatteja alle viidesosa väestöstä. Traagisinta oli, että Bosniassa oli erittäin paljon sekaavioliittoja. Noin 4,5 miljoonan asukkaan Bosniassa ei ollut mitään perinteistä vihollisuutta ortodoksiserbien ja muslimislaavien välillä. (Gutman, 1993, 20; Donia & Fine 1994, 9, 264)

”Serbi- ja kroaattikiihkoilijat oivalsivat, että aidosti multietnisen valtion tavoite oli avainehto oikeuttamaan Bosnian valtion muodostamisen entisen Jugoslavian sydämeen.” (Donia & Fine, 1994, 245)

Bosnian elinehto oli ollut Jugoslavian liittovaltion olemassaolo. Kun se oli poissa, koko tasavalta oli vaarassa. Sekä Serbia että Kroatia esittivät valtapyyteitään sitä kohtaan sen perusteella, että omaa kansallisuutta piti ‘suojella’. Vasta tällöin muslimit joutuivat kasvotusten uskonnollisen taustansa kanssa. (Gligorov, 1994, 78–79; Donia & Fine, 1994, 265–266; Hobsbawm, 1990, 70–71)

Bosnia-Hertsegovinan hallitus järjesti EU:n neuvosta kansanäänestyksen itsenäisyydestä, jota kannatti valtava enemmistö (ks. Liite 1, s. 128). Serbit boikotoivat äänestystä, mutta kannattivat omassa referendumissaan Jugoslaviassa pysymistä 98 prosentin enemmistöllä. (Bartrop, 2016, xxii; Gutman, 1993, 29; Donia & Fine, 1994, 238)

”Historialliset kiistat eivät olleet (Bosnian) sodan syynä. Kyseessä oli jo kolmas Serbian, Jugoslavian raunioista syntyneen mahtavan sotilasvaltion, aloittama sota. Serbien propaganda kuvaili konfliktia jatkuvasti sisällissodaksi, mutta vain toinen osapuoli oli aseistettu ja taisteli, tai etniseksi taisteluksi tai jopa uskonnolliseksi sodaksi. Mutta perussyö oli se, että Serbia oli kahminut itselleen Jugoslavian vahvan sotakoneiston saavuttaakseen äärikansallismielisten tahojen unelman: Suur-Serbian.” (Gutman, 1993, 19)

Taistelut puhkesivat itsenäisyysjulistuksen ja kansainvälisen tunnustuksen jälkeen maaliskuussa 1992. Liittoarmeijalla oli Bosniassa suuret asevarikot, joiden kaluston se jakoi serbeille. Serbiylivoimaa täydensi Bosnian serbihallituksen univormuun pukeutunut liittoarmeija, joka oli pääosin vetäytynyt Kroatiaasta Bosniaan. Kuukauden kuluessa serbijoukot hallitsivat yli 70 prosenttia Bosnian pinta-alasta. (Bartrop, 2016, xxii, 26; Gutman, 1993, 29–30, 54–58, 61; Donia & Fine, 1994, 243–244)

Serbit etenivät salamasodaksi kuvatulla taktiikalla kaupungista ja kylästä toiseen. Strateginen tavoite oli luoda käytännössä puhdas serbialue emä-Serbian ja Kroatian väliin. Epälojaaleiksi ja serbivastaisiksi väitetyt muut kansallisuudet piti raivata pois tieltä, alue piti ‘puhdistaa’ taudinkantajista, jotka sairastivat väärää kieltä ja uskontoa. (Bartrop, 2016, xxii; Donia & Fine, 1994, 240–243)

Tarkaksi väitetyn laskelmoinnin pohjalta alkoivat raa’at karkotukset, joukkomurhat ja muut väkivaltaisuudet sekä puolustuskykyisten kaupunkien ja kylien piiritykset. Syksyllä 1995 päättyneen sodan julmuuksissa menetti henkensä arviolta 200 000 ihmistä. (Finlan, 2004, 39; Gutman, 1993, 34; Donia & Fine, 1994, 247)

”Sekä päämääriensä että toteutustapansa puolesta ‘etninen puhdistus’ on yhtä kuin kansanmurha, kuten se on määritelty kansainvälisessä kansanmurhaa koskevassa asiakirjassa. Siinä kielletään kansallisten, etnisten, rodullisten tai uskonnollisten ryhmien jäsenten tappaminen ja vahingoittaminen siinä tarkoituksessa, että koko ryhmä tai sen osa aiotaan tuhota tai että asetetaan esteitä ryhmän lisääntymiselle.” (Gutman, 1993, 34)

Huolimatta konfliktin esittämisestä kansallisena, ei kansallisuuksien mukainen jako ollut suinkaan kaikenkattava. Sarajevon ‘muslimihallituksessa’ oli koko ajan kroaatti- ja serbiministereitä, joskaan julkisuudessa tämä ei ollut esillä. Hallituksen armeijassa niin ikään taisteli sekä kroaatteja että serbejä, joskin vähemmistönä. Jälkeenpäin on lisäksi tullut tietoja, että serbiarmeijan riveissä oli jonkin verran kroaatteja, joiden piti oletusarvoisesti olla verivihollisia. (Donia & Fine, 1994, 240, 262–264)

”Bosnian hallitus yksin omistautui multietnisen yhteiskunnan, pluralismin ja keskinäisen suvaitsevaisuuden periaatteisiin (...) (se) oli valinta niille kaikkien kansallisuuksien jäsenille, jotka toivoivat pluralistisen bosnialaisen yhteiskunnan säilyvän.” (Donia & Fine, 1994, 277–278)

4.2 Kohti interventiota

Bosnian sota laukaisi Euroopan suurimman pakolaisaallon toisen maailmansodan jälkeen. Yli kaksi miljoona joutui jättämään kotinsa. Satojatuhansia bosnialaisia tuli EU-maihin etsimään turvaa, mutta kun rajat suljettiin, paljon useammat joutuivat ensin jäämään entisen Jugoslavian rajojen sisäpuolelle lähinnä Kroatiaan ja sitten Bosnian sisäisiksi pakolaisiksi. (Gutman, 1993, 19, 151–157; Donia & Fine, 1994, 244–245)

Kansainvälinen yhteisö, YK, Yhdysvallat ja EU olivat eripuraisia ja passiivisia Bosnian suhteen. Sodan kuluessa monet tulkitsivat, että YK:n ja sen jäsenvaltioiden toimet lievittivät tehokkaammin Lännen tunnontuskia kuin edistivät kriisin kestäväää ratkaisua. Ulkopuolisten, etenkin Lännen haluttomuus ja/tai kyvyttömyys puuttua pontevasti tilanteeseen edisti tragediaa ja kuin vihreä valo julmuuksien tekijöille. (Gutman, 1993, 49; Donia & Fine, 1994, 257; Goldstein, 1994, 102)

Ensimmäinen kansainvälisen yhteisön reaktio entisen Jugoslavian kriisiin oli asevientikiellon julistaminen koko alueelle syyskuussa 1991 USA:n ja Iso-Britannian aloitteesta. Serbeille päätös tulkittiin edulliseksi, koska heillä oli selvä aseylivoima. Siksi Bosnia nosti toistuvasti esiin kysymyksen siitä, rikkooko YK omaa peruskirjaansa vastaan, koska asevientikielto esti maan hallitukselta itsepuolustuksen. Gutmanin mielestä kyllä-vastaus olisi merkinnyt, että YK menettää moraalisen arvovaltansa. (Finlan, 2004, 19–21; Gutman, 1993, 30–31, 35–36, 232; Donia & Fine, 1994, 238–239)

”(Tuzlan imaami Espahic) totesi, että presidentti Bush tekee intervention vain, jos siitä on hyötyä hänen vaalikampanjalleen. ‘On tekopyhää länneltä tunnustaa ensin itsenäinen tasavalta ja jättää se sitten ilman suojelua, eikä länsi edes anna aseita, jotta voisimme suojella itseämme. Me emme halua mitään apua, jos meille ei anneta aseita. Meillä on oikeus itsepuolustukseen.’” (Gutman, 1993, 130)

Kansainvälisen yhteisön ensimmäisenä paikan päällä näkyvänä toimena Bosniaan päätettiin lähettää YK:n rauhanturvaajia vuoden 1992 alussa (ks. Liite 1, s. 128). Joukoista käytettiin termiä UNPROFOR. Päätös rauhanturvaajista herätti keskustelua siitä, oliko ratkaisu virhe, vai hillitsikö se sodan-

käyntiä ja julmuuksia, jotka jatkuivat joukkojen läsnäolosta huolimatta. Lännen päätökset osuivat harmillisen usein sen omaan nilkkaan. (Finlan, 2004, 29; Törnudd, 1995; Sadeniemi, 1995)

Lisäksi YK määräsi tynkä-Jugoslaviaa vastaan laajan kauppasaarron. Pakotelinja ei tehonnut toivottulla tavalla. Se kyllä puri lopulta, mutta sen valvonta oli olematonta vuoteen 1994 asti. Sama puute koski kauan myös Bosnian taivaalle julistettua sotilaslentojen kieltoa, jonka valvojaksi YK valtuutti Naton. (Lakkala & Mielonen, 1994, 55, 64; Gutman, 1993, 37–38; Donia & Fine, 1994, 268–270, 275–276; Goldstein, 1994, 11–12)

Vuoden 1993 toukokuussa YK:n turvallisuusneuvosto päätti perustaa entisen Jugoslavian sotarikoksia käsittelevän erityistuomioistuimen (ICTY). Sillä on edelleen vuonna 2015 valtuudet nostaa syyte kaikkia vastaan, jotka ovat suunnitelleet, valmistelleet tai toteuttaneet rikoksia ihmiskuntaa vastaan siten kuin ne on määritelty kansainvälisessä laissa. (Gutman, 201–216; Donia & Fine, 278)

Haagissa toimiva tuomioistuin esitti jo sodan aikana tukevan syytelistan Bosnian serbien poliittiselle johtajalle, Radovan Karadzicille, ja sotilaalliselle johtajalle, Ratko Mladicille. Heidä syytettiin kansanmurhasta ja rikoksista ihmisyyttä vastaan, siviilien laittomasta vangitsemisesta, siviilien sala-ampumisesta Sarajevossa, pyhien paikkojen tuhoamisesta ja sodan lakien rikkomisesta. (ICTY: Radovan Karadzic; ICTY: Ranko Mladic; Donia & Fine, 1994, 244)

Vuodenvaihteessa 2016 serbijohtajat olivat istuneet pitkään vankeudessa oikeuskäsittelyn jatkuessa. ICTY tuomitsi Karadzicin elinkautiseen vankeuteen vuonna 2016. Mladicin tuomionluvun ajankohdaksi tuomioistuin arvioi vuoden 2017 marraskuun. (ICTY: Radovan Karadzic; ICTY: Ranko Mladic)

Serbien hillitsemiseksi YK julisti vuoden 1993 alussa kuusi heidän piirittämäänsä kaupunkia ympäristöineen ‘suoja-alueiksi’ (Sarajevo, Tuzla, Goradze, Bihac, Srebrenica, Zepa). Niitä oli tarkoitus puolustaa Naton ilmaiskuilla, jos serbit tulittavat niitä tykeillä tai aikovat vallata ne. (Finlan, 2004, 48–49)

Sodan aikana ulkopuoliset tahot, milloin EU tai milloin tietyt maat yhdessä, esittivät useita rauhanaloitteita konfliktin lopettamiseksi. Yksikään niistä ei johtanut mihinkään tuloksiin eivätkä sotatoimien laantumiseen. Erityisesti serbien väitettiin nöyryyttäneen YK:ta ja Natoa toistuvasti teeskentelemällä rauhaneleitä. (Donia & Fine, 1994, 274–275)

4.2.1 Lännen sisäiset ongelmat

Euroopan ja Yhdysvaltain ulkopoliittisten johtajien suhtautuminen Bosniaan heijasti läntistä arvo-maailmaa ja ennen kaikkea sitä koettelevaa kriisiä. Lisäksi Bosnian sodan puhjetessa EU-maiden ja Yhdysvaltain mielenkiinto keskittyi sisäisiin ongelmiin, joten väliintulo oli myös sisäpoliittinen ongelma. (Sadeniemi, 1995; Gutman, 1993, 26)

Vietnamin sodasta lähtien Yhdysvaltain hallituksilla oli ollut voimakkaita varauksia merten takai-siin sotilaallisiin interventioihin, koska se pelkäsi median ja yleisen mielipiteen kielteistä reaktiota. Vielä voimakkaammin tämä on rajoittanut humanitaarisia interventioita, joita on vaikea oikeuttaa kansallisen edun perusteella. (Bloch-Elkon, 36)

Yhdysvaltojen näkökulmasta Bosnian kriisin puhkeaminen jäi pitkään vaille huomiota monista syis-tä. Ensimmäinen oli presidentinvaali sodan alkuvaiheessa. Presidentti George Bush noudatti varo-vaista ulkopoliitiikkaa vaalikampanjansa takia, ja hänen hallituksensa piti Bosniaa liian vaarallisena paikkana voimannäytölle. Vaalit hävinnyt Bush yritti kuitenkin jäädä historiankirjoihin vielä yhdellä rauhanteolla, katastrofaalisella Somalia-operaatiolla. (Bloch-Elkon, 2007, 28; Finlan, 2004, 43; Gutman, 1993, 19, 38–39)

Vaalivoittaja Bill Clinton vaati kovempia otteita vaalikampanjassaan, mutta joutui peräytymään. Isolationistiset äänenpainot nousivat vallitseviksi ja USA käytännössä eristäytyi Bosnian sodasta. Yhdysvalloissa monet halusivat takeet siitä, että maasta ei tule 'maailmanpoliisia'. Siksi Balkanin tilanteeseen ei pitäisi puuttua. Clintonin hallinnon linjana oli pitkään lähteä siitä, että Eurooppa saa luvan itse hoitaa Balkanin kriisin. Myös Euroopasta kuului näkemyksiä, että Yhdysvallat ei saa puuttua maanosaa ravistelevaan konfliktiin missään tilanteessa. (Bloch-Elkon, 2007, 28; Gutman, 1993, 44–45; Goldstein, 1994, 102)

EU:ssa kamppailtiin unionin syventämisestä ja laajentamisesta. Eurooppalaiset valtiot varoivat polt-tamasta näppejään Bosnian pätsissä. Samalla ne arvostelijoiden mielestä tahrivat itsensä vereen, kun ne eivät kyenneet estämään saati lopettamaan verenvuodatusta 'eteisessä'. EU järjesti neuvotteluja, tarjosi välittäjiä ja teki ehdotuksia, jotka romahtivat kerta toisensa jälkeen, monen lähteen mukaan etupäässä serbien vastustukseen. (Gutman, 1993, 43; Goldstein, 1994, 74; Donia & Fine, 1994, 259–262)

Konkreettinen syy passiivisuudelle oli se, että muun muassa Britannialla ja Ranskalla oli alueella YK-joukkoja, jotka olivat heikosti aseistettuja ja joiden toimivaltuudet olivat hyvin rajalliset. Tiu-

kempi suhtautuminen julmuuksiin ja mahdollinen interventio olisivat uhanneet joukkojen turvallisuutta. Silloin harvoin, kun serbejä vastaan iskettiin sotilaallisesti Naton ilmavoimilla, serbit poikkeuksetta kaappasivat kostoksi YK-joukkoja panttivangeiksi. (Finlan, 2004, 25, 53; Bartrop, 2016, 27; Daalder, 1998; Gutman, 1993, 176–181)

Naton eurooppalaiset jäsenmaat eivät pitäneet Natoa sopivana välineenä toimia entisessä Jugoslaviassa.

”Naton muuttaminen Etykin alihankkijaksi on osoittautunut vaikeaksi. EU:n sisäiset erimielisyydet entisestä Jugoslaviasta eivät ole ratkenneet siirtämällä keskustelu Naton piiriin. Amerikkalaisen johtajuuden puute ja haluttomuus todella omistautua tähän eurooppalaiseen konfliktiin puuttumiseen eivät ole kannustaneet suurempaan yhtenäisyyteen.” (Goldstein, 1994, 74)

4.2.2 Ratkaisevat käänneet

Vuoden 1995 tapahtumat muuttivat jähmettynyttä asetelmaa. Vaatimukset Lännen ratkaisevasta puuttumisesta yltyivät samalla, kun maailmalla ei ollut Bill Clintonille muita pisteidenkeruuseen sopivia kriisipesäkkeitä kuin juuri Bosnia – presidentinvaalit kun olivat jo ovella. Sitä paitsi serbit olivat nöyryyttäneet toistuvasti YK:n ja Naton petetyillä lupauksillaan ja rauhaneleiden teeskentelyllään samalla, kun he jatkoivat siviilien järjestelmällistä tulitusta. (Bloch-Elkon, 2007, 28; Daalder, 1998; Donia & Fine, 1994, 274–275)

Kesällä 1995 väliintulolle tuli useita ratkaisevia taktisia ja strategisia helpotuksia. Ensinnäkin YK-joukot ottivat käyttöön uuden strategian kahden panttivankiselkkauksen jälkeen. Pitkin kesää joukot ryhmittäytyivät uudelleen siten, että ne eivät enää olleet alttiita serbien tulitukselle ja panttivangiksi jäämiselle. Toiseksi heinä-elokuun vaihteessa Bosniaan saapuivat uudet nopean vastaiskun joukot. Kolmanneksi Yhdysvaltain kongressi äänesti Bosnian asevientikiellon kumoamisen puolesta. Neljänneksi Kroatian serbialueen häviäminen kartalta avasi paremmat liikenneväylät Bosniaan. (Bartrop, 2016, 27; ks. Liite 1, s. 128)

Kansainvälinen paine sotaan puuttumiseksi oli kasvanut syksyyn 1995 tultaessa hyvin voimakkaaksi. Heinäkuussa maailman media kertoi dramaattisista tapahtumista Srebrenicassa, joka oli yksi YK:n suoja-alueista ja muslimihallituksen valvonnassa. Serbikenraali Ratko Mladic valtasi joukkoineen piiritetyn kaupungin, minkä jälkeen runsaat 8 000 kaupungissa ollutta miestä ja poikaa teloitettiin. Uutisraportit serbien julmuuksista Srebrenicassa ja pian myös Zepassa toivat Bosnian jälleen yleisen mielipiteen polttopisteeseen. (Finlan, 2004, 53–55; Bartrop, 2016, xxiii; Daalder, 1998)

Nato ja YK pitivät 21. heinäkuuta Lontoossa kokouksen, jossa sovittiin uudesta toimintamallista Bosniassa. Päätöksessä keskeistä oli se, että jos serbit jatkossa iskevät tai edes yrittävät iskeä jotakin YK:n julistamaa suoja-aluetta vastaan, vastauksena olisi voimakas Naton ilmaisku. Vastedes UNP-ROFOR-joukkojen sotilaallinen komentaja kentällä voisi suoraan pyytää Natoa tekemään ilmaisku- ja ilman YK:n siviiliesimiesten erillistä hyväksyntää. (Finlan, 2004, 79; Daalder, 1998; Wikipedia: NATO intervention in Bosnia and Herzegovina)

Ratkaiseva muutos tapahtui samaan aikaan Kroatiaissa aivan läntisen Bosnian rajan takana. Kroatian armeija valtasi Krajinan serbialueen suurhyökkäyksellä, jonka seurauksena noin 200 000 serbiä pakeni Bosnian puolelle. Samalla purkautui Bosnian luoteisnurkassa sijaitsevan Bihacin kaupungin ympäriltä vuosia kestänyt serbipiiritys. Muslimi- ja kroaattijoukot saattoivat yhdessä iskeä serbialueelle Bosnian länsiosassa. (Finlan, 2004, 80)

Lopulliseksi käänneeksi muodostui Sarajevoon Markalen torille tehty kranaatti-isku 28. elokuuta 1995. Se tarjosi sopivan motivaation voimankäytölle, ja tapahtumat lähtivät kuin taikaiskusta vyörymään interventiota vaatineiden toivomaan suuntaan. (Finlan, 2004, 80; Törnudd, 1995; Williams, 1995; ks. Liite 1, s. 128)

Markalen iskussa kuoli 43 ihmistä. YK:n tutkijat totesivat, että kranaatti oli todennäköisesti ammuttu serbien asemista. YK-joukkojen varakomentaja Rupert Smith kuitenkin antoi julkisuuteen ympäröörin lausunnon, jota jälkeenpäin on luonnehdittu harkituksi hämäykseksi. Smith nimittäin pyysi pian lausunnon jälkeen serbeiltä luvan siirtää satoja YK-sotilaita läpi serbialueen, mikä olisi voinut epäonnistua, jos serbit juuri olisi kerrottu iskun syypäiksi. Siirron tarkoituksena oli huolehtia, että joukot eivät joudu vaaraan, jos serbejä vastaan isketään. (Finlan, 2004, 80–81)

Nato ja YK:n nopean toiminnan joukot ryhtyivät aamuyöllä 30. elokuuta pommittamaan Bosnian serbien sotilaallisia kohteita. Siihen mennessä Nato ei koskaan ollut tehnyt yhtään ainoaa sotatoimea koko historiansa aikana. Käytännössä päätöksen iskujen aloittamisesta teki YK-joukkojen varakomentaja, brittikenraali Rupert Smith varsinaisen komentajan, ranskalaisen Bernard Janvierin, ollessa poissa. Hän otti suoraan yhteyttä Naton eteläisen osaston komentajaan, yhdysvaltalaiseen Leighton J. Smithiin. Operaatio sai nimekseen Deliberate Force. (Finlan, 2004, 80–81, 34–35; Williams, 1995; Operation Deliberate Force; Wikipedia: Operation Deliberate Force)

Merkittävässä roolissa olivat YK:n nopean toiminnan joukot, käytännössä samat YK-joukot kuin ennenkin, mutta jotka kesällä oli varustettu raskailla tykistöaseilla. Runsaan kahden viikon kuluessa

ne sekä yhteensä yli 400 Naton lentokonetta osallistui operaatioon. Koneet tekivät yhteensä 3515 lentoa, joilla pudotettiin yli tuhat pommia serbien aseisiin. Vain yksi Naton kone ammuttiin alas heti iskujen aloituspäivänä, jolloin serbien ilmatorjuntaa ei vielä ollut ehditty nujertaa. (Finlan, 2004, 81; Williams, 1995; Operation Deliberate Force)

Pommitusten ensimmäisen vuorokauden jälkeen syyskuun 1. päivänä YK esitti Bosnian serbeille uhkavaatimuksen. Keskeinen vaatimus oli se, että raskaat aseet oli vedettävä vähintään 20 kilometrin päähän 'suoja-alueista'. Uhkavaatimusta piti noudattaa viimeistään 4. syyskuuta, ja siksi aikaa Nato puolestaan keskeytti pommitukset. Nato jatkoi pommituksia 5. syyskuuta, koska serbit eivät olleet noudattaneet vaatimusta määräaikaan mennessä. (Finlan, 2004, 81)

Myös diplomaattiset ponnistelut rauhan aikaansaamiseksi jatkuivat. Rauhanvälittäjänä oli Yhdysvaltain varaulkoministeri Richard Holbrooke. Osapuolet kokoontuivat Genevessä 8. syyskuuta, ja illalla Holbrooke kertoi, että rauhan periaatteista on syntynyt läpimurto. Tosiasiallisesti periaatesopimus ei merkittävästi poikennut monista aiemmista vastaavista, mutta tuloksetta jääneistä ”läpimurroista”. Keskeinen ero oli se, että diplomatian jatkeena oli käytössä Lännen sotakoneisto.

Lännen intervention alettua serbit menettivät nopeasti suuria alueita, kun Bosnian hallitus ja kroaatit hyökkäsivät (ks. Liite 2: Bosnian rintamat ennen interventiota ja sen jälkeen, s. 129). Viimeiset pommitukset tapahtuivat 14. syyskuuta. Sen jälkeen pidettiin jälleen tauko ja esitettiin uhkavaatimus, jonka mukaan serbien piti vetää aseensa 72 tunnin kuluessa. Määräaika kuitenkin venytettiin yhteensä 114 tuntiin. Lopulta Bosnian serbien uutisoitiin suostuneen vaatimuksiin ja vetäneen vaaditut raskaat aseet 20. syyskuuta. Samalla päättyi Naton operaatio. (Finlan, 2004, 81–82)

Sodan osapuolet suostuivat 60 päivän tulitaukoon 12. lokakuuta. Rauhanneuvottelut alkoivat 1. marraskuuta Yhdysvalloissa Daytonin sotilastukikohdassa, ja 21. marraskuuta serbien, kroaattien ja muslimien johtajat allekirjoittivat neuvottelupaikan mukaan nimetyn rauhansopimuksen. Käytännössä sopimus siunasi Bosnia-Hertsegovinan valtion jaon kahteen alueeseen. Bosnian muslimien ja kroaattien yhteinen hallintoalue sai hallintaansa 51 prosenttia maan pinta-alasta ja autonominen serbitasavalta 49 prosenttia. Sopimuksen toimeenpanon varmistamiseksi Bosniaan saapui noin 60 000 rauhanturvaajaa, joista kolmannes oli Yhdysvalloista. (Finlan, 2004, 84)

4.3 Intervention argumentointi

Tutkimukseni kannalta erityisen tärkeää on se, millaisen kuvan media loi perusteista, joilla kansainvälinen yhteisö päätti asevoimin puuttua Bosnian sotaan.

Mediat pitivät hellittämättä esillä Bosnian muslimien ja varsinkin sodan symboliksi muodostuneen Sarajevon ahdinkoa. Heikki Luostarinen kysyykin, olisivatko Nato ja YK koskaan puuttuneet sotaan ilman median ylläpitämää painetta. Tiedotusvälineissä keskusteltiin jatkuvasti kansainvälisestä väliintulosta. Argumentteja esitettiin puolesta ja vastaan. Esimerkiksi Bosnian presidentti Alija Izetbegovic toivoi lännen väliintuloa jo ennen sodan puhkeamista, mutta varsinkin sen aikana. (Luostarinen, 1996, 82; Lakkala & Mielonen, 1994, 21, 55; Gutman, 1993, 47).

Lännen vitkastelulle Bosniassa on esitetty lukuisia syitä. Yksi tekijä oli se, että entinen Jugoslavia ei ollut selvästi minkään suurvallan reviiriä. Siellä eivät minkään suurvallan elintärkeät intressit olleet välittömässä vaarassa, se ei sijaitse strategisesti tärkeällä alueella eikä siellä ole merkittäviä luonnonvaroja, kuten öljyä. (Finlan, 2004, 64, 80; Gutman, 1993, 228; Törnudd, 1995)

Lännen demokratiat kuitenkin tarvitsevat perusteeksi väliintulolle paitsi moraalisen ja ideologisen myös muodollisen, erityisesti juridisen oikeutuksen. Kylmän sodan jälkeisen kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän perustaksi on ehdotettu kansainvälistä lakia, Yhdistyneiden Kansakuntien periaatteita ja ihmisoikeusjulistuksia sekä lisäksi Euroopassa Etykin periaatteita. (Goldstein, 1994, 42)

Bosnian selvä ero esimerkiksi suhteessa Persianlahden sotaan oli se, että konflikti näyttäytyi ensisijaisesti sisällissotana. Vakiintuneen käytännön mukaan kansainvälinen oikeus ja Yhdistyneiden Kansakuntien elimet ovat tarjonneet ensisijaisen turvan lailliselle hallitukselle. Bosniassa vain Sarajevon hallituksella oli kansainvälinen tunnustus, mikä teki paikallisesta serbihallituksesta kansainvälisoikeudellisesti kapinallisen. Tunnustuksen ohella on yhä useammin pidetty legitiimiyden edellytyksenä ihmisoikeuksien kunnioittamista ja noudattamista sekä demokratiaa. Riippumattomien järjestöjen kuten Punaisen ristin ja Amnestyn raportit kertoivat runsaasti etenkin serbien syyllistymisestä ihmisoikeuksien ja kansainvälisten sodan lakien loukkauksiin. Serbien 'ojentaminen' olisi sikäli ollut sallittua. (Rosas, 1983, 180–183; Gutman, 1993, 35; Donia & Fine, 1994, 232)

Kuitenkaan pelkkä juridinen oikeutus tai emotionaalinen järkytys raakuuksista ja uhreja kohtaan tunnettu empatia eivät kelpaa auttamisen argumenteiksi rationalismin hallitsemassa kulttuurissamme. Miksi ryhtyä riskialttiiseen rauhaanpakottamiseen, kun vuosia oli tyydytty symbolisiin eleisiin ja minimaalisten kustannusten mukaiseen toimintaan? (Donia & Fine, 1994, 257)

Suomalainen tutkija Riikka Kuusisto vertasi väitöskirjassaan lännen suurvaltajohtajien retoriikkaa Bosniassa ja Persianlahdella suhteuttaen retoriikan läntiseen viholliskuva-ajatteluun (*Oikeutettu sota ja julma teurastus*, 1998). Hän osoitti, kuinka konfliktien ratkaisuja varten luotiin täysin erilaisia ulkopoliittisia tarinoita. Hänen tutkimuksensa ei valitettavasti käsittele sitä, miten ja miksi retoriikka sodan lopussa nopeasti muuttui puoltamaan sotilaallista interventiota.

Persianlahden sotaan lähtöä johtajat perustelivat absoluuttista pahaa, Saddam Husseinin Irakia, vastaan käytävällä oikeutetulla sodalla, jonka argumentaatio lähti Kuwaitin pelastamistarinasta. Mikään ei estänyt tai kyseenalaistanut voimakasta reagointia sotilaallisella väliintulolla tilanteeseen. Lauseissa konfliktia selitti sankaritarun juoni. (Kuusisto, 1998, 40, 43–61)

Kuusiston mukaan Bosniassa Lännen johtajat sen sijaan rakensivat perustelumallin sille, miksi Persianlahden kaltainen rauhaan pakottaminen on mahdoton ajatus. Olennaista oli Bosnian mystifiointi.

Johtajiensa määritelmien mukaan läntiset suurvallat eivät olleet saamattomia, eripuraisia ja avuttomia, vaan maltillisia, kaukonäköisiä ja viisaita. Suora sekaantuminen kuvailtiin rauhan aikaansaamisen kannalta hyödyttömäksi, sillä konfliktista maalattiin kuva sisällissotana, joka kuuluu poikkeuksellisen vaikeaan etnisten sotien luokkaan. Niinpä Yhdysvaltain, Britannian ja Ranskan ratkaisukeinoina olivat neuvotteluyhteyden ylläpito, painostus ja kiristynyt taloussaarto.

”Kun kyseessä oli 'määritelmällisesti' julma ja järjetön teurastus, johon ulkopuoliset voimat eivät voineet vaikuttaa, olivat sivussa pysyttelemine, neuvojen tarjoaminen ja viattomien siviiliuhrien auttaminen lopulta ainoita kelvollisia reagointimalleja. Kun oli vahvistettu, että tästä tappamisesta puuttui logiikka ja tarkoitus, että kaikki osapuolet ovat syyllisiä kärsimykseen ja tuskaan ja että oikeudenmukaisia loppuja ei enää ollut olemassakaan, olivat läntinen voimattomuus ja kolmen suurvallan keskenään ristiriitaiset ja vaihtuvat ehdotukset selitettävissä viisaaksi varovaisuudeksi ja huolelliseksi harkinnaksi.” (Kuusisto, 1998, 41)

Sankaritarinan sijasta tapahtumien juoni seuraili tragedian kaavaa. Bosniasta käytettiin retoriikassa painajaisen ja luonnonkatastrofien metaforia. Johtajien kyvyttömyys ja sodan pitkittyminen turruttivat kansalaisten mielenkiintoa ja omaatuntoa. (Kuusisto, 1998, 41, 62–81, 134–148; vrt. Gutman, 1993, 34, 41, 234)

Stjepan Mestrovic (1994) esitti Bosnian sodan aikana Kuusiston tulkintaa vastaavia näkemyksiä. Hänen mukaansa mediat ja mielipidejohtajat puolustivat johtajiaan korostamalla, että entisen Jugoslavian ihmiset ovat kaikista Euroopan kansoista kertakaikkisen kelvottomia liberaalin demokratian

toteuttajiksi. Hän kuitenkin tulkitsi, että huolimatta kaikesta rationalisoimisesta, kieltämisestä ja muista puolustusmekanismeista, joilla sotaan puuttumatta jättämistä perusteltiin, Länsi koki kollektiivisen syyllisyydentunteen jollain tiedostamattomalla tasolla. (Mestrovic, 1994, 101, 149)

Valistuksen projektin loppua pohtivan postmodernin diskurssin valossa Mestrovic väitti, että sota Bosniassa suisti Euroopan yhdentymiskehityksen raiteiltaan ja balkanisoi Lännen. Siksi siitä loppujen lopuksi tuli ideologinen haaste, joka vaati ratkaisua. Eripurainen Eurooppa oli halvaantunut ja Yhdysvallat sai lopulta ottaa – Euroopan liittolaisten ja maan sisäpoliittisen asetelman sen salliessa – ohjat käsiinsä Euroopassa maailmansotien tavoin. (Mestrovic, 1994, iii, vii, ix, 35–36; vrt. Gligorov, 1994, 94; Goldstein, 1994, 74, 99, 102; Gutman, 1993, 43–45, 229; American Leadership, 1995)

5. Tutkimuskysymykset ja tutkimusaineisto

Luvuissa 2 ja 3 käsittelemäni teoreettiset viitekehykset ja luvussa 4 kuvailemani Bosnian uutisten konteksti muodostavat kokonaisuuden, jota vasten muovautuu tutkimusongelmani ja sen pohjalta edelleen tutkimuskysymykseni, jotka avaavat seuraavaksi.

Luvussa 2 siis kuvailin uutisjournalismin klassisen lähtökohdan, vanhanaikaisena pidetyn objektiivisuuden ideaalin, joka kohtaa erityisen haasteen konfliktiuutisoinnissa. Lisäksi käsitteelin uutisjournalismin luonnetta, ideologiaa, hegemoniavaikutuksia, kulttuurisidonnaisuutta ja tarinallisuutta sekä erikseen sotajournalismin ongelmia. Tämä kaikki puolestaan kytkeytyy lukuun 3, jossa kuvailin koko läntisen kulttuuriyhteisön ja uutisjournalismin taustalla vaikuttavan läntisen kosmologian. Siinä sotajournalismin kannalta keskeistä on usein piiloon jäävä viholliskuva-ajattelu. Luvussa 4 pyrin muodostamaan kuvan Bosnian sodasta, jonka kontekstiin myöhemmin käsiteltävä tutkimusaineistoni liittyy.

Keskeinen tutkimusongelmani on tarkastella sitä, millä tavalla Bosnian sodan uutisissa vaikutti kosmologinen viitekehys ja siihen liittyvä viholliskuvamalli. Journalismin kannalta aihe on tärkeä. Kuten johdannossa sanoin, viholliskuvat uutisissa ovat osa kulttuurimme tarvetta uusintaa myyttistä hyvän ja pahan taistelua. Journalismin ideologian muodostavat arvot ja käytännöt, kuten sitkeästi elävä objektiivisuus eri nimityksillä, estävät avoimen vihollisuuden esittämisen, joten kosmologia ja viholliskuvat esiintyvät yleensä latentissa muodossa. Sotajournalismi on kuitenkin erityisen suuri haaste, koska se asettaa toimittajat eettiselle miinakentälle alttiiksi sodan osapuolten propagandalle ja ohjailulle. Toimittajat ja toimitukset joutuvat myös pohtimaan sitä, onko oikein suhtautua sotaan kylmän etäisesti vai onko perusteita luopua sitoutumattomuudesta ja valita sodassa puolensa.

Käytännössä viholliskuva-ajattelu ilmenee vihollisuudesta kertovan myyttisen tarinan rakentamisena. Se voi tuntua vain alkukantaisten ja brutaalien kulttuuriympäristöjen ominaisuudelta, mutta uutisjournalismi kuitenkin tuottaa jatkuvasti nimenomaan tarinoita, joilla on oma logiikkansa. Journalistisen tekstin ei tarvitse eksplisiittisesti edustaa tarinan genreä, vaan tarina voi jäädä taustalle implisiittiseksi kehikoksi, johon yksittäiset uutiset solahtavat. Tämän vuoksi lähestyn uutisia tarinoina tai kertomuksina. Etsin uutisten pinta- ja syvärakenteesta ja argumentaatiosta merkkejä siitä, kuinka uutiset suhtautuivat Bosnian serbejä vastaan kohdistuneeseen interventioon.

Koska oletan, että viholliskuva ilmenee journalismin käytäntöjen takia epäsuorasti uutisten narratiivisessa rakenteessa, metodologia vaatii erityistä huomiota. Tuloksiin pääsy vaatii laadullista tutkimusta, mutta mikä tahansa laadullisen tutkimuksen metodi tuskin soveltuu. Kartoituksen jälkeen päätin hyödyntää suomalaisessa journalistiikassa poikkeuksellista metodia, A.J. Greimasin aktanttianalyysiä. Uskon juuri sen palvelevan tarvetta pureutua uutistekstien pinnan alle etsimään vastauksia kysymyksiini.

5.1 Tutkimuskysymykset

Edellä kuvatuista lähtökohdista kumpuavat seuraavat tutkimuskysymykset, joihin haen vastauksia rajatusta aineistosta Bosnian sodan uutisia käyttäen välineenä aktanttianalyysiä ja siihen liittyvää käsitteistöä:

1. Pääkysymys: Millä tavalla läntinen kosmologia ja sen pohjalta rakentuvat viholliskuvat näkyivät Suomessa julkaistuissa Bosnian sodan uutisissa?
2. Toissijainen kysymys: Miten hyvin valitsemani metodi, niin sanottu aktanttianalyysi toimi konfliktiuutisten tutkimuksen työkaluna?
3. Toissijainen kysymys: Miten hyvin tutkimusaineiston uutiset täyttivät hyvän sotajournalismin kriteerit ja miten niissä näkyi ns. sitoutuvan journalismin merkkejä?

Aktanttianalyysin kautta otan selvää siitä, millaisessa valossa kokonaisuus näyttäytyi ja millaisiksi näytelmän osapuolet kuvattiin uutisissa. Kuinka uutisten rakentamassa maailmassa suhtauduttiin voimiin, jotka läntisen kosmologian näkökulmasta näyttäytyivät vihollisen roolissa? Olivatko ne todella pahoja vai ainoastaan rumia? Olivatko hyvät hyveellisiä kiiltokuvia vai itse asiassa rumia? Haen vastauksia siihen, miksi Nato pommitti ja miksi serbien oli vedettävä aseensa. Miten uutiset kuvailivat Lännen operaation sujumista ja vaikutuksia? Millä keinoilla uutiset puhuttelivat yleisöä, miten sille argumentoitiin ja mitä esisopimuksia pilkisti esiin?

Seuraavaksi esittelen käyttämäni tutkimusaineiston ja sen jälkeen puran auki valitsemani tutkimusmetodin luvussa 6. Luvussa 7 kuvailen metodin kaksitasoisen soveltamisen tuloksia. Nämä tulokset yhdistän luvussa 8 pääkysymykseen luvussa 3 kuvatun kosmologian ja viholliskuva-ajattelun näkökulmista.

5.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni koostui kansainvälisen uutisvirtatutkimuksen Bosniaa koskevasta aineistosta, joka koottiin kahden viikon aikana syyskuussa 1995. Aineiston keruun päivämäärät olivat 3.–9. syyskuuta ja 17.–23. syyskuuta. Viikonpäivinä aloituspäivät osuivat sunnuntaihin ja päättymispäivät lauantaihin. (ks. Liite 3: Tutkimusaineiston näytteitä, s. 130)

Otantajaksolla Bosnian sodassa tapahtui sattumalta ratkaiseva käänne, joka johti sodan päättymiseen. Tätä ei ollut voitu ennustaa silloin, kun koko uutisvirtatutkimuksen otantajakso määriteltiin ennalta. Tämän kiinnostavan käännekohdan sekä aineiston määrän vuoksi en nähnyt tarpeelliseksi laajentaa aineistoa yli uutisvirtatutkimuksen ajanjakson.

Kansainvälinen uutisvirtatutkimus, Foreign News Flows Research, oli laaja projekti, jossa pyrittiin toistamaan Unescon aloitteesta tehty kansainvälinen ulkomaanuutistutkimus vuosina 1979–1985. Projektiin lähti mukaan tutkijoita ja tutkimusryhmiä yli 70 maasta, ja viimeistelyvaiheessa aineistoa toimitettiin lopulta 45 maasta. (Kivikuru & Pietiläinen, 1998, 6–7, 64)

Suomen osalta uutisvirtatutkimuksen aineistossa mukana olivat sanomalehdistä Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Aamulehti, Savon Sanomat ja Kansan Uutiset. Sähköistä mediaa edustivat Yleisradion TV1:n pääuutislähetykset kello 20:30 ja MTV3:n Kymmenen uutiset sekä Yleisradion Radio Suomi -kanavan Päivän peili. Tutkimusprojektia johti professori Kaarle Nordenstreng. Sanomalehtiaineiston keruusta vastasi Tampereen yliopisto, ja Yleisradio tallensi sähköisen median aineiston tutkijoiden käyttöön. (Kivikuru & Pietiläinen, 1998, 10, 85)

Aineistosta on tehty sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimuksia Tampereen ja Helsingin yliopistoissa. Laadullisia pro gradu -tutkielmia on valmistunut esimerkiksi Ranskan Muroroan ydinkoikeita ja Pekingissä pidettyä YK:n naiskonferenssia koskevista uutisista.

Oman tutkimukseni tarpeita varten päädyin karsimaan tarkastelun piiristä osan uutisvirtatutkimuksen medioista lähtien siitä ajatuksesta, että tutkimusongelmaan vastauksia löytyy suppeammallakin aineistolla. Valitsin tutkimukseeni viisi tiedotusvälinettä: Helsingin Sanomat (HS), Ilta-Sanomat (IS), Hufvudstadsbladet (Hbl), Yleisradio (Yle) ja MTV3 (MTV3). Tämä valikoima näytti alustavassa tarkastelussa sisältävän laadulliseen tutkimukseen hyvin riittävän määrän aineistoa. Lisäksi valitut mediat ovat luonteeltaan keskenään varsin erilaisia. Sanomalehdistä todettakoon, että vuonna 1995 Ilta-Sanomat oli tabloid-lehti, muiden formaattina oli broadsheet.

Välineistä Ilta-Sanomat ei ollut mukana uutisvirtatutkimuksessa, vaikka sen aineisto oli jostain syystä kerätty. Halusin lehden kuitenkin mukaan, koska ainakin ulkomailla iltapäivälehdet ovat perinteisesti esitystavaltaan räväkämpää ja sensaatiohakisempia. Ilta-Sanomien osalta tein myös aineiston ajoitukseen harkitun poikkeuksen: Laajensin aineiston keruujaksoa koskemaan myös otantaviikkoja edeltävät lauantait 2. ja 16. syyskuuta, koska lehti ei sunnuntaisin ilmestynyt eikä ilmesty. Laajennuksen tarkoituksena oli tasata välinekohtaisten otantapäivien lukumäärä.

Aineiston keruu ei siis tapahtunut siitä lähtien, että tekeillä olisi vain oma, nimenomaan Bosnian sodan uutisia koskeva tutkimus. Kyse oli yksinomaan julkaisuajankohdan perusteella valikoidusta aineistosta. Tämä tutkimusaineiston tavallaan sattumanvarainen luonne oli osittain ongelmallinen. Aineisto ei antanut mahdollisuutta sodan uutisoinnin kattavan kokonaiskuvan muodostamiseen, mutta sellaiseen pyrkiminen olisi työekonomisesti ollut kvalitatiiviseen pro gradu -työhön suhteettoman suuri ponnistus. Toinen ongelmakohta oli otantaviikkojen välistä puuttuva viikko, minkä vuoksi edes sodan käänteestä ei muodostunut yhtenäistä uutisaineistoa.

Myönteistä oli se, että aineiston keruun näkökulmasta oli suuri helpotus saada käsiin valmis tutkimusaineisto. Lisäksi tiukasti rajattu otos Bosnia-uutisten virrasta loi tutkimuksellisia etuja. Saatoin tarkentaa tutkimuskysymykseni sen pohjalta, miten otokseen osunut sodan käänne näyttäytyi journalismin viholliskuvien esittämisen ja kosmologian tematiikan kannalta. Pystyin myös tarkastelemaan sitä, miten hyvin valitsemani metodiikka toimii, vaikka aineisto sisältää rajatun otoksen.

5.2.1 Aineiston määrä ja luonne

Aineistossa oli yhteensä 129 uutista, muuta artikkelia ja reportaasia, joissa Bosnia oli esillä jossain määrin. Rajasin kuitenkin analyysin kohteeksi otettavaa aineistoa hieman.

Aluksi karsin muutaman luettelonomaisen uutisen. Pudotin pois myös sellaiset uutiset, joissa Bosnia jäi selvästi vain vähäiseksi sivuseikaksi. Tällaisia olivat esimerkiksi Kosovoa koskevat uutiset ja reportaasit. Luin myös kaikki karsitut tekstit. Käytin niitä yleisenä tausta-aineistona hahmottaessani ajankohdan kontekstuaalista asetelmaa, mutta en tehnyt varsinaista tekstien analyysia.

Karsinnan jälkeen valikoimani välineet julkaisivat kahdella otantaviikolla yhteensä 108 artikkelia tai tv-uutista, joissa Bosnia oli tavalla tai toisella esillä. Tv-uutisista tulkitsin ajoittain esiintyneet peräkkäiset Bosnia-aiheiset jutut erillisinä juttuina, vaikka kyse oli pääosin hyvin lyhyistä uutissäh-

keistä. Tavanomainen tapaus oli uutissähke Bosnian tilanteesta ja heti perään esitetty sähke Venäjän arvostelusta Naton serbejä vastaan tekemille iskuille.

Taulukko 1. Aineiston jakauma päivämäärittäin ja välineittäin, uutisotsikot

<i>Pvm</i>	<i>Yhteensä</i>	<i>HS</i>	<i>IS</i>	<i>Hbl</i>	<i>Yle</i>	<i>MTV3</i>
2./3.9.	7	2	3	2	-	-
4.9.	6	1	1	2	1	1
5.9.	7	2	2	1	1	1
6.9.	10	2	4	2	1	1
7.9.	8	1	3	1	2	1
8.9.	11	2	-	4	3	2
9.9.	9	2	2	2	1	2
<i>Viikko 1</i>	<i>58</i>	<i>12</i>	<i>15</i>	<i>14</i>	<i>9</i>	<i>8</i>

<i>Pvm</i>	<i>Yhteensä</i>	<i>HS</i>	<i>IS</i>	<i>Hbl</i>	<i>Yle</i>	<i>MTV3</i>
17.9.	5	2	-	1	1	1
18.9.	7	1	1	2	1	2
19.9.	9	2	1	4	1	1
20.9.	8	1	1	4	1	1
21.9.	5	1	1	1	1	1
22.9.	9	3	3	2	2	-
23.9.	6	2	-	2	1	1
<i>Viikko 2</i>	<i>50</i>	<i>12</i>	<i>7</i>	<i>16</i>	<i>8</i>	<i>7</i>
<i>Yhteensä</i>	<i>108</i>	<i>24</i>	<i>22</i>	<i>30</i>	<i>17</i>	<i>15</i>

Otantaviikoista ensimmäinen tuotti hieman runsaamman sadon. Lehtiartikkeleita ja tv-uutisia Bosniasta julkaistiin yhteensä 58. Bosnia esiintyi kaikissa välineissä päivittäin, paitsi aloituspäivänä televisiossa ja yhtenä päivänä Ilta-Sanomissa ei ollut mitään Bosnia-aiheista. Pääaiheita olivat Naton pommitukset Bosnian serbikohteisiin, rauhanneuvottelujen läpimurto ja Venäjän esittämä jyrkkä arvostelu Naton toiminnalle (ks. Liite 3, esim. s. 131).

Jälkimmäinen viikko oli anniltaan laimeampi, ja uutisten kokonaismäärä oli 50. Raportointi keskittyi kuvailemaan serbien yhä jatkuvaa haluttomuutta noudattaa YK:n määräyksiä ja Bosnian muslimi- ja kroaattihallituksen hyökkäystä Länsi-Bosniassa. Lopulta serbit taipuivat, mutta uutisviikon päättyessä sota jatkui vielä (ks. Liite 3, esim. s. 132–133).

Sanomalehdistä Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet käsittelivät Bosniaa jokaisena tarkastelu-

päivänä. HS julkaisi molemmilla otantaviikoilla täsmälleen saman määrän Bosnia-juttuja. Hbl uutisoi Bosniasta uutterasti molemmilla tutkimusviikolla, joista toisella se julkaisi eniten Bosnia-otsikoita. Ilta-Sanomat käsitteli Bosniaa aloitusviikolla kaikkein eniten uutisotsikoiden määrällä mitattuna. Toisella viikolla toimitus oli nähtävästi menettänyt mielenkiintonsa Bosniaan, koska uutisten määrä puolittui ja jäi pienimmäksi.

Televisiossa 'Bosnia-otsikoiden' määrä jäi selvästi jälkeen sanomalehdistä. Uutismäärällä mitattuna Yle ja MTV3 olivat lähes tasoissa. Bosnia-uutisia sisältyi Ylellä kaikkiin muihin uutispäiviin paitsi avausviikon ensimmäiseen lähetykseen, jolloin myöskään MTV3 ei käsitellyt Bosniaa. MTV3:lla oli lisäksi toisella viikolla yksi lähetyksen ilman yhtään Bosnia-uutista.

Kummankin uutisviikon ensimmäisenä ja viimeisenä päivänä aineistoon jäi välineiden uutisoinnin rinnakkaista tarkastelua haittaavia aukkoja. Alussa lehtien käsittelemiä uutisia ei voinut aiheidensa osalta suhteuttaa edellisillan tv-uutisiin, joita ei ollut käytettävissä. Lopussa taas jäivät vastaavasti puuttumaan illan tv-uutisia aiheeltaan vastaavat sanomalehtien uutiset.

Taulukko 2. Printtijuttujen merkkimäärät välineittäin, keskiarvo ja mediaani

	<i>keskiarvo</i>	<i>mediaani</i>	<i>yhteensä</i>
HS	2491	2236	62263
IS	2064	2088	47472
Hbl	2826	2953	84769
<i>Lehdet yht.</i>	<i>2494</i>	<i>2336</i>	<i>194504</i>

Taulukko 3. Tv-uutisten kesto sekunneissa välineittäin, keskiarvo ja mediaani

	<i>keskiarvo</i>	<i>mediaani</i>	<i>yhteensä</i>
Yle	96	89	1735
MTV3	72	36	1076
<i>Tv yhteensä</i>	<i>85</i>	<i>44</i>	<i>2811</i>

Bosnia-uutiset pääsivät sanomalehdissä usein pääuutissivuille, mutta vain pari kertaa tv-uutisten kärkijutuiksi. Lehtien ulkomaan uutisten sivuilla Bosnia-jutut saivat runsaasti palstatilaa, mutta television Bosnia-anti koostui pääosin suppeista uutissähkeistä.

Sanomalehtien uutisten merkkimäärän mediaani oli 2336 ja keskiarvo 2494 merkkiä. Lehdestä toiseen mitat poikkesivat huomattavasti. Hufvudstadsbladet erottui uutisten mitassa selvästi Helsingin

Sanomista ja Ilta-Sanomista: Mediaanimitta oli IS:ään verrattuna noin 50 prosenttia pidempi. Erojen syitä on vaikea arvioida, eikä se ole tutkimukseni kannalta oleellista.

Bosnia-aiheisten tv-uutisten kesto oli keskimäärin 85 sekuntia, mutta mediaani vain 44 sekuntia. Voimakas ero johtui MTV3:sta. Yleisradion uutisissa keskiarvo ja mediaani olivat lähellä toisiaan, mutta MTV3:lla mediaani jäi puoleen keskiarvosta. Toisin sanoen kanava käsitteli Bosniaa lähes yksinomaan vain runsaan puolen minuutin mittaisissa uutissähkeissä, mutta keskiarvoa vääristi jyrkästi kourallinen yli kahden minuutin uutiskatsauksia. Yhteensä laskettuna Yle antoi Bosnialle selvästi enemmän lähetysaikaa kuin MTV3.

Taulukko 4. Aineisto lähde- ja tekijätyypeittäin (*Suluissa alarivillä on välinekohtainen yksittäisten Bosnia-juttujen lukumäärä. Se on pienempi kuin alkuperien summa, koska monissa uutisissa on merkittävänä useita uutistoimistolähteitä, jotka kaikki on tässä eritelty.*)

	<i>HS</i>	<i>IS</i>	<i>Hbl</i>	<i>Yhteensä</i>
Uutistoimisto	30	27	39	96
Reuter	18	15	10	43
AP	7	11	12	30
STT/FNB	2	0	11	13
AFP	2	1	4	7
DPA	1	0	2	3
Oma toimittaja/toimitus	7	2	8	17
nimetty	5	2	7	14
anonyymi	2	0	1	3
Muu tai lähde puuttuu	0	1	4	5
<i>Yhteensä</i>	<i>37(24)</i>	<i>30(22)</i>	<i>51(30)</i>	<i>118 (76)</i>

Aineiston alkuperän luokittelin hieman omintakeisella termillä 'tekijä' saadakseni selkoa, mikä oli uutistoimistopohjaisten juttujen ja toimitusten omiin nimiin merkittyjen juttujen jakauma. Lisäksi halusin selvyyden eri uutistoimistojen jakaumasta. Toimitukset itse tietenkin toimittivat myös uutistoimistopohjaisen aineiston lopulliseen muotoonsa.

Televisiouutisissa tekstin ja videokuvan tekijät jäivät hämäriksi, joten ne puuttuvat tarkastelusta. Valtaosin uutisankkuri luki uutissähkeen mainitsematta yhtään uutistoimisto- tai muuta aineistolähdettä lukuun ottamatta kahta poikkeusta, joissa videolähteenä näkyi olevan yhdysvaltalainen tv-kanava CNN. Televisiossa omien toimittajien nimiin pystyi merkitsemään vain Ylen muutaman uutisen, joissa äänessä oli paikalla ollut kirjeenvaihtaja, sekä MTV3:n pari uutista, joista toisessa toimit-

taja haastatteli tutkijaa Bosnian rauhansuunnitelmasta ja toisessa äänessä oli Moskovan-kirjeenvaihtaja.

Kourallista lehtien juttuja en pystynyt luokittelemaan sen enempää oman toimituksen kuin uutistoimistonkaan tekemiksi. Merkinnät kirjoittajasta ja uutistoimistoista puuttuivat.

Sanomalehtien artikkeleiden suuri enemmistö oli koostettu uutistoimistojen tekstejä kääntämällä ja yhdistelemällä. Monissa uutisissa oli merkitty useita eri uutistoimistoja, mikä toisinaan todennäköisesti viittasi suoraan STT:n versiossaan mainitsemiin toimistoihin. Tämän takia taulukossa 4 on laskettuna yhteen kaikki lähteiksi merkityt uutistoimistot, ja merkintöjen summa ylittää koko aineiston uutisten lukumäärän (suluissa alarivillä on välinekohtainen Bosnia-juttujen lukumäärä). Selvästi eniten siteerattu uutistoimisto oli brittiläinen Reuter, toiseksi nousi yhdysvaltalainen AP.

Tiedotusvälineiden omiin nimiin merkittyjen juttujen osuus oli hyvin pieni. Laskin tähän joukkoon myös kourallisen artikkeleita, joista tekijätieto puuttui, mutta jotka vaikuttivat muilta kuin uutistoimistojutuilta.

Korkein oman toimituksen osuus oli Helsingin Sanomissa, jossa 25 uutisesta oman toimituksen tekemiä oli 7 kappaletta eli 28 prosenttia. Näistä artikkeleista kahdesta puuttui toimittajan nimi. Hufvudstadsbladet ylsi lähes samaan osuuteen: 30 artikkelista 8 oli toimituksen nimissä, joten prosenttiosuus oli noin 27. Anonyymejä juttuja oli kaksi.

Taulukko 5. Aineisto artikkelityypeittäin ja välineittäin

	<i>HS</i>	<i>IS</i>	<i>Hbl</i>	<i>Yle</i>	<i>MTV3</i>	<i>Yhteensä</i>
Uutinen	16	14	20	-	-	50
Pieni uutinen	5	4	6	-	-	15
Kommentoiva juttu	4	2	4	-	-	10
Tv-uutinen	-	-	-	9	5	14
Tv-uutissähke	-	-	-	8	10	18

Sanomalehtien aineisto koostui pääasiassa uutisista ja televisiossa pääosin lyhyistä uutissähkeistä. Ryhmittelin aineiston sanomalehtien osalta uutisiin ja pieniin uutisiin sekä tavalla tai toisella kommentoiviin juttuihin, joita olivat analyysit, henkilökuvat ja pääkirjoitukset. Ylivoimainen valtaosa artikkeleista sijoittui ensimmäiseen kategoriaan.

Bosniaa koskevia pääkirjoituksia julkaistiin kaksi kappaletta. Helsingin Sanomat arvioi omassaan

orastavia rauhannäkymiä. Hufvudstadsbladetin pääkirjoitus tulkitsi Venäjän presidentin Boris Jeltsinin ankaraa arvostelua Naton toiminnasta Bosniassa.

Television osalta luokittelin aineiston ainoastaan uutisiin ja uutissähkeisiin. Suuri enemmistö Bosnia-uutisista oli lyhyitä uutissähkeitä. Utisten kategoriaan niputin myös kourallisen reportaaseja.

5.2.2 Aineiston käsittelyprosessin kulku

Ensimmäinen työvaihe oli koostaa uutisvirtatutkimuksen aineiston keruujakson televisiouutisista Bosnia-aiheiset uutiset ja uutisraportit, jotka olivat useilla vhs-kaseteilla. Kopioin aineiston yhdelle vhs-kasetille. Sen jälkeen digitoin tämän yhteensä noin tunnin mittaisen koosteen kopioimalla vhs-kasetin dvd-tallennuslaitella. Seuraavaksi vein dvd-levyn sisällön tiedostona tietokoneelle, jolla muokkasin tv-uutisista yhden ainoan mkv-formaatin tiedoston. Sen jälkeen tein translitteroinnin.

Ennen analyysin aloittamista päätin kirjoittaa koko aineiston puhtaaksi, mukaan lukien sanomalehtien artikkelit. Tämä oli erittäin raskas ja hidas, mutta välttämätön välivaihe, jotta pystyin toteuttamaan tutkimuksen teknisesti mielekkäällä tavalla. Alkuperäinen sanomalehtien aineisto koostui sutuisista valokopioista. Laadun vuoksi niitä ei voinut suoraan digitoida tekstintunnistusohjelmaa hyödyntäen. Digitoituun uutistekstin pystyin sitten tekemään analyysin vaatimia merkintöjä. Prosessin huomattava lisäetu oli se, että samalla sain tehtyä aineiston ensimmäisen lähiluvun.

Näiden pohjatöiden jälkeen aloitin varsinaisen tutkimustyöni ja metodin soveltamisen. Työekonomisista syistä rajoituin pelkkien tekstien analysoimiseen, vaikka periaatteessa aktanttianalyysi soveltuu myös kuva-aineiston analysointiin. Kuvitusta tarkastelin kuitenkin sekundäärisenä tutkimusaineistona. Kirjasin lehtijuttujen purkamisen yhteydessä kuvien sisällön ja kuvatekstit. Televisioutisten translitterointiin liitin videokuvituksesta selostuksen tekstin oheen.

6. Tutkimusmetodina aktanttianalyysi

Kvalitatiivisen tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella Bosnia-utisten kerronnan pinnan alle kätkeytyviä syvempiä merkityksiä. Millainen oli se kuva maailmasta, hyvistä ja pahoista, oikeasta ja väärästä, jonka journalistiset tekstit rakensivat? Mitä länsimaisen kosmologian piirteitä tekstit välittivät?

Nähdäkseni pinnan alle ja kyetäkseni mallintamaan uutisten maailmaa päädyin toteuttamaan tutkimukseni kaksivaiheisena. Ensimmäisen vaiheen metodiksi valitsin semiootikko Algirdas Julian Greimasin kehittämän niin sanotun aktanttianalyysin, jossa teksteistä muodostetaan aktanttimalleja. Toisessa vaiheessa ajatuksena oli tulkita aktanttimalleja syvemmin. Jatkoin loogisesti Greimasin viitoittamalla polulla käyttäen metodina nimenomaan aktanttianalyysiin tiukasti kytkeytyviä tekstianalyttisiä tulkintamalleja analysoiden uutisten toimijoiden välisiä suhteita ja käytettyä retoriikkaa. Mallit edustavat semiootikkojen Pariisin koulukuntaa, joka syntyi Greimasin ympärille 1960-luvulla.

”Aktanttimalli on käsitteellinen apuväline, jolla tekstin merkitysulottuvuuksia voi jäsentää. Selventäessään toimijoiden välisiä suhteita se voi olla johdatus analyysiin, mutta joskus myös analyysin lopputulos.” (Korhonen & Oksanen, 2003, 58)

Aktanttianalyysin valitsin, koska se mahdollistaa tekstien taustalla olevan arvoperustan paljastamisen. Greimas muistuttaa, että uskottavan kuvauksen aikaansaamiseksi tutkijan ei tarvitse tuntea tarinan maailman arvojärjestelmää läpikotaisin (Greimas, 1980, 211–212). Esimerkiksi journalismin tutkimuksessa aktanttianalyysi voi olla väline, joka avaa sitä, miten journalismi ylläpitää hegemoniaa ja millainen tuo hegemonia on luonteeltaan.

Mallin on sanottu olevan tehokas keino saada yleistävä ote kertomuksen/tarinan sisällä arvostettujen ja merkityksellistettyjen tekstiosien välillä vallitsevasta asetelmasta. Menetelmä hahmottaa kertomuksessa esiintyvät niin sanotut aktantit ja niiden väliset suhteet aktanttimallin muotoon. Aktanttianalyysi syntyi alun perin lähinnä fiktiivisten kirjallisten tekstien tutkimiseen, mutta sitä on sovellettu myös kuviin, tv-sarjoihin ja uutisten kaltaisiin faktapohjaisiin teksteihin. (Apo, 1990, 66–68; Silvo, 1987, 23–25; vrt. Hemánus, 1990, 88–89)

Aktanttianalyysi lähtee siitä, että jokainen teksti on tulkittavissa dynaamisena kertomuksena/tarina-
na riippumatta siitä, näyttääkö se sellaiselta. Kertomuksen sijasta yllä voisin hyvin käyttää synonyy-
mina geneeristä termiä 'teksti'.

Mitään aktanttianalyysin tekijän käsikirjaa ei valitettavasti ole julkaistu, eivätkä menetelmää sovel-
taneet opinnäytetyöt sisällä käytännön kuvauksia työprosessista. Mallin teoreettisia kuvailuja esiin-
tyy kirjallisuudessa paljon, mutta sen käytännön soveltamisesta esitetään ainoastaan suppeita esi-
merkkejä, eivätkä analysoivat tekstit ole journalistisia, vaan useimmiten yksinkertaisia satuja.

6.1 Aktanttimalli, aktantit ja aktorit

Liettualais-ranskalainen semiootikko ja lingvisti A. J. Greimas kuvasi aktanttimallinsa vuonna 1966
teoksessaan *Sémantique structurale* (*Strukturaalista semantiikkaa*, 1980). Hänen oma tekstinsä on
usein teoreettista, hyvin kielitieteellistä ja filosofista, ja sitä pilkkovat tiheät pohdinnat edeltäjien ai-
kaansaannoksista. Greimas keskittyy pääosin perustelemaan teoriaansa ja osoittamaan aiemman teo-
rianmuodostuksen vajavaisuutta, joita hän pyrkii oikaisemaan. Hän ei juuri tee yhteenvetoja siitä,
millaista mallia hän muodostaa, vaan kuvaus etenee pienin askelin. Joukko seuraajia on tiivistänyt
osuvasti Greimasin puheet aktanttimallista ja metodiikan käytännön soveltamisesta.

Ideota Greimas ammensi erityisesti venäläiseltä Vladimir Proppilta, joka tutki venäläisten kansan-
satujen morfologiaa 1920-luvulla ja erotteli seitsemän ihmesaduissa toistuvaa roolia. Proppia hän
arvosteli analyysin jäämisestä yksittäisen lajityypin juonen tasolle. (Greimas, 1980, 198–204, 220–
226; Korhonen & Oksanen, 2003, 56)

Greimas pyrki Proppin mallia hyödyntäen ja Claude Lévi-Straussin syvärakenteiden analyysia edel-
leen kehittämällä etsimään tarinoiden yleisen loogisen rakenteen ja kehittämään yleisen kerronnan
kieliopin. Lévi-Straussin mukaan kaikkien kulttuurien pohjalla on vastakkaisille käsitteille perustu-
va tiedostamaton syvärakenne, joka tulee näkyväksi tarinoissa ja myyteissä. Myytit ilmentävät kult-
tuurin hyväksymiä ja toisaalta sen torjumia arvoja. (Korhonen & Oksanen, 2003, 56–57)

Greimas lainasi aktantti-käsitteen ranskalaiselta kielitieteilijältä Lucien Tesnier'ltä. Aktantti on ylei-
nen, kaikissa kertomuksissa esiintyvä toimija, rooli tai funktio, geneerisesti suhdekategoria. Aktantti
voi olla yksilö tai kollektiivi, mutta se ei aina ole yhtä kuin perinteinen tekstissä esiintyvä henkilö.
Aktanteille on luonteenomaista, että kertomuksissa ne aiheuttavat toiminnallaan muutoksia.

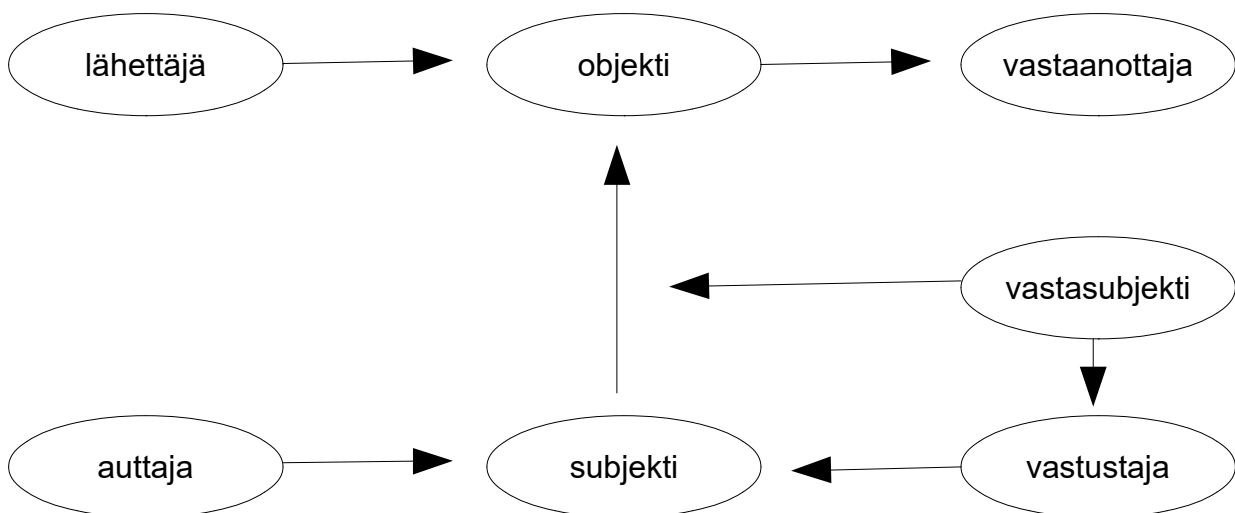
Aktantti voi olla: 1) olento, kuten ihminen, eläin tai puhuva taikaesine; 2) eloton elementti tai asia (konkreettinen kuten lentokone, pilvinen sää tai vuoristoinen maasto); 3) abstrakti käsite, kuten päättäväisyys, pelko, vapaus tai muu moraalinen tai ideologinen arvo. (Hébert: *The Actantial Model*).

6.1.1 Kuusi aktanttia

Aktanttimallissa Greimas erotti kuusi aktanttia, jotka muodostavat kolme binaarista vastinparia. Kuvataan seuraavaksi mallin, ja palaan myöhemmin vastinpareihin (s. 66).

Mallin ytimessä ovat *subjekti* ja *objekti* (Kuvio 1) sekä näiden kahden välinen suhde. Perusajatuksena on se, että tekstistä on osoitettavissa jokin määrätty ns. arvo-objekti, jonka subjekti haluaa ottaa haltuunsa. Greimas puhuu semanttisesta sisällöstä 'halu' ("désir"), joka määrittelee objektin. Subjekti yleensä pyrkii tekstissä kohti objektia, mutta sen ei tarvitse saada objektia haltuunsa tekstin kulessa. Muut aktantit jäsentyvät subjektin ja objektin varaan.

"Voidaan kuvitella, että manifestaation myyttiselle ulottuvuudelle sijoittuva transitiivisuus tai teleologinen suhde, jota olemme ehdottaneet sen nimeksi, ilmenee tämän seemikombinaation johdosta seemeinä, joka toteuttaa merkitysvaikutuksen 'halu'." (Greimas, 1980, 201 (seemeistä, ks. luku 6.2))

Kuvio 1. Aktanttimalli (Korhonen & Oksanen, 2003, 57). Greimasin oman teoksen kaaviosta puuttuu vastasubjekti (Greimas, 1980, 206).

Lähtäjäksi nimitetään sitä perustetta, minkä vuoksi subjektiaktantti alkaa tavoitella arvo-objektia antaakseen sen *vastaanottajalle*. Tarinan alussa subjekti tavallaan ei tunnista tarvetta tavoitella objektia. Lähtäjän roolina on määrittää subjektille objekti, auttamalla tunnistamaan jokin puute, sekä lataamalla subjektille halu, kyky ja kompetenssi, jotka motivoivat objektin tavoittelun, puutteen korjaamisen. Usein lähtäjä on hyvin abstrakti, enemmän tai vähemmän latentti ja implisiittinen, kuten subjektin sisäinen moraalinen velvoite, mutta se voi olla myös hyvin konkreettinen, kuten kuolemanvaara tai puolison etsintä. (Korhonen & Oksanen, 2003, 59)

Vastaanottaja taas on taho, jonka hyödyksi toiminta koituu. Vastaanottajan roolin voivat täyttää mallissa myös esimerkiksi lähtäjä, subjekti tai auttaja, jopa vastasubjekti. Toisin sanoen subjektin oma toiminta voi koitua hänen itsensä hyödyksi tai palvella lähtäjää. Vastaanottaja voi myös olla taho, joka arvioi sitä, kuinka hyvin subjekti suoriutuu, jakaa palkkioita ja rangaistuksia. (Korhonen & Oksanen, 2003, 57)

”Esim. kertomuksessa, joka on vain arkipäiväinen rakkaustarina ja joka päättyy ilman vanhempien väliintuloa avioliittoon, subjekti on samalla vastaanottaja, kun taas objekti on samalla myös rakkautta lähtäjä.” (Greimas, 1980, 202)

Subjektin työskentelyä objektin tavoittamiseksi edistää *auttaja* ja estää *vastustaja*. Nekin voivat olla konkreettisia tai abstrakteja. Auttaja voi olla esimerkiksi kaunis sää, voimakas ase, subjektin oma fyysinen voima, taito, rohkeus tai tehtävän helppous. Vastustaja voi vastaavasti olla huono sää, vastassa oleva voimakas ase, voiman puute, pelko, taitava vastustaja tai objektin vaikea saavutettavuus.

”1. Toiset funktiot pyrkivät tuomaan apua toimiessaan halun toteuttamiseksi tai helpottaessaan kommunikaatiota. 2. Toiset funktiot taas pyrkivät luomaan esteitä asettumalla vastustamaan halun toteuttamista tai objektin välittämistä. Nämä kaksi funktiokimppua voidaan jakaa kahdelle eri aktantille, jotka voidaan nimetä näin: auttaja vs. vastustaja.” (Greimas, 1980, 204)

Funktiolla Greimas tarkoittaa kielen muodostaman algoritmin osia, joista aktanttien voidaan katsoa koostuvan ja joiden perusteella tekstin tulkitsija voi ne tunnistaa sekä erottaa toisistaan.

Harvinaisen konkreettisena esimerkkinä Greimas esittää sijoittamisen talouselämässä. Hän havainnollistaa aktanttimallia analysoimalla haastattelututkimusta, jossa yrityksen johtaja kuvaa mielipidetutkijalle omaa ekonomista toimintaansa. Subjektina on sijoittaja sekoittuneena yritykseen ja objektina on yrityksen menestys ja sen vaaliminen. Lähtäjänä on talousjärjestelmä, vastaanottajana itse yritys. Auttajina ovat sijoitusta valmistelevat tutkimukset, mutta erityisesti intuitiivinen vaisto, joka

tekee sijoittajasta myyttisen sankarin. Vastustaja puolestaan edustaa kehitystä, joka uhkaa tasapainoa. Greimasin mukaan sijoittaja muuntaa toimintansa moralisoitujen ja myyttisten käyttäytymistapojen korpukseksi, joka on riippuvainen implisiittisestä aktanttirakenteesta. (Greimas, 1980, 208-209)

Greimasin nimeämien kuuden aktantin ulkopuolelle, tavallaan latenttina vastustajan käsitteen taakse, jää vastasubjekti. Sillä on suhteessa subjektiin erilainen ”aktanttiohjelma”, jossa on ristiriitaiset objektit, erilaiset lähettäjät ja vastaanottajat. Vastasubjekti pyrkii estämään subjektiä saavuttamaan tavoitteensa. Tämä monilta osiltaan latentti vastakkaisuus luo jokaiseen 'tarinaan' jännitteen. Vastasubjekti voi olla eksplisiittinen tai implisiittinen – jälkimmäisessä tapauksessa se saattaa olla kulttuurissa niin tunnettu, että sitä ei tarvitse erikseen mainita, vaan riittää, että esillä ovat vastustajat eli vastasubjektin auttajat.

Yleisestikin osa aktanteista voi olla läsnä piilevästi, latenttina. Tarinan pintarakenteen tasolla esiintyvien aktorien ei tarvitse täyttää kaikkia aktanttiasemia. Puuttuvat aktantit voi tunnistaa semioottisella neliöllä, jota käsittelen sivulta 66 alkaen (Kuvio 2, s. 66).

”Yksittäiset aktantit ovat mielekkäitä suhteessa kokonaisuuteen, tarinan aktanttien muodostamaan kudelman. Kokonaisuudessaan malli perustuu aktanttien vastakkaisuudelle, ristiriitaisille pyrkimyksille, jotka luovat tarinaan jännitteitä.” (Korhonen & Oksanen, 2003, 57)

Greimasin teoriassa on tärkeä huomata, että siinä esiintyy aktantin lisäksi käsite aktori, ranskaksi *acteur*. Aktorit ovat kertomuskohtaisia 'roolin toteutumia'. Aktoreita voi olla lähes loputtomasti, aktantteja vain mainitut kuusi. Aktantit edustavat kertomuksen syvärakennetta, aktorit pintarakennetta – kuvailen nämä rakenteet myöhemmin. Tekstissä yksi aktori saattaa täyttää useampiakin eri aktanttiasemia, mutta myös useat eri aktorit voivat täyttää saman aktanttiaseman. Eksplisiittisesti esiintyvät aktorit eivät aina ole mainittujen aktanttiroolien täyttäjiä, eivätkä tekstin ilmaisemat päämäärät ole aina sama asia kuin arvo-objekti. (Korhonen & Oksanen, 2003, 61)

Lisäksi on huomattava, että kertomuksessa aktanttiasemat eivät ole staattisia. Aktantit voivat kytkeytyä toisiinsa, ja toisinaan yksi ja sama aktantti voi täyttää useita eri aktanttiasemia. Aktorien väliset suhteet elävät kertomuksen kuluessa. (Korhonen & Oksanen, 2003, 62).

Aktanttianalyysissä tekstistä kaivetaan esiin vähintään neljä aktanttia. Aktanttimallin sovelluskelpoisuutta ei estä, jos tekstistä ei voida eksplisiittisesti osoittaa jokaista aktanttia, esimerkiksi lähettäjä tai vastaanottajaa tai vastasubjektia.

6.1.2 Binaariset vastinparit

Aktanttimallissa aktantit muodostavat kolme binaarista vastinparia ja kolme käsitteellistä akselia.

subjekti – objekti = ***tahdon akseli***

lähettäjä – vastaanottaja = ***tiedon akseli***

auttaja – vastustaja (ja vastasubjekti) = ***vallan akseli***

Tahdon akselilla subjekti suuntautuu kohti objektia. Niiden kahden välinen suhde on kytkentä, *junktio*. Riippuen siitä, pyrkiikö subjekti kytkeytymään yhteen objektin kanssa vai pyrkiikö subjekti irtautumaan objektista, suhdetta kutsutaan yhteenkytkennäksi (*konjunktio*) tai irtikykennäksi (*disjunktio*). Yhteenkytkennän pyrkimys on esimerkiksi klassisessa sadussa: Subjektina olevan prinssin tavoitteleva objekti on pulaan joutunut naapurimaan prinsessa, jonka tämän isä on luvannut naittaa prinssille, jos prinssi onnistuu pelastustehtävässä. Irtikykennästä on kyse, jos esimerkiksi tarinassa rikoksen tehnyt subjekti haluaa päästä eroon raskauttavista todisteista, kuten kätkemällä rikoksella hankitut rahat, hävittämällä rikoksenteon välineet ja uhrin ruumiin.

Tiedon akselilla lähettäjä on elementti, joka pyytää kytkennän luomista subjektin ja objektin välille (esimerkiksi sadussa kuningas pyytää naapurimaan prinssiä pelastamaan prinsessan). Vastaanottaja taas on elementti, jonka edun mukaista kytkennän syntyminen on – usein lähettäjäaktantit ovat myös vastaanottajia. *Vallan akselilla* auttaja edistää yhteenkytkennän syntymistä, vastustaja taas yrittää estää sitä. (Hebért, 2011, 71)

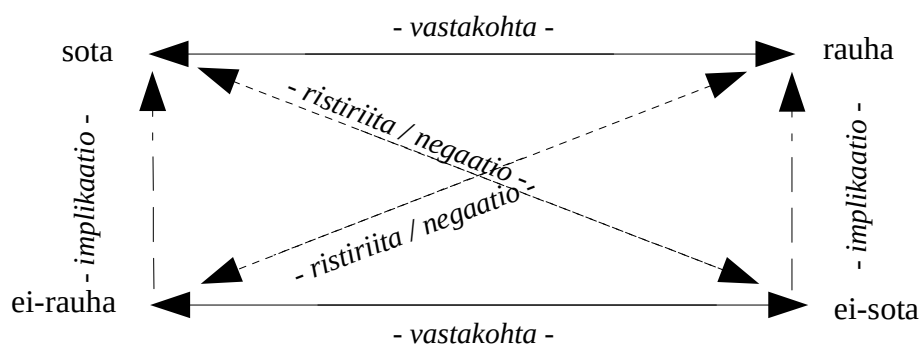
6.2 Semioottinen neliö, 'kokeet', modaliteetit ja 'suuri lause'

Greimasin aktanttianalyysin teoreettisella taustalla on niin sanottu *semioottinen neliö*, jota usein nimitetään Greimasin neliöksi. Se on loogisia suhteita kuvaava malli mutkikkaiden merkitysrakenteiden jäsentämiseksi, ja sellaisena välttämätön apuväline aktanttianalyysissä. (Huttunen & Veivo, 1999, 71)

Semioottinen neliö (ks. Kuvio 2) perustuu vastakohtaisuuksiin ja negaatioihin niin kutsuttujen *seemien* välillä. Greimasin edustaman Pariisin koulukunnan strukturalistisessa semiotiikassa seemi on eräänlainen merkityksen perusyksikkö, puhtaasti käsitteellinen apuväline. Seemi on olemassa vain jäsenenä rakennetta, jonka muodostavat käsitteellisten elementtien keskinäiset suhteet. Tekstissä seemit voivat manifestoitua monin tavoin, usein vain implikaatioiden kautta. Tekstissä kaikkia vas-

takohtaisia tai negaation sisältäviä seemejä ei yleensä mainita, mutta ne ovat implisiittisesti läsnä eksplisiittisten seemien merkityksen rakentumisessa. Kielen käyttäjät muodostavat seemejä yhdistelemällä *semeemejä*, joita kielen sanat ilmaisevat. (Huttunen & Veivo, 1999, 71–72; Sulkunen, 1997, 37–38)

Semioottisessa neliössä ideana on muodostaa vastakohtainen seemipari ja ristiriitaisten negaatioiden seemipari. Jos esimerkiksi sanotaan, että ”sota syttyi”, ilmaisu sisältää samalla vastakkaisia merkityksiä, kuten sodan vastakohtana rauhan ja syttymisen vastakohtana sammumisen. Jos valitaan vain sana ”sota”, sille ristiriitainen negaatio on ”ei-sota”. Se implikoi sanan ”rauha”. Samalla tavalla sille ristiriitainen negaatio on ”ei-rauha”, joka implikoi ”sotaa”. Kuvio 2 havainnollistaa edellä sanottua.

Kuvio 2. Semioottinen neliö eli Greimasin neliö, esimerkkinä sota ja rauha (sovellettu teoksesta Sulkunen, 1997, 38).

Myöhemmin Greimas kehitti aktanttiteoriaa sen sisältämien ongelmien ja arvostelun takia. Tulokseksi oli laajempi generatiivisen kulun kaavio, josta eri suomennoksissa esiintyvät myös nimitykset ”narratiivisen kulun kaavio”, ”kanoninen narratiivinen kaavio” tai ”narratiivisen kielioopin peruskaava”. Se kuvaa merkityksen muodostumisen kerrostuneisuutta siitä lähtökohdasta, että merkityksen alkeismuodot eli seemiset perusrakenteet eivät ilmene kielessä sellaisenaan (Sulkunen, 1997, 40).

Merkitysten rakentumista Greimas tarkastelee erottelemalla kaaviossa kuvauksen tasolla semionarratiiviset rakenteet ja diskursiiviset rakenteet. Semionarratiiviset rakenteet jakautuvat hierarkkisesti syvätasoon ja pintatasoon. Diskursiivisten rakenteiden tasolla konkretisoidaan tekstin käsitteellinen rakenne, liitetään seemit aikaan, paikkaan, tekijöihin, asioihin ja tapahtumiin (temporalisointi, spatialisointi, aktorisointi). (Huttunen & Veivo, 1999, 73; Sulkunen, 1997, 40)

”Syvätason rakenne tuottaa eli *generoi* tekstin merkitysrakenteen keskeiset seikat. Syvätason rakenne on kivijalka, jonka varaan muiden tasojen käsitteelliset ja konkreettiset rakenteet perustuvat. Tekstin

merkityksen muodostumista voidaan ajatella prosessina, joka lähtee syvätason perustavanlaatuisesta käsitteellisestä vastakohdasta ja päättyy diskursiivisen tason konkreettisiin rakenteisiin. Tulkinnessa kuljetaan vastaavasti toiseen suuntaan, tekstin esittämästä havaittavasta pinnasta merkityksen perustana olevaan käsitteelliseen rakenteeseen.” (Huttunen & Veivo, 1999, 73)

Semioottisen neliön avulla voi purkaa auki syvätasoa, jonka syntaksissa tapahtuvat todellisuuden tilojen väliset siirtymät. Syvätaaso kielellistyy narratiivisina rakenteina sekä olemisen ja tekemisen ilmauksina tekstin pintatasolla. Aktanttimalli on pintatason auki purkava analyysiväline, jolla pääsee kiinni syvätason merkitysten muodostumiseen.

Greimas sisällyttää narratiivisen kulun kaavioonsa vielä yhden, tiukasti aktanttimalliin nivoutuvan piirteen. Hän puhuu kertomuksen kolmesta vaiheesta, joista hän käyttää (suomennoksesta riippuen) nimitystä 'koe' tai 'testi', jota Korhonen ja Oksanen nimittävät 'tarinaksi' (Korhonen & Oksanen, 2003, 59).

1. kvalifioiva/valmistava koe/tarina

2. pääkoe/-tarina

3. sanktioiva/vahvistava koe/tarina

Kvalifioivassa eli valmistavassa kokeessa lähettäjä rakentaa subjektille motivaation ja kyvykkyyden suoriutua tehtävästä eli saada objekti haltuunsa. Pääkokeessa subjektin kyvyt joutuvat koetukselle, kun se kamppailee objektin haltuunotosta vastustajan kanssa. Sanktioivaa koetta Korhonen ja Oksanen kutsuvat vahvistavaksi tarinaksi, koska siinä arvioidaan aktanttien toimintaa, jaetaan tunnustuksia ja rangaistuksia. (Korhonen & Oksanen, 2003, 59)

”Valmistava tarina on avainasemassa määriteltäessä tarinan arvoperustaa ja sosiaalisia suhteita” (Korhonen & Oksanen, 2003, 63).

Oman tutkimukseni kannalta valmistava tarina on merkittävä, koska tavoitteena on avata, miten Bosnia-uutiset kuvastavat läntisen kosmologian arvoperustaa. Diskursiivisesti valmistava tarina sisältää retoriset esisopimukset ja esioletukset sekä nostaa esiin yhteiset totuuden ja hyväksyttävyyden alueet (Smolander, 2011, 44).

Kaikki 'kokeet' ovat tärkeitä analyysin toisessa vaiheessa, jossa analysoin ensimmäisessä vaiheessa muodostettuja aktanttimalleja Greimasin ja strukturalistien Pariisin koulukunnan ajattelun näkökulmasta. Erityisesti kiinnitän huomiota aktanttianalyysin esiin nostamaan arvo-objektiin. Pyrin avaamaan, miten tekstit siihen suhtautuivat ja missä valossa aktantit ja aktorit esitettiin.

6.2.1 Modaliteetit ja merkityksen rakentuminen

Syvätasolle asettuvat Pariisin koulukunnan opissa tärkeät niin kutsutut *modaliteetit*, joiden avulla voidaan analysoida merkityksen dynaamista rakentumista ja tekstien arvomaailmaa. Koulukunnan modaliteettien teoriassa määritellään perinteisesti kuusi modaliteetin lajia: *tahtominen, tietäminen, oleminen, täytyminen, voiminen ja tekeminen*. Greimas viittaa näihin usein kirjoituksissaan. (Huttunen & Veivo, 1999, 75).

Kertomuksessa modaliteetit luovat tarinan jännitteet. Modaliteetteja ovat esimerkiksi erilaiset yhteiskunnassa hyväksyttävinä pidetyt perusarvot, jotka johtavat jonkin asiointilan täytymiseen ja tavoiteltavana pitämiseen sekä edelleen voimiseen ja tekemiseen. Samalla tavalla modaliteetteja ovat myös vastakohdat, kuten kartettavana tai kiellettynä pidetyt asiat.

Aktanttimallissa modaliteetit ilmenevät lataamalla aktantteihin arvoja ja merkityksiä. Modaliteetit kytkeytyvät lähettäjäaktantin ja objektin kautta subjektiin ja edelleen vastaanottajaan.

”Modaalinäkökulmasta lähettäjä velvoittaa subjektin toimintaan ja varustaa tämän ideaalitapauksessa motivaatiolla (halulla), kyvyllä ja kompetenssilla. Usein subjektin suhdetta objektiin leimaa velvoite: jonkun on korjattava epäkohta ja subjekti lähetetään tehtävään.” (Korhonen & Oksanen, 2003, 64)

Tekstissä tahtominen, tietäminen, täytyminen ja voiminen sekä niiden johdannaiset edustavat pragmaattisia modaalisuuden lajeja. Ne puolestaan jakautuvat kahtia subjektiin itseensä viittaaviin eli *endotaktisiin* ja subjektin ulkopuolelle viittaaviin eli *eksotaktisiin* modaalisuuden alalajeihin. Nämä pragmaattiset modaliteetit antavat tekstin tapahtumille merkityksiä ja arvoja. (Korhonen & Oksanen, 2003, 65–66).

”Kaikki sosiaalisten suhteiden tulkittavissa olevat esitykset sisältävät modaalisia arviointeja” (Sulkunen, 1997, 41).

Aktanttimallilla pragmaattista modaalisuutta voi analysoida. Se tekee ymmärrettäväksi arvojen ja merkitysten kytkeytymisen toisiinsa sekä toisaalta ulottuu ”halun, tahdon ja muiden toimintaa motivoivien ja mahdollistavien tekijöiden tarkasteluun” (Sulkunen, 1997, 42).

Pariisin koulukunnan semiotiikassa merkittävä käsite on lisäksi niin kutsuttu *enonsiaation* ulottuvuus. Mediatutkimuksen kannalta se on kiinnostava, koska enonsiaatio liittyy tekstin lähteen, tekstin ja sen vastaanottajan välisiin suhteisiin. Greimasilainen semiotiikka käyttää näistä suhteista hämäävästi samanlaista kytkennän nimeä kuin aktanttimallin ns. tahdon akselilla: Termejä ovat irtikyt-

kentä ja takaisinkytkentä, joilla tekstin lähde (kirjoittaja, kertoja, puhuja tai lausuja) erottaa itsensä tarinan subjekteista ja toisaalta kertomishetken ajan ja paikan tarinan ajasta ja paikasta. Sadun kielessä tyyppiesimerkki tästä on ”olipa kerran” -ilmaisu, joka etäännyttää tarinan kerrontahetkestä satujen maailman epämääräiseen menneisyyteen.

Enonsiatiivinen modaalisuus puolestaan määrittelee tekstin lähteen suhtautumista tekstin todellisuuden kuvauksen totuudenmukaisuuteen ja uskottavuuteen. (Sulkunen, 1997, 43–45)

”Puhujan ilmeinen varmuus siitä, mitä hän sanoo, on tulkittu valtasuhteeksi hänen ja hänen yleisönsä välillä, kun taas epäröinti antaa myös vastaanottajalle mahdollisuuksia arvioida, millainen maailma on.” (Sulkunen, 1997, 45)

Journalismin tutkimuksessa enonsiatiivinen modaalisuus voidaan liittää esimerkiksi hegemonia-asetelmaan suhteessa yleisöön tai siihen, missä valossa uutisissa esitetään siteeratut uutislähteet. Toisaalta uutistutkimuksessa pragmaattinen modaalisuus on osuvampi tulkinnan lähtökohta. Enonsiatiivinen modaalisuus nimittäin erottuu tekstissä yleensä helposti aistittavana kertojana. Journalistisessa tekstissä kerronta kuitenkin on yleensä persoonatonta, joten pragmaattinen modaalisuus mahdollistaa kertomuksen arvioijan roolin piilottamisen uutisgenrelle ominaiseen tapaan. (Sulkunen, 1997, 46)

6.2.2 Syntagmaattisuus ja paradigmaattisuus

Täydennän tulkintamalliani Pariisin koulukunnan teorialla siitä, kuinka syy-seuraussuhteet ja valinnat tuottavat merkityksiä tekstissä.

Strukturalistinen semiotiikka ymmärtää tekstit 'suurena lauseena', jossa merkityksien tuottaminen tapahtuu syntagmaattisesti ja paradigmaattisesti. Syntagmaattisuus tarkoittaa, että tapahtumat kytkeään syy-seurausperiaatteen mukaiseksi loogiseksi jatkumoksi. Paradigmaattisuus tarkoittaa merkityksen syntymistä valinnoilla ja poissulkemalla mahdollisuuksia. (Korhonen & Oksanen, 2003, 55)

Paradigmaattisuus voi viitata tekstin sisältöön, jossa merkitykset kytkeytyvät tekstin toimijoiden tekemiin tai tekemättä jättämiin valintoihin. Se voi myös tarkoittaa tekstin tekijän tekemiä valintoja ja poissulkemisia, kuten mitä sanotaan ja mitä ei, miten sanotaan ja ketkä pääsevät teksteissä esiin. Journalistisesti tämän voi tulkita esimerkiksi Bosnia-uutisten lähdevalinnoiksi sekä diskurssin ja argumentaation ratkaisuiksi, joihin vaikuttivat toimitukselliset rutiinit ja toimittajien oma arvomaailma.

Syntagmaattisia syy-seuraussuhteita ja paradigmaattisia valintoja voi teksteistä tunnistaa esimerkiksi aktanttianalyysin ja diskurssin kautta. Sekä syntagmaattisuus että paradigmaattisuus sisältävät elementtejä, jotka ovat oleellisia hegemonian ja ideologian tuottamisessa.

6.3 Aktanttianalyysin soveltaminen Suomessa

Suomessa aktanttianalyysiä ei ilmeisesti ole hyödynnetty journalistiikan tutkimuksessa. Tämän vuoksi yksi tutkimuskysymykseni on tarkastella, miten hyvin metodi soveltuu uutisjournalismin tutkimuksen välineeksi.

Kävin vertailun vuoksi läpi Tampereen yliopiston kirjaston opinnäytetietokannan, mutta hakusanoilla, kuten aktanttianalyysi, aktanttimalli tai Greimas, ei tullut osumia sellaisista tutkimuksista, joissa aktanttianalyysi olisi ollut kyseisen tutkimuksen metodina.

Sen sijaan menetelmää on käytetty melko säännöllisesti muiden tieteenalojen tutkimuksissa, joissa on käytetty tutkimusaineistona joukkotiedotusvälineissä julkaistuja artikkeleita. Metodia on käytetty 2000-luvulla varsinkin sosiologian tutkimuksessa muun muassa Tampereen yliopistossa.

Laajin löytämäni aktanttianalyysin hyödyntämisen sovellusesimerkki on Elina Laamasen vuonna 2007 julkaistu, Tampereen yliopistossa hyväksytty väitöskirja, jonka aiheena oli kuntarakennetta koskevan diskurssin rakentuminen ja tutkimusaineistona aihetta koskeva sanomalehtikirjoittelu. Valitettavasti Laamasen työssä on täysin sivuutettu metodiikan soveltamisen kuvailu, eikä aktanttianalyysin käsitteistöä esiinny lainkaan muualla kuin osuudessa, jossa lyhyesti esitellään aktanttianalyysin yleiset periaatteet. Nähtävästi aktanttianalyysi oli lähinnä taustalle jäänyt jäsentelyväline; tulkin- ta pohjautui varsin pitkälle sosiologi Michel Foucault'n diskurssikäsitteistöön.

Jutta Smolander puolestaan hyödynsi aktanttianalyysiä Helsingin Sanomien pääkirjoitusten talouskriisin retoriikkaa koskevassa Tampereen yliopiston pro gradu -tutkielmassa vuonna 2011. Metodikuvaus oli suppea, ja oman työni kannalta tässä ei ollut järkeä hyödyllisiä malleja, koska tekstit olivat lähtökohtaisesti mielipiteellisiä, eivätkä uutisia. Katja Ikola sovelsi aktanttimallia Turvallisuus-lehden artikkelien semioottisen analyysin metodina sosiologian pro gradu -tutkielmassaan Tampereen yliopistossa vuonna 2006. Tampereen yliopiston terveystieteiden laitoksen Pauliina Aarva ja Marja Pakarinen puolestaan sovelsivat aktanttimallia vuonna 2006 julkaistussa tutkimuksessa, jonka aiheena oli terveyttä ja hyvinvointia koskeva sanomalehtikirjoittelu.

7. Metodin soveltaminen, tulokset ja tulkinta

Tässä osassa kuvailen ja arvioin metodin soveltamista, sen tuottamia välittömiä tuloksia sekä strukturalistisen semiotiikan käsitteistöön nojautuvan jatkoanalyysin tuloksia ja tulkintamahdollisuuksia. Vaikka metodin arvioinnille on oma alalukunsa, arvioin metodia useammassa paikassa, koska sen toimivuus ja soveltuvuus oli yksi tutkimuskysymyksistäni, eikä tulosten käsittely kokonaan yhdessä kohdassa osoittautunut lukijan kannalta luontevaksi.

Kirjallisuudessa ja opinnäytteissä Greimasin aktanttimallin soveltaminen esitetään periaatteessa hyvin yksioikoisena prosessina. Mallista tyydytään sanomaan summittaisesti, että siinä kootaan yhteen aktanttien toteuttamat narratiiviset ohjelmat ja sijoitetaan ne ajallis-loogiselle jatkumolle. Käytännössä näiden ohjelmien kokoaminen ja sijoittaminen paikalleen osoittautui mutkikkaaksi. Metodin soveltaminen osoittautui oletettua vaikeammaksi ja työ eteni hitaasti myös aineiston määrän vuoksi.

Koska suomalaisessa journalistiikan tutkimuksessa aktanttianalyysin käyttö näyttää puuttuvan, kuvailen omassa työssäni, miten itse sovelsin metodia aineistoon ja millaiseksi koin sen sopivuuden uutisten ja muiden journalististen tekstien analyysin välineenä.

Lähtökohtani oli aktanttianalyysin teon karkea yleisohje:

1. Valitse tekstin yleinen toiminta.
2. Muunna toiminta aktanttimalliksi.
3. Valitse ensin subjekti ja objekti, koska muut aktantit määritellään suhteessa tähän akseliin. Määrittele niiden välinen suhde (konjunktio/disjunktio). Miten subjekti saavuttaa objektin ja onnistuuko saavuttaminen täysin vai osittain, varmasti vain epävarmasti?
4. Valitse muut aktantit. Jokainen valinta täytyy perustella: Mistä elementti löytyy tekstissä, miksi se on tulkittavissa po. aktantiksi? Lähettäjä motivoi subjektille objektin tavoittelun, vastaanottaja on edunsaaja, mutta monesti se sisältää lähettäjän elementtejä.

Yleisohjeen kolmas ja neljäs kohta ovat suorastaan vastoin pintaa syvemmälle pyrkivän mallin periaatteita ja lähtökohtia. Suoraan tekstin pintarakenteesta aktanttien nimeäminen ja tunnistaminen ei onnistu, koska aktantit ovat useimmiten pintatasoa abstraktimpia. Analyysi vaatii pakosta tulkintaa joka ikisen aktantin nimeämiseksi, eikä esimerkiksi subjektin tavoittelema objekti ole läheskään

aina täsmällisesti nimetty, yksittäinen asia. Tästä syystä kunnollinen analyysi on hidas prosessi.

Itse aloitin aktanttianalyysin prosessin käymällä artikkeliaineiston läpi artikkeli kerrallaan. Ohjeen mukaisesti valitsin ja kirjasin jokaisen artikkelin kohdalla ensin yleisen toiminnan, joka usein kiteytyi otsikossa ja ingressissä, mutta poikkeuksetta vahvistui vasta, kun olin lukenut artikkelin kokonaan läpi. Sitten pyrin tunnistamaan subjektin ja objektin sekä määrittämään niiden välisen suhteen. Sen jälkeen valitsin muut aktantit.

Kirjasin aktantit digitoitun tekstiaineiston marginaaliin perustelun sisältävinä kommentteina. Lisäksi tein vastaavat aktanttimerkinnät laajaksi paisuneeseen taulukkoon, jossa uutiset olivat kirjattuina välineittäin ja päivämäärittäin. Eri aktantteja koskevat merkinnät olivat pääosin runsaita tässä vaiheessa. Tein taulukosta myös toisen version, jossa kiteytin ja pelkistin aktantteja mahdollisimman paljon.

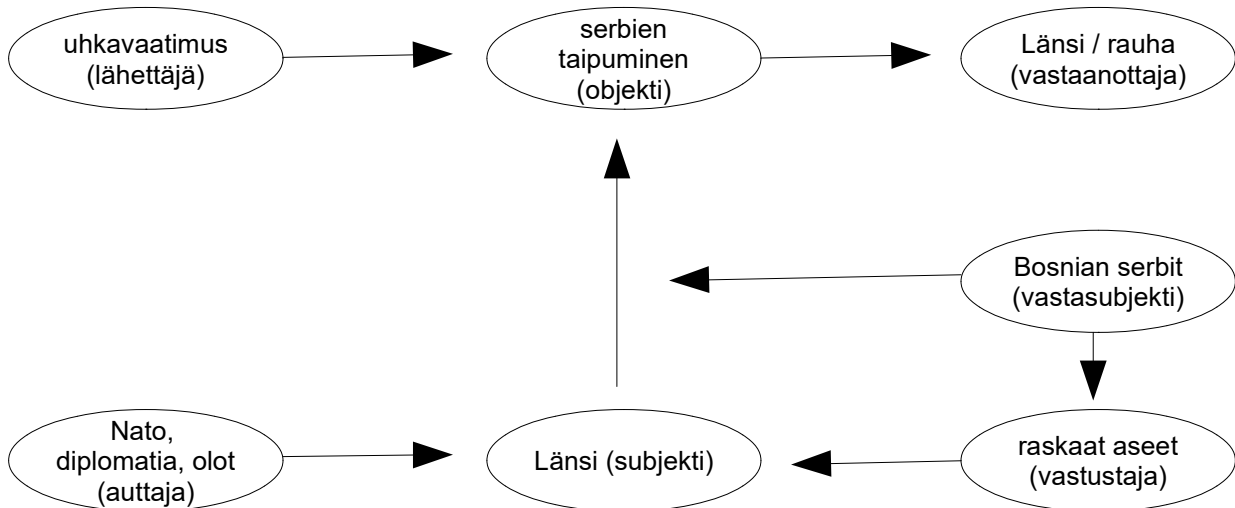
Aktanttimallien teko eli käytännössä juttukohtaisten aktanttiroolien täyttäminen sujui osin kohtuullisen vaivattomasti, mutta valtaosa tuotti paljon päänvaivaa. Palaan tähän yhden tulkinnallisesti helpon ja toistuvan asetelman kuvailun jälkeen.

Kuviossa 3 (s. 73) esitän pelkistetyn aktanttimallin yhdestä usein toistuvasta asetelmasta. Esimerkissä geneerisenä aktanttisubjektina hääri Länsi milloin Naton, YK:n, Yhdysvaltain tai EU:n aktorien muodossa, usein näiden kollektiivisesti muodostaessa yhteisen subjektin. Arvo-objekti ainakin näennäisesti oli serbien taivuttaminen Sarajevon piirityksen purkamiseen. Usein lähettäjäksi nousi eksplisiittisesti Sarajevon piiritys ja siihen kytketty uhkavaatimus vetää raskaat aseet. Vastaanottajia olivat tavoitteesta hyötyvät eli kaikki muut paitsi (Bosnian) serbit, jotka olivat vastasubjektina. Laajemmassa perspektiivissä monen uutisen objekti oli rauha koko Bosniaan, jos akuutin objektin haltuunotto ensin onnistuisi.

Auttajina esiintyivät rinnakkain Naton sotavoimat, Lännen diplomatia ja tiukaksi kuvailtu asenne, Lännen toimia kannattavat Bosnian hallituksen edustajat sekä suotuisat olosuhteet. Serbien auttajina eli vastustajina taas olivat heidän sotilaallinen asemansa ja erityisesti raskaat aseet Sarajevon ympärillä, heidän lausuntonsa ja niihin uskovat sekä Venäjä ja Naton iskuja hillinnyt huono sää ja iskujen riskit. (ks. Liite 3, esim. s. 130 ja s. 132)

Vastasubjekti kuitenkin muuntui siirryttäessä ensimmäiseltä toiselle uutisviikolle: Ensimmäisen viikon vastasubjektina olivat selvästi Bosnian rauhaanpakottamisen vastustajat, joita aktoreina edustivat Bosnian serbit ja Venäjä. Toisella viikolla vastasubjektina olivat yhä rauhaanpakottamisen vas-

tustajat, mutta silloin Bosnian hallitus ei enää ollut aktanttisubjektin auttaja, vaan liukui vastustajaksi ja lähelle vastasubjektin roolia, kun se oli aloittanut menestyksekkään hyökkäyksen serbejä vastaan. Lännen lausuntojen mukaan hyökkäys uhkasi vaarantaa viimein alkuun päässeeseen rauhanteon.

Kuvio 3. Bosnia-uutisten yhdestä toistuvasta asetelmasta pelkistetty aktanttimalli.

Alun perin olin aikonut tehdä kattavan välinekohtaisen vertailun. Luovuin kuitenkin ajatuksesta, kun juttukohtaisesti olin purkanut kaikkien aktanttimallit. Välinekohtaisia aktanttimallien eroja ei ollutkaan havaittavissa, vaan erot ja yhtäläisyydet liittyivät itse Bosnian uutistapahtumien vaiheisiin. Tässä kuvailen kuitenkin lyhyesti viiden välineen käsittelytapojen pääpiirteitä.

Helsingin Sanomien jutut olivat muihin sanomalehtiin verrattuna usein suhteellisen ehjiä ja selkeitä tarinoita, vaikka ne olivat melko pitkiä. Kerronta pyöri enimmäkseen ylätasolla, politiikan korkeimmilla estradeilla sekä Naton ja YK:n sotilasjohdon tilannekatsauksissa. HS tuntui myötäilevän lähdevalinnoissa enemmän Natoa ja käsittelevän itse pommituksia enemmän kuin muut lehdet.

Ilta-Sanomat oli kaikista medioista keskimäärin selvästi tiukimmin kiinni toiminnassa ”kentällä”. Se vei lukijansa lähemmäksi sotaa niin sotilaiden kuin molempien osapuolten siviilien kannalta. Tämä oli ennalta odotettavissakin, koska iltapäivälehdille luonteenomaista on lähestyä uutisaiheita human interest -näkökulmasta. Ilta-Sanomat kertoi, miten YK:n nopean toiminnan joukkojen sotilaat olivat tyytyväisiä päästessään tositoimiin (ks. Liite 3, s. 130), miten kuolleiksi uskotut EU-tarkailijat pelastuivat ja miten hollantilaiset YK-sotilaat häpesivät Srebrenican tapahtumia. Human in-

terest -kulmasta esiin pääsivät myös Sarajevon asukkaat. Vastustajan inhimillisti tarina äkäisestä serbivaarista, joka pidatti alasammutut Nato-lentäjät.

Ilta-Sanomien uutisointi oli Helsingin Sanomiin verrattuna selvästi kauempana diplomatian kabine- teista. Ylätasoa tavoittelevat jutut olivat harvinaisia ja suppeita. Toisin kuin Helsingin Sanomat, Ilta- Sanomat otsikoi myös pommitusten siviiliuhreista ja riskeistä. HS sivuutti raportoinnissa lähes täy- sin YK:n nopean toiminnan joukkojen todellisuudessa keskeisen roolin korostaen Naton ilmavoi- mia. Ilta-Sanomat puolestaan antoi kuvan, jonka mukaan YK-tykistöllä oli iso rooli pommituksissa.

Hufvudstadsbladet raportoi Bosniasta hyvin laajasti ja näkyvästi. Bosnia oli jatkuvasti etusivun joh- tava uutisaihe. Sisäsivuilla Bosnia sai usein kokonaisen sivun verran palstatilaa broadsheet-formaa- tin lehdessä. Artikkelit olivat pitkiä, ja selvästi koostettuja monista eri lähteistä. Niihin oli monesti niputettu monia eri pikku-uutisia väliotsikoin erottuviksi pötköiksi. Aktanttianalyysiä tämä vaikeutti tuntuvasti ja pakotti pelkistämään aineistoa aktanttimallissa muita medioita enemmän.

Televisiouutisista yleinen huomio oli se, että esitystapansa vuoksi tv-uutiset yksinkertaistivat asetel- maa selvästi verrattuna lehtiin. Lehdissä Bosnian sodan tapahtumista tuli selvästi rikkaampi kuva, koska uutiset olivat paljon laajempia ja tarkempia. Tv-uutisen formaatti pakottaa tiivistämään ja ki- teyttämään aivan eri tavalla. Aktanttianalyysin kannalta tämä oli helpotus, koska yksinkertaisemmat uutiset paljastavat arvotaustan ja argumentaation lehtijuttuja selkeämmin.

Yleisradion uutisten linja myötäili yllättävän vahvasti Natoa. Selvästi yleisin tahdon akselin subjekti oli Nato ja objekti Bosnian serbien taivuttaminen Lännen tahtoon. (ks. Liite 3, s. 135–136)

MTV3:n uutisten kerronta ainakin uutissähkeissä alkoi yllättävän usein serbien näkökulmasta. Täs- sä oli kyse ilmeisestä halusta erottautua puolitoista tuntia aiemmasta Ylen pääuutislähetyksestä, eikä mistään hienosta journalistisesta ratkaisusta. Aktanttiasetelma oli uutiskärjestä huolimatta identtinen Ylen kanssa. Aktanttianalyysissä kiehtova havainto oli se, miten muutamasta vain neljän virkkeen uutissähkeestä löytyivät ällistyttävän helposti kaikki aktanttimallin aktantit, paljon vähemmällä työllä kuin pitkistä lehtijutuista samasta aiheesta.

MTV3 esitti suhteellisesti selvästi eniten Venäjän näkökantoja Bosnian tilanteeseen, erityisesti Na- ton aktiivisen roolin arvostelua. Venäjän johdon kritiikki kuitenkin esittäytyi osin naurettavassa va- lossa, kun tv-kuvat esimerkiksi näyttivät, kuinka duumassa pidetty Bosnia-istunto ajautui käsiry- syyn.

7.1 Tutkimuskysymys: Aktanttianalyysin soveltuvuuden arviointi

Käytännössä aktanttianalyysin monipolvinen ja monen näkökulman prosessi osoittautui odottamattoman työlääksi. Ainakin metodin soveltaminen Bosnia-uutisiin ja sen vaatima tulkinta oli vaikeaa ja ristiriitaista. Prosessi herätti paljon kysymyksiä metodin toimivuudesta ja käyttökelpoisuudesta sekä soveltamisesta esiin nousseista ongelmista.

Lähtökohtaisesti ongelmana oli tutkimusaineisto. Aktanttianalyysin pitäisi soveltua kaikenlaisiin teksteihin, mutta on syytä epäillä, sopiiko se sittenkään uutisten tutkimukseen vai ei. Itselleni kävi pian ilmeiseksi, että uutiset teksteinä ovat mutkikas sovelluskohde. Jokin tavanomaisempi diskurssi-analyysin metodi olisi voinut tuoda jokseenkin samansuuntaisia tai parempia tuloksia tutkimuksen tavoitteiden kannalta. Tulkintaa vaikeutti selvästi se, että tutkimukseni Bosnia-uutiset eivät olleet juuri koskaan kunnollisia, ehjiä tarinoita, joissa oli selvä alku ja loppu, subjekti ja objekti, lähettäjä, vastaanottaja ja muut aktantit. Juonen aihioita esiintyi satunnaisesti. Tämä pätee uutisiin yleensäkin. Ne ovat vain harvoin luonteeltaan juonellisia tarinoita, sen sijaan ne ovat polveilevia faktaväittämien ja lähdesitaattien kokoelmia.

Klassinen perusuutisen kaava, viisi m ja k (mitä, missä, milloin, miten, miksi, kuka), sinänsä sisältää kaiken, mitä kertomukselta genremielessä on tapana edellyttää. Ainakin aktanttien tunnistaminen uutisessa voi olla tuntuvasti mutkikkaampaa kuin perinteisessä kertomusgenressä. Aktanttimalli ei edellytä, että tekstien lähtökohtaisesti ja eksplisiittisesti tulisi edustaa jonkinlaista kertomusgenreä tai sisältää sellaisen tuntomerkkejä, mutta selvästikin kertomusmaisuus helpottaa huomattavasti analysointia.

Käytännöllinen ongelma oli aineiston laajuus. Tulokset ja analyysit olisivat voineet olla laadultaan parempia ja pureutua syvemmälle, jos olisin kylmästi malttanut karsia aineistoa. En kuitenkaan keksinyt johdonmukaista karsimisen periaatetta, joka ei olisi aiheuttanut riskiä, että tulkinta surkastuisi liian kapea-alaiseksi. Yksinkertainen ratkaisu olisi ollut esimerkiksi rajoittuminen yhteen tai kahteen uutisvälineeseen. Pelkäsin kuitenkin menettäväni jonkin näkökulman tai painotuksen, jos niin tekisin, vaikka lopulta havaitsin, että välinekohtaiset erot eivät olleet dramaattisia.

Aktanttianalyysin onnistuminen vaati jokaisen artikkelin jokaisen aktantin tunnistamiseksi yllättävän paljon tekstien lukemista useaan kertaan, pohdiskelua semioottisen neliön mallin avulla ja toisinaan vaihtoehtoisten mallien rakentamista. Toisaalta aktanttimalli näytti vahvuutensa: Se avasi osan artikkeleista hämmästyttävän tehokkaasti, toisinaan pienetkin uutissähkeet.

Enemmistössä uutisia erottui pintarakenteesta yksi vahva narratiivinen ohjelma, jonka varassa tulkinnan saattoi tehdä, helppoudella, joka mahdollisesti harhautti tulkitsijan itsensä. Vaikeuksia tuottivat tekstit, joista ei hahmottunut kunnolla yhtään narratiivista ohjelmaa, koska oli hankala ratkaista edes subjektia tai objektia. Aktoreita ja teoreettisia aktantteja saattoi asettaa suhteessa toisiinsa vaihtelemaan aktantuaalisiin asetelmiin. Toisinaan teksteissä risteili ainakin kaksi ohjelmaa, jotka olivat keskenään ristiriitaisia.

Kaikkien aktanttien tunnistaminen ja nimeäminen oli usein vaivalloista. Jatkuvasti osa aktanteista edellytti pitkälle menevää tulkintaa, koska aktantit olivat läsnä ainoastaan implisiittisesti. Erityisen vaikeaksi osoittautui nimetä lähettäjä ja vastaanottaja. Aineiston suuressa enemmistössä nämä olivat täysin latentteja.

Subjektin ja objektin valinnat olivat osassa artikkeleista triviaaleja. Aktantit olivat johdettavissa suoraan yleisen toiminnan valinnasta. Muunlaisen tulkinnan varaa ei näyttänyt olevan sen seurauksena, että juttu oli yksioikoinen ja suppea tapahtumien kuvaus.

Osassa artikkeleista jo ensimmäisen aktantin valinta tuotti tuskaa. Tulkintaa vaikeutti esimerkiksi se, että jutut vaikuttivat sekalaisilta koosteilta uutistoimistojen sähköistä ja pidemmistä uutisraporteista, jolloin oli syntynyt hajanaisia kokonaisuuksia. Toisinaan laajojenkin uutiskoosteiden ainekset oli onnistuttu hiomaan temaattisesti yhtenäiseen asuun.

Aktanttien tunnistamiseksi tarkastelin sitä, mikä taho näyttää tekstissä ohjaavan toimintaa. Tämä taho paljastui yksittäisistä sanavalinnoista, jotka sisälsivät arvolatauksia ja implikaatioita semioottisen neliön näkökulmasta. Esimerkiksi sopii puhe ilmaiskujen jatkamisesta tai niiden tauosta. Jo verbi ”jatkaa” (ilmaiskuja) implikoi aiempia iskuja, jotka eivät kuitenkaan olleet tuottaneet haluttua tulosta. Samoin implisiittisesti ilmeni, että vastasubjekti on puolestaan jatkanut vastarintaansa oman aktanttiohjelmansa mukaisesti.

Erityisesti etsin toimintaa ohjaavia tahoja uutisten verbivalinnoista: määrää, vaatii, valvoo. Mihin tahoon nämä hallinnan verbit oli liitetty? Tyypillisesti kyseinen taho oli Nato tai YK tai molemmat yhdessä. Nämä toiminnan ohjaajat tulkitsin useimmiten subjekteiksi. Samalla tällaiset tekstit sisälsivät objektin ja vastasubjektin, jonka etuja vastaan subjekti toimi ja jonka etujen mukaista olisi, että subjekti ei saavuta objektia.

Hyödynsin aktanttianalyysin apuvälineenä myös puhetapoja. Tunnistin teksteistä useita erilaisia, toisiinsa nivoutuvia puhetapoja, joita kuvailen tämän luvun lopussa.

Objektin valinnassa tukeuduin usein jutun kärjessä avattuun asetelmaan. Muutamissa uutisissa mi-
tään objektiin viittaavaa ei kuitenkaan ollut havaittavissa kuin vasta jutun lopussa.

”Utrikesministrarna från Bosnien, Kroatien och Rest-Jugoslavien samlas på tisdag i New York för att diskutera fredsvillkoren för Bosnienkriget. Förhandlingarna leds av USA och EU, uppgav en talesman för Vita huset på fredagen.” (Utrikesministermöte om Bosnien nästa vecka, Hufvudstadsbladet, 23.9.1995, s. 16)

Esimerkiksi Hufvudstadsbladetin laaja uutiskooste Bosnian tilanteesta 23. syyskuuta lähti liikkeelle siitä, että sodan osapuolet kokoontuvat Yhdysvaltain ja EU:n vetämiin rauhanneuvotteluihin. Sen jälkeen uutisteksti käsitteli laajasti taistelujen jatkumista erityisesti korostaen Bosnian hallituksen hyökkäystoimia ja YK:n vaatimuksia sotatoimien lopettamiseksi. Objektiksi valitsin pyrkimyksen saavuttaa Bosniaan Lännen kättilöimä rauha, vaikka vaihtoehtoisesti olisin voinut valita pyrkimyksen pysäyttää hallituksen hyökkäys. Jälkimmäisen valitsin akuutiksi lähettäjäksi, joka on saanut subjektin eli kansainvälisen yhteisön reagoimaan. Lopullisessa tulkinnassa sen kuitenkin sivuutti toinen, voimakkaampi, mutta uutisessa (ja käytännössä koko tutkimusaineistossa) täysin implisiittinen lähettäjä Bosnian sota ylipäänsä ja sen luoma paine Lännelle.

Aineisto asetti myös tulkinnalle rajoituksia. En voinut tietää, oliko toimituksilla ollut käytössään myös vaihtoehtoja, laadultaan poikkeavaa uutis- ja muuta juttumateriaalia, jota vain ei käytetty. Joissakin uutisissa oli epäselvää, miltä uutistoimistolta julkaistu materiaali on peräisin. Televisioutisissa ei mainittu mitään lähdeaineiston alkuperästä. Joka tapauksessa lopputulos uutistystä oli se, että aineistoni mediat uutisoivat Bosniasta hyvin samankaltaisesti.

Tutkimuseettisesti jouduin jatkuvasti refleктоimaan, teenkö aineistolle väkivaltaa metodin soveltamisen seurauksena. Rehellinen vastaus oli myönteinen. Aktanttianalyysi väistämättä pelkistää uutisten todellista moniulotteisuutta. Mutta koko aktanttianalyysin tarkoitus nimenomaan on pelkistäminen, koska sen on tarkoitus olla yleistävä keino, jolla päästään kiinni merkitysten rakentamiseen.

Jouduin pohtimaan myös sitä, oliko aktanttianalyysi Bosnian sodan käännekohdan uutisten tulkintavälineenä deterministinen. Olisi tietysti tieteellisesti hyvä asia, jos joku toinen tutkija voisi tulla kanssani samankaltaisiin aktanttianalyttisiin johtopäätöksiin, mutta tämä herättää ajatuksen aktanttimalin kankeudesta. Voiko muunlaisia aktanttimalleja samoista teksteistä edes luoda? Voiko muuta asetelmaa ko. ajankohdan uutisista löytyä kuin se, että vastakkain olivat Länsi ja Bosnian serbit, objektina oli rauha ja auttajana rauhaan pakottaminen asevoimalla ja niin edelleen? Vastaan kyllä ja ei.

Kyllä, koska yksittäiset uutiset teksteinä ovat monella tavalla vajavaisia metodin soveltuvuuden kannalta, metodin soveltaminen voi olla pakonomaista. Saatoinkin sovittaa aineiston metodin muottiin väkisin, vaikka aineisto ei välttämättä ollut metodia varten soveliaista. Tutkimuseettisesti mietin myös kaiken aikaa, tulkitsenko aineistoa ennalta määritellyllä tavalla.

Ei, koska uutisista syntyivät kaikkien vaikeuksien jälkeen enimmäkseen luontevalla tavalla ja väis-
tämättä ne aktanttimallit, jotka seuraavaksi esitän. Ajoittain havaitsin toki, että aktanttimalleja olisi mahdollista luoda kuvastamaan vastasubjektin aktantuaalista ohjelmaa. Sen sijaan rakenteellisesti täysin toisenlaisia malleja ei mielestäni ollut mahdollista luoda. Vähintään olisi kyseenalaista, miten hyvin ne vastaisivat enää tekstien diskursiivisen tason rakenteita.

Iso aktanttimallien massa herätti mielenkiintoisen ajatuksen 'metatason' kertomuksesta. Olisiko mahdollista ajatella, että rajattu tekstimassa, kuten kahden viikon Bosnia-uutiset, sisältäisi yksittäisiä tekstejä suuremman kertomuksen? Olisiko kertomus siis koko Bosnia-uutisten kuvailema tapahtumien prosessi? Vastaan tähän kyllä. On suositeltavaa koostaa tietyn teeman ympäriltä joukko suppeampia tekstejä ja tehdä jokaisesta aktanttimallinnuksesta. Niistä voi sitten summata kokonaiskuvan aineistosta. Kuhunkin yksittäiseen tekstiin on mahdollista suhtautua isomman tarinan fragmenttina. Vasta koosteesta suodattuu esiin laajempi mieli, apuvälineenä yksittäisten uutisten aktanttianalyysit.

7.2 Aktanttianalyysin tulokset 1: Binaariset vastinparit

Kuvailen tästä seuraavissa alaluvuissa aktanttianalyysin tuloksia. Ensin käsittelen Greimasin periaatetta jakaa aktantit kolmeksi binaariseksi vastinpariksi ja akseliksi. Etenen sitä kautta aktanttianalyysin tulkintaan hyödyntäen myös semioottisessa tekstitutkimuksessa tavanomaisia modaliteetin käsitettä ja semioottista neliötä.

Seuraavilla sivuilla olevissa aktanttien lukumääriä esittävissä taulukoissa aktanttien summat ylittävät roimasti aineiston määrän. Syy on se, että mukana on rinnakkaisia ja vaihtoehtoisia aktantteja erilaisilla rajauksilla, pelkistystasoilla ja eri näkökulmista.

7.2.1 Tahdon akseli – subjektit ja objektit

Selvästi tavallisin subjekti-objekti-pari oli Nato subjektina ja objektina Bosnian serbien pakottaminen rauhaan ja erityisesti raskaiden aseiden vetäminen pois Sarajevon suojavyöhykkeeltä. Näissä ta-

pauksissa objekti itsessään jo sisälsi vastasubjektin: Bosnian serbit. (ks. Liite 3, s. 130)

”Bosniassa olevat YK:n edustajat ilmoittivat lauantaina olevansa tyytymättömiä tahtiin, jolla Bosnian serbit vetävät raskaimpia aseitaan Sarajevon ympäristöstä 20 kilometrin suojavyöhykkeen ulkopuolelle. YK ja läntinen sotilasliitto Nato ovat uhanneet jatkaa ilmaiskuja serbien sotilaskohteisiin, ellei pääosaa näistä aseista ole siirretty pois sunnuntai-iltaan mennessä.” (YK tyytymätön serbien tahtiin vetää aseita Sarajevon ympäriltä, Helsingin Sanomat, s. 17.9.1995, s. C1)

Aktorina, joskus vaihtoehtoisena subjektina Naton rinnalla esiintyi yleisesti YK. Kaksikon saattoi yleistää tarkoittamaan laajalti kansainvälistä yhteisöä, mutta sen edustajina ääneen pääsivät länsieurooppalaiset ja yhdysvaltalaiset aktorit lähdeviitteinä ja suorina sitaatteina. Linja puheissa ja toiminnassa oli sama. Näin subjektiksi geneerisesti rajautui ainoastaan Länsi huolimatta YK:n globaalista jäsenkunnasta. Monesti subjektiksi saattoi sanoa myös Lännen yleisesti.

Täysin vastakkaisiakin asetelmia esiintyi, mutta ei juuri koskaan täysin erillisinä uutisina, vaan siten, että sama juttu sisälsi myös vastasubjektin aktanttiohjelman. Näissä uutisissa subjektina olivat joko Bosnian serbit itse tai Venäjä, jolloin Nato tai Länsi olivat vastasubjekteja. Objektina oli lopettaa vastasubjektin toiminta ja siten toteuttaa oma tahto. Seuraavissa taulukoissa nämä asetelmat olen tiivistänyt muotoon ”Idän tahto”, ja tälle analogisesti lähettäjä- ja vastaanottaja-aktanttien kohdalla esiintyy muoto ”Idän arvovalta”.

Pääasiallinen malli kuitenkin oli Länsi vastaan Itä. Melko neutraalikin malli esiintyi, kun kollektiiviseksi rauhantekijät-subjektiksi koostuivat kaikki osapuolet.

Taulukko 6. Subjekti- ja vastasubjektiaktanttien jakaumat

<u>Subjekti</u>		<u>Vastasubjekti</u>	
Nato	46	Bosnian serbit	58
YK	30	Lännen vastustajat yleensä	19
Venäjä tai (Bosnian) serbit	17	Länsi	16
Rauhantekijät	16	Muslimit ja kroaatit	12
Länsi yleisesti	15	Itse jatkuva sota	11
Muslimit ja kroaatit	10	Länsi itse	8
Muut	7		

Usein objekti oli laajempi kuin pelkkä serbiaseiden poisto Sarajevon suojavyöhykkeeltä. Jutut sisälsivät useita eri tavoitteita, jotka kuitenkin muodostivat kokonaisuuden, joten yksittäiset tavoitteet

olivat ikään kuin osaobjekteja. Tuoksi kokonaisuudeksi kiteytyi yhteinen pyrkimys saada Bosnian sota loppumaan ja halu saada rauha Bosniaan Lännen tahdon mukaisesti. Esimerkiksi Naton toiminnan tavoitteeksi aineisto tyypillisesti kuvasi serbien pakottamisen rauhaan.

”Vielä torstaina Nato-lähteistä vakuutettiin, että ilmaiskuille pyritään ensisijaisesti sotilaallisiin päämääriin eli Sarajevon ja muiden suoja-alueiden turvaamiseen. Poliittisista päämääristä piti päättää vasta sen jälkeen. 'Emme me pyri pommittamaan serbejä neuvottelupöytään', Nato-lähde sanoi. Juuri niin kuitenkin näyttää käyneen.” (USA:n edustaja uskoo rauhaan Bosniassa, Helsingin Sanomat, 3.9.1995, s. C 2)

Taulukko 7. Objektiaktanttien jakauma

Lännen rauha Bosniaan	35
Bosnian serbien pakottaminen	29
Sarajevon piirityksen purku	25
Lännen tahdon muu toteutuminen	15
Idän tahdon toteutuminen	13
Muut	11

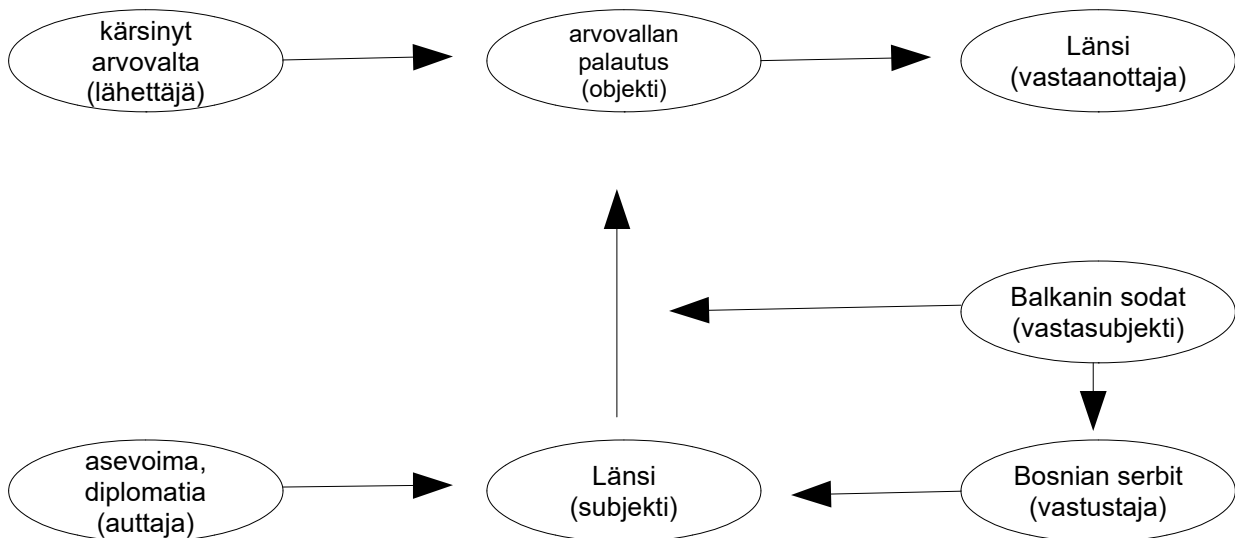
Rauhanpyrkimys näyttäytyi näennäisen pyyteettömänä, jalona tavoitteena, mutta todellinen syvempi objekti se ei mielestäni kuitenkaan voinut olla. Sota oli jatkunut yli kolme vuotta. Kansainvälinen yhteisö ei ollut syksyyn 1995 mennessä ajanut rauhaa kovin pontevin ottein eikä se ollut keksinyt tehokasta ratkaisua, joka saisi sodan osapuolet laskemaan aseensa.

Aktanttianalyysissä tulkinnan apuna voi käyttää modaliteettien käsitettä. Mitkä seikat velvoittavat subjektin toimintaan, eli kytkee lähettäjän objektiin? Pohdin tätä erityisesti endotaktisten eli subjektiin itseensä viittaavien modaliteettien kautta. Lännen, Naton ja YK:n kannalta nousi tästä näkökulmasta esiin sisäinen pakko ja velvoite toimia. Eksotaktista modaalisuutta edustivat ajan mittaan kasauneet Bosnian konkreettiset tapahtumat, kuten Srebrenica ja Markalen torin kranaatti-isku.

Endotaktisesti syvempi objekti Lännelle oli halu lopettaa arvojensa ja etujensa jatkuva nöyryyttäminen ja palauttaa menetetty arvovalta (ks. Kuvio 4, s. 81). Juuri tähän arvo-objektiin Bosnia-uutisissa kuvatun toiminnan mieli kytkeytyi tiiviisti. Se nousi koko aineiston yhteiseksi nimittäjäksi. Tapahtumien kuvaus pyörii epäsuorasti arvovallasta käytävän kamppailun ympärillä. Keskeiset kysymykset olivat: a) tottelevatko serbit? b) jos eivät, miten Länsi reagoi?

Samanaikaisesti tämä objekti, nöyryytyksen koettelema arvovalta, oli myös lähettäjä. Kourallinen artikkeleita jopa totesi tämän.

”Holbrooke piti esityksensä ja poistui takakautta tapaamatta etuovella odottaneita toimittajia. Nato-lähteiden mukaan hänen sanomansa oli kuitenkin ollut selvä: Naton ei pidä päästää Mladicia palkkähästä. Jos serbikenraali onnistuu jälleen kerran nöyryyttämään YK:ta ja Natoa, tynkä-Jugoslavian presidentin Slobodan Milosevicin asema rauhanprosessissa heikentyy. Holbrooke on vienyt maansa rauhansuunnitelmaa eteenpäin nimenomaan Milosevicin kautta.” (YK ja Nato vaativat ehdoitta Sarajevon piirityksen purkua, Helsingin Sanomat, 4.9.1995, s. C1, alleviivaus oma)

Kuvio 4. Bosnia-utisten aktanttiasetelma pelkistettynä Lännen projektiksi palauttaa oma arvovalta, joka oli saanut sodan vuoksi kolhuja.

Rinnakkaisina projekteina esiintyivät pyrkimykset palauttaa järjestöjen menettämä uskottavuus. YK oli vuosia näyttäytynyt saamattomana ja suurvaltojen eripuraisuus oli tehnyt YK:sta voimattoman. Nyt YK kuitenkin esiintyi monissa uutisissa serbejä kohtaan erittäin tiukkapuheisena ja vaativana vailla viitteitä heikkoudesta.

Naton uskottavuutta ja koko olemassaolon perusteita puolestaan oli nakertanut kylmän sodan päättyminen, kun järjestön vastapuoleksi mielletty Varsovan liitto oli lakannut olemasta. Nato ja YK toimivat Bosnian käännekohdassa tiiviisti yhteistyössä, mutta toisinaan vilahti säröjä järjestöjen suhteissa, esimerkiksi viittauksina maailmanjärjestön aiempaan pehmeyteen serbejä kohtaan.

Nöyryytyksen lopettaminen oli ilmeinen, juuriltaan endotaktinen objekti myös niissä uutisissa, joissa subjektina esiintyivät Bosnian serbit ja Venäjä. Serbit kokivat Lännän toimet ja määräilyn nöyryyttäväksi, Venäjä puolestaan piti nöyryyttävänä, ettei sitä ollut kuunneltu päätettäessä Naton asevoiman käytöstä. Venäjää motivoi kylmässä sodassa kärsitty tappio Lännelle.

Muutama yksittäinen uutinen sisälsi inhimillisesti kaikkein voimakkaimman mahdollisen objektin: kuoleman ja siltä selviytymisen. Esimerkiksi Ilta-Sanomat uutisoi, kuinka Bosnian serbit olivat palauttaneet joukon EU-maiden tarkkailijoita, vaikka aiemmin serbit olivat väittäneet, että tarkkailijat olivat kuolleet Naton pommituksessa. Uutinen kertoi, että tarkkailijoiden kotimaissa oli jo ehditty julistaa maansuru. Serbit näyttäytyivät kaksinaamaisina ja epäluotettavina.

Lännän kannalta eksotaktinen, subjektin ulkopuolelle viittaava modaliteetti oli vahva erityisesti objektissa purkaa Sarajevon piiritys. Kaupungista oli muodostunut sodan symboli. Siviilien kannalta piinallinen piiritys tuotti jatkuvasti uutisia, jotka kasasivat Lännän painetta puuttua Bosnian sotaan.

Erittäin vaikea tulkintatehtävä oli käsillä muutamissa artikkeleissa, joissa subjektina näyttivät esiintyvän serbit. Tarkemmin katsottuna jutuissa oli kuitenkin melkein poikkeuksetta länsimaisen, anonyymien tarkkailijan näkökulma. Serbit esitettiin kyseenalaisessa valossa. Serbien suuhun merkittävien sitaattien retoriikka oli täynnä kiukkuista uhmaa ja sisälsi karkeaa puhetta esimerkiksi teurastamisesta. Muun muassa uutisotoksen lopussa julkaistut artikkelit serbialaisen Arkan-nimisen sotapäällikön joukoista määrittelivät subjektin antisankariksi, pahamaineiseksi ja epäilyksi sotarikolliksi, jolla oli ollut osansa Srebrenican tapahtumissa (ks. Liite 3, s. 134).

Uutisten näkökulmasta huolimatta päädyin tulkinnessa silti nimeämään serbit subjekteiksi. Näin sain perusmallille selkeän vastakohdan ja käänteisen aktanttiohjelman. Kun näitä juttuja tarkastellaan osana koko laajaa uutismassaa, ne ovat kuin katkelmia Bosnian synkästä kertomuksesta, jossa serbit ovat klassisen sadun konnia.

Yleinen huomio jutuista oli se, että subjekti ei oikeastaan koskaan saavuta objektia, ainoastaan pyrkii sitä kohti tai saavuttaa objektin osittain. Onnistumiset olivat harvinaisia poikkeuksia.

Vastasubjekti ja vastustajat olivat ehkä liian vahvoja. Objekti oli subjektille realistisesti arvioiden aivan liian vaikeasti saavutettavissa – eikä ainakaan yhdessä uutispäivässä haltuunotto onnistuisi kuin suunnattomalla ponnistuksella. Paradoksaalisesti subjekti oli kuitenkin todellisuudessa huomattavasti voimakkaampi kuin vastasubjekti. Naton asevoima peittosi varmasti serbien vastaavan. Tätä ei uutisissa kyseenalaistettu, mutta silti objektin haltuunotto ei näyttänyt juuri edistyvän. Seli-

tykseksi muodostui se, että yksittäinen uutinen muodostaa tavallaan irrallisen ja suppean katkelman uutisten kuvaaman maailman 'metatarinan' kerronnasta.

Subjektin ja objektin suhde oli lähes yksinomaan konjunktio, eli objektin toteutuminen oli subjektin edun mukaista. Ainoastaan harvalukuisissa jutuissa, joiden subjektina olivat Bosnian serbit tai Venäjä, suhde oli disjunktio: Naton menossa olevan pommituksen ei haluttu jatkuvan ja toimivan painostuksena serbien rauhaan pakottamiseksi, päinvastoin ne haluttiin saada loppumaan, jotta Bosnian tulevaisuuden ratkaisut tapahtuisivat muilla kuin Lännen ehdoilla.

7.2.2 Tiedon akseli – lähettäjät ja vastaanottajat

Bosnian sodan ratkaisuvaiheen uutisoinnissa Greimasin ns. tiedon akselia voi monessa mielessä pitää kaikkein tärkeimpänä koko tutkimukseni kannalta. Lähettäjä- ja vastaanottaja-aktantit kytkeytyvät journalistisen diskurssin argumentointiin siitä, mikä motivoi ja oikeutti Lännen sotilaallisen väliintulon ja toiminnan Bosnian sisällissodassa.

Subjektin toimintaan aktivoivan lähettäjän tai lähettäjien nimeäminen tuotti analyysissä usein eniten vaikeuksia, samoin vastaanottajan tai vastaanottajien osoittaminen. Yksi analyytinen hankaluus oli objektin ja lähettäjän samankaltaisuus tai päällekkäisyys. Aktanttimallin luonteeseen kuuluu, että sama aktantti voi esiintyä monessa eri aktanttiasemassa. Käsitteellisesti aktantti kuitenkin täytyy pystyä erittelemään sen mukaan, esiintyykö se lähettäjänä vai objektina. Siten objekti ja lähettäjä eivät voi olla täysin samoja. Voiko objekti itse olla sellainen, että se motivoi subjektin toimintaan? Jouduin pohtimaan, mikä objektin luonteessa on sellaista, joka motivoi.

Lähettäjäksi tai vastaanottajaksi tulkittavia aktantteja oli ilmaistu teksteissä joko hyvin suppeasti tai jätetty ne täysin latenteiksi. Monissa uutisissa oli silti tyypillisesti mahdollista osoittaa useita eksplisiittisiä ja implisiittisiä lähettäjiä ja vastaanottajia. Yksittäiset aktantit pystyi niputtamaan yhteen.

Ylivoimaisesti yleisin eksplisiittinen lähettäjä oli Bosnian serbeille esitetty uhkavaatimus vetää raskaat aseensa näiden piirittämän Sarajevon ympäriltä. YK:n päätöslauselma oli julistanut Sarajevon niin sanotuksi suojavyöhykkeeksi, ja sen mukaisesti kahdenkymmenen kilometrin säteellä kaupungista ei saanut enää olla serbien raskaita aseita. Uutisissa toistui useita kertoja, että maailmanjärjestyksen laskujen mukaan serbeillä oli alueella noin 300 kiellettyä asetta. Uutiset eivät kertoneet, koskiko vastaava määräys muslimien tai kroaattien raskaita aseita, joten oletan, että vain serbit olivat määräyksen kohde. (ks. Liite 3, s. 132 ja s. 135))

Taulukko 8. Lähettäjä- ja vastaanottaja-aktanttien jakaumat

<u>Lähettäjä</u>		<u>Vastaanottaja</u>	
Serbien tottelemattomuus	55	Lännen arvovalta	64
Sarajevon piiritys, Bosnian sota	45	Lännen rauha Bosniaan	24
Lännen arvovalta	28	Uhri (Sarajevo)	19
Uhkavaatimus	16	Voiman näyttö ja rangaistus	16
Idän arvovalta	9	Idän arvovalta	13
Muut	34	Muut	18

Periaatteessa akuutiksi lähettäjäksi voisi kiteyttää pelkän raskaiden aseiden olemassaolon suojavyöhykkeellä. Käytännössä tästä täytyy edetä askel eteenpäin eli serbeille annettuun uhkavaatimukseen ja sen tottelemiseen, koska aseet olivat olleet suojavyöhykkeen alueella vuosikausia ilman, että se aiheutti voimakasta interventiota. Uhkavaatimus sen sijaan kytkettiin selvästi Naton pommituksiin. Pommitusten ainoaksi lähettäjäksi nimettiin aluksi muutaman kerran pelkkä serbeille annettava rangaistus. Lähettäjä oli siten serbien aiempi tottelemattomuus, ja pommitukset olivat sanktio.

Raskaita aseita koskevaan vaatimukseen ja tottelemattomuuteen liittyi toinen, hyvin yksinkertainen lähettäjä: Bosnian serbeille annettu määräaika. Lähettäjänä määräajan noudattaminen esiintyi usein varsinkin Naton pommitusten ollessa tauolla. Määräaika oli akuutti lähettäjäaktantti, jonka ympärille uutisten draama rakentui: Noudattavatko serbit annettua aikataulua vai eivät, mitä tekee Länsi? Huolenaiheena oli, tepsivätkö Lännen aseet sittenkään serbien taivuttamiseksi. Sitä ei juuri käsitelty, mitä sitten tapahtuu, jos serbit tottelevat.

”Naton koneet iskivät kohteisiinsa ainakin kahdessa aallossa, kun serbit eivät vetäneet raskasta aseistustaan Sarajevon ympäristöstä Naton antamaan määräaikaan mennessä.” (Ilta-Sanomat, 6.9.1995, s. A 18)

Kokonaisuutena uhkavaatimus, pommitukset ja määräajat tiivistyivät implisiittiseen lähettäjään: Serbien tottelemattomuuteen. Se oli seikka, joka pakotti Lännen toimimaan.

Asetelma vihjaili jatkuvasti pelkoon siitä, että Bosnian serbeillä on taipumusta olla tottelemattomia Lännen määräysten edessä. Yksi lähettäjä oli siten serbien tottelemattomuus, toisinaan varsin eksplisiittisesti, kuten Ilta-Sanomien analyttisessä uutisessa, joka oli otsikoitu ”Entä jos pommi-iskut eivät sittenkään tehoa?” (ks. Liite 3, s. 131).

”– Mitä jos serbit antavat Naton pommittaa asemiaan viikon tai kaksi ja yhä kieltäytyvät lopettamasta Sarajevon saartoa ja vetämästä raskasta aseistustaan kaupungin ympäristöstä, eräs YK-virkailija pohti.” (Ilta-Sanomat, 7.9.1995, s. A 17)

Jos aikaraja yleistetään konfliktin diskurssin tulkinnassa, kyse on kamppailusta, jossa toinen osapuoli antaa määräyksen toiselle osapuolelle. Tällainen asetelma on väistämättä kuvaus vallasta ja hegemoniasta. Uutisissa alistava asetelma näyttäytyi itsestäänselvyytenä.

Pelkkä suojavyöhykkeen ympäristön raskaita aseita koskeva YK:n vaatimus oli lähettäjänä hyvin ontto, eikä se yksinään riitä tulkinnan perustaksi. Suojavyöhykkeen raskaita aseita koskeva päätöslauselma oli nimittäin ehtinyt olla voimassa jo pari vuotta ennen syksyä 1995, eivätkä ulkovallat olleet pyrkineet huolehtimaan sen noudattamisesta muuten kuin julistamalla koko entisen Jugoslavian aseidenvientikieltoon ja määräämällä tynkä-Jugoslavian laajaan kauppasaartoon. Mikä siis oikeutti Naton toiminnan Bosnia-uutisten kuvaamassa maailmassa?

Lähettäjänä täytyi siis olla jokin astetta tai paria syvempi arvo. Sellaisiksi saattoi helpoiten osoittaa pyrkimyksen pakottaa Bosnian serbit rauhaan pommittamalla joukkoa sotilaallisesti merkittäviä kohteita. Muutaman kerran lähettäjäksi saattoi tulkita uutisissa mainitut sotarikokset, joista epäiltiin erityisesti serbejä.

Näitä lähettäjiä voi verrata siihen, mitä Phillip Knightley (2000) korosti sotauutisten klassikossaan. Hänen mukaansa demokratioissa hallituksilla on kaksi keinoa perustella sotilaallinen toiminta: vihollisen demonisointi tai humanitaariset perusteet. Bosniassa tarjolla olivat molemmat keinot. Serbit oli demonisoitu jo hyvissä ajoin ennen kuin Länsi aloitti sotilaallisen intervention, ja humanitaariset perusteet voitiin vetää Srebrenican ja Markalen torin tapahtumista sekä sodan aiheuttamasta pakolaisvirrasta. Tutkimissani uutisissa kumpikaan argumentti eivät siltikään esiintyneet.

Sarajevon piirityksen purkaminen oli kyllä paljon esillä, mutta uutiset eivät käyttäneet humanitaarisia argumentteja. Yksittäisten uutisten puitteissa kuvattua toimintaa perusteltiin enimmäkseen hetkellisillä ja pakottavina esitetyillä sopimusteknisillä argumenteilla. Tutkimusjakson Bosnia-uutisoinnissa ei palattu kertaakaan siihen, mikä oli sysännyt alkuun Lännen sotilaallisen intervention. Sinänsä sillä ei ole merkitystä, mitä akuutit argumentit olivat olleet, koska aktanttianalyysillä voi avata toimintaa ohjaavan arvopohjan. Naton ilma-ase ja Nato-maiden sotilaista muodostetut YK:n nopean toiminnan tykistöjoukot yksinkertaisesti vain olivat Bosniassa ja kurittivat serbejä.

Uutisissa oli usein esillä myös diplomaattinen toiminta, mikä antoi johtolankoja lähettäjäaktantin

kontekstuaaliselle tulkinnalle. Diplomatian motiiviksi kerrottiin tavoite saavuttaa rauha Bosniaan tai yleisemmin koko entisen Jugoslavian alueelle. Kun tämä samoissa uutisteksteissä kytkeytyi Lännen sotilaalliseen toimintaan ja koko aktanttiasetelmaan, se oli omiaan ohjailemaan lukijalle annettuja potentiaalisia tulkintamahdollisuuksia.

Tavoitetta rauhoittaa Bosnia on mahdotonta tulkita ilman arvomaailman huomioimista. Oliko lähettäjä pyyteeton, jalo rauhanpyrkimys? Huomattavasti vahvempi motivoija todennäköisesti oli Lännen ja YK:n halu lopettaa vuosia jatkunut nöyryytys Bosniassa ja halu palauttaa arvovalta. Muutaman kerran tämä motiivi tuli avoimesti esiin suoraan uutisissa, mutta pääosin tämä tausta kätkeytyi. Avoimesti asia oli esillä esimerkiksi Helsingin Sanomien uutisessa 22. syyskuuta. Siinä kuvailtiin Naton Euroopan-joukkojen komentajan George Joulwanin Suomen-vierailulla pitämää puhetta ja lehdistötilaisuutta, joiden aiheena olivat myös Bosnian tapahtumat:

”Naton sotilaat ovat kyenneet aseiden voimalla pakottamaan Bosnian serbit toimimaan länsiliiton ja YK:n vaatimusten mukaisesti. Samalla länsiliitto Nato on palauttamassa uskottavuutensa, johon maailmanjärjestyksen YK:n pehmeys serbejä kohtaan oli kahlinnut Naton kolmeksi ja puoleksi vuodeksi Bosniassa.” (Nato-komentaja kehui Bosnia-operaatiota, Helsingin Sanomat, 22.9.1995)

Vastaanottaja-aktanttien nimeäminen tuotti lähettäjääkin enemmän tulkinnallisia vaikeuksia ja vei paljon aikaa. Eksplisiittisiä vastaanottajia esiintyi harvoin.

Helpoimmin johdettava vastaanottaja olivat itse Sarajevon kaupunki ja sen asukkaat. Sarajevon piiritys kun oli esillä kaiken aikaa läpi uutismassan. Jos objektin haltuunotto eli serbien taipuminen onnistuisi, Sarajevon piiritys päättyisi ja raskaimpien aseiden tulitus siviilien niskaan päättyisi.

Yksi vastaanottaja oli Bosnian rauha yleisesti, mutta Lännen komennossa. Epäsuorasti vastaanottajana olivat Lännen toimijat itse. Bosnian tapahtumista tuli niille keino päästä eroon kiusallisesta pienestä nöyryyttäjästä ja palauttaa itsensä arvovalta. Lopettamalla viheliäinen sota Euroopassa, voitaisiin jatkaa uuden maailmanjärjestyksen rakentamisen projektia. Lisäksi osassa uutisista akuutiksi vastaanottajaksi piirtyi objektin haltuunoton välitön seuraus: Lännen voiman näyttö ja rangaistuksen toimeenpano, jotka toimivat tosin rinnastuivat voimakkaasti arvovallan rakentamiseen.

7.2.3 Vallan akseli – auttajat ja vastustajat

Vallan akselilla subjektin toimintaa edistävästä auttajista yleisin olivat Naton pommitukset. Ne olivat auttaja joko suoraan pommitusten ollessa menossa tai latenttina silloin, kun pommituksista pidettiin taukoa, jolloin pommitukset olivat serbeille potentiaalinen uhka.

Ilmiselvä auttaja itsessään oli Naton vahva asevoima Bosniassa. Sen riittävydestä, tehokkuudesta ja asevoiman käytön toimivuudesta ylipäänsä esiintyi ensimmäisellä uutisviikolla hajanaisia epäilyksiä, kun kerrottiin, miten on käytännössä mahdotonta tuhota serbien raskaita aseita.

Toisella uutisviikolla epäilyjä ei enää esiintynyt. Sen sijaan kävi selväksi, että auttaja oli hoitanut tehtävänsä, objektin haltuunotto olisi onnistunut tai lähes osittain onnistunut riippuen siitä, tulkitseeko objektiksi suppeasti serbien taipumisen vaatimuksiin vai laajasti Bosnian rauhoittamisen ja sodan lopettamisen Lännen ehdoilla.

Taulukko 9. Auttaja- ja vastustaja-aktanttien jakaumat

<u>Auttaja</u>		<u>Vastustaja</u>	
Lännen pommitukset ja aseet	63	Serbien aseet ja asenne	29
Subjektin omat kyvyt	57	Lännen omat asennevammat	12
Diplomatia	50	Olosuhteet	10
Lännen totteleminen	32	Muslimi- ja kroaattihyökkäys	7
Lännen asenne ja arvot	32	Riskit	4
Muut	41	Muut	12

Aseiden voima esiintyi toisen auttajan eli diplomatian tukena. Diplomatia taas toimi asevoiman apuna tai täydennyksenä. Asevoima kytkeytyi selvästi diplomatian jatkeeksi, kun pommitusten jatkuessa alkoivat uudet rauhanneuvottelut, jotka myös tuottivat nopeasti tuloksia. Kun neuvottelut tuottivat hyviä uutisia, kaikki osapuolet olivat kollektiivisesti auttajia.

Asevoima oli harvakseltaan esillä kaksiteräisenä miekkana eli se oli potentiaalinen vastustaja.

YK:n edustaja pyyteli jo anteeksi iskujoukkojen aiheuttamaa tuhoa, tosin serbit eivät ole päästäneet heitä paikan päälle tarkistamaan, onko näin todella käynyt. Serbit ovat Bosniassa altavastaajina, siksi siviiliuhrien esittelyllä yritetään saada Nato lopettamaan ilmaiskut. (Yle TV 1, 9.9.1995)

Auttajan roolissa mainittiin ajoittain myös ilma- ja tykistöiskut mahdollistanut hyvä sää. Vastustaja-

na oli käänteisesti huono sää, joka esti lentokoneiden käytön tai heikensi osumatarkkuutta. (ks. Liite 3, s. 131)

(Amiral Leighton) Smith medgav att dåligt väder minskar Natoplanens träffsäkerhet. En del mål är också så omfattande att det krävs flera bombningar innan målet förstörts, sade Natokommendören. Han medgav också att en del precisionsvapen inte visat sig exakta. Därtill saknar en del plan precisionsvapen. Planens agerande begränsas också av att de har order om att undvika skador på civila mål, sade Smith vidare. (Ingen eftergift för FN, Hufvudstadsbladet, 7.9.1995, s. 9)

Kourallinen uutisia paljasti, että Natolla ei ollut tarpeeksi 'täsmäpommeja' tai 'täsmäohjuksia', eivätkä kaikki lentäjät kyenneet käyttämään annettuja aseita virheettömästi. Samoin kourallinen uutisia kertoi, että Nato oli tunnustanut siviiliuhrit, joista aiemmin olivat kertoneet vain serbit. Muutama uutinen käsitteli yleisesti siviiliuhrien ja harhaosumien riskejä, jotka voisivat kääntää sotatoimet itseään vastaan. Useimmiten itse aseita kuitenkin luonnehdittiin täsmällisiksi, iskuja onnistuneiksi ja iskujen kohteiden valinnan kerrottiin perustuvan niiden sotilaalliseen merkitykseen. Lännen monenlainen kyvykyys subjektina oli erittäin merkittävä auttaja.

Lännen, Naton ja YK:n tärkeä, ehkä ratkaiseva auttaja oli oma tiukka, yhtenäisyyttä huokuva asenne suhteessa serbeihin. Serbeille esitettiin uutisissa siteeratuissa lausunnoissa ankaria uhkavaatimuksia, eikä serbien vastaväitteitä haluttu kuunnella.

Semioottisen neliön avulla tässä auttajassa voi nähdä vastustajan: Tiukka asenne implikoi entistä asennetta, joka oli tahdoton, eripurainen, päättämätön ja pelokas sekä pehmeä suhteessa serbeihin. Menestykseen johtanut uusi asenne paljasti, että aiempi linja oli ollut väärä, se oli ollut vastasubjektin pussiin pelannut vastustaja. Uusi asenne sai journalismin hyväksynnän. Asenteeseen yhdistyivät auttajana serbeille annetut määräajat ja niihin liitetty sotilaallisen voiman uhka.

7.2.4 Vastustajat ja vastasubjekti

Subjektin kannalta vastakkaista aktanttiohjelmaa noudattavan vastasubjektin roolissa olivat läpi koko aineiston ylivoimaisesti eniten Bosnian serbit. He olivat samalla itse vastustaja eli vastasubjektin auttaja aseellisen voimansa ja sitkeän taipumattoman asenteensa takia. Muita vastustajia oli suuri joukko.

Bosnian serbeillä oli ilmiselvästi Natoon ja YK:hon verrattuna jyrkän vastakkaiset tavoitteet, joista uutiset mainitsivat unelman suur-Serbiasta. Serbien kannalta Naton interventio oli äärimmäinen

uhka unelman toteuttamiselle. Serbit näyttäytyivät Lännen tahtoa koettelevana tahona, joka ei millään tahtonut alistua edes Lännen aseiden voimalla. Vastustajana esiintyi tyypillisesti Bosnian serbien vastahankainen asenne suhteessa subjektiin ja objektiin (ks. Liite 3, s. 130–132).

Serbien asevoima oli luonnollisesti keskeinen vastustaja. Aseellisen ylivoimansa ja luomansa pelon turvin he pystyivät pitämään Sarajevon kaupunkia tiukassa otteessaan. Jatkuva piiritys oli myös vastustaja. Kun serbit lopulta taipuivat ja piiritys purkautui, alistumisesta tuli Lännen näkökulmasta sodan lopettamiseen johtava auttaja, kuten koko ajan oli haluttu. Käännö tapahtui vasta sen jälkeen, kun serbit olivat jääneet sodassa alakynteeseen myös varsinaisille vastustajilleen, Bosnian muslimi- ja kroaattihallituksen armeijalle.

Serbien ainoa auttaja maailmanpolitiikan näyttämöllä oli Venäjä. Vastustaja-aktanttina se yksin protestoi Naton pommituksia. Media itse ja sen haastattelemat Venäjän kommenttien kommentoijat tulkitsivat vastalauseet Venäjän sisäpolitiikan heijastumaksi – kyse oli journalistiselle hegemonian tuottamiselle tyypillisestä käytännöstä, kuten Teun A. van Dijk on kuvaillut.

Harvinaisena vastasubjektin auttajana esiintyi myös informaatioodankäynti, jonka metodeja uutisten mukaan näyttivät hyödyntävän ainoastaan serbit. Serbien esittämät tiedot esimerkiksi Naton iskujen siviiliuhreista saivat aina epäluotettavan leiman. Niiden yhteydessä mainittiin lähes poikkeuksetta, että tietoa ei ollut voitu vahvistaa riippumattomista lähteistä. Naton ja YK:n lausunnot ja tekemiset otettiin aina faktoina, eivät informaatioodotana, eivätkä ne koskaan sisältäneet mainintoja tarpeesta vahvistaa tietoja.

Toisen otantaviikon uutisissa Bosnian muslimien ja kroaattien hallituksen sekä Kroatian menestyksessä hyökkäys esiintyi sekä auttajan että vastustajan rooleissa. Roolit vaihtuivat uutisviikon loppua kohden, mutta roolit saattoivat vaihtua myös saman uutisen sisällä. Tämä kuvastaa sitä, kuinka aktanttimallissa aktantit tyypillisesti siirtyvät eri aktanttiasemiin tarinan kuluessa ja aktantit vaikuttavat toisiinsa dynaamisesti. (ks. Liite 3, s. 133–134)

Hyökkäyksen itsensä kannalta auttaja olivat maan rajojen takaa tulleet hyökkäystoimet serbejä vastaan eli Nato-maiden joukkojen toiminta ja Kroatian asevoimien voimakas hyökkäys maan länsiosassa. Länsi komensi Kroatian ja Bosnian hallitukset kuitenkin lopettamaan hyökkäyksen, kun siitä uhkasi tulla vastustaja.

Lännen näkökulmasta hyökkäys oli sikäli auttaja, että periaatesopimus rauhasta sisälsi valtion alueen jakamisen osapuilleen puoliksi Bosnian hallituksen ja serbien kesken. Hyökkäys tosiasialli-

sesti toteutti suunnitellun aluejaon ainakin jakosuhteen osalta. Hyökkäystä koskevat uutiset mainitsivat säännönmukaisesti, että hallitus oli saanut haltuunsa noin puolet maasta ja että sama osuus oli myös rauhansuunnitelmassa. (ks. Liite 2, s. 129)

Muslimien ja kroaattien hyökkäys kuitenkin kääntyi vastustajaksi, koska se uhkasi muuntaa liian raajusti alkuperäisen vastasubjektin, vastustajan ja vastaanottajan asemia. Lännen intervention logiikka ja oikeutus edellyttivät, että sodan uhriksi kuvattu taho ei vaihdu kesken kaiken. Bosnian ei-serbit olivat olleet uhriasemansa takia hyvä vastaanottaja, jonka samanaikaisesti saattoi kuvata poliittisessa retoriikassa moraalisesti hyväksyttäväksi lähettäjäksi.

7.3 Aktanttianalyysin tulokset 2: Kolme tarinatasoa

Kuten Greimasin aktanttimallin kuvauksessa luvussa 6 kuvailen, aktanttianalyttinen tulkinta sisältää kolme vaihetta, 'koetta' tai 'tarinaa'. Yksinkertaisuuden vuoksi käytän Korhosen ja Oksasen tarina-termiä: kvalifioiva/valmistava tarinan, päätarina ja sanktioiva/vahvistava.

Tutkimukseni mielenkiinto kohdistuu ensimmäisen vaiheen valmistavaan tarinaan, koska siinä lähettäjä antaa subjektille motivaation ja kyvykkyyden ottaa objekti haltuunsa. Tämä tarinataso määrittelee tekstin arvoperustan.

Bosnia-uutisissa kolme tarinatasoa limittyivät toisiinsa sekalaisessa järjestyksessä. Ne siis eivät esiintyneet suoraviivaisessa järjestyksessä, vaan ne täytyi analyysissä erotella toisistaan. Joissakin jutuissa vahvistavan tarinan taso puuttui tai se oli hyvin suppea. Yleisesti tarinatasojen tunnistaminen oli vaikeaa.

Käsittelen tässä tarinatasoja suppeiden esimerkkien avulla. Kaikki kolme tarinatasoa olivat joskus erotettavissa jopa saman uutisen avausvirkkeessä:

”Lännen puolustusliitto Nato jatkoi torstaina Bosnian serbien painostusta uusin ilmaiskuin, joiden tarkoituksena on pakottaa serbit vetämään raskaita aseitaan Sarajevon saartorengaasta.” (Bosnian serbit eivät ole vetäneet aseitaan Sarajevon ympäriltä, Helsingin Sanomat 8.9.1995)

Valmistava tarina paljastuu sivulauseessa. Tapahtumat on laukaissut liikkeelle se tosiasia, että Sarajevolla on saartorengas ja sen sisällä on serbien raskaita aseita. Saartorengas näyttää olevan serbien aiheuttama. Koko käsite 'saartorengas' viestittää ahdistavasta tilanteesta, eikä Nato/Länsi/YK puo-

lestaan tätä tilannetta hyväksy. Natolla on legitiimi oikeus turvautua ilmaiskuihin painostuskeinona. Subjektina on Nato ja vastasubjektina Bosnian serbit.

Päälauseessa ilmenee päätarina, jossa subjekti ottaa yhteen vastasubjektin kanssa saavuttaakseen objektin eli korjatakseen epämieluisan asiointilan. Yhteenoton ilmentymä ovat ilmaiskut. Auki jää, onnistuuko objektin haltuunotto subjektin valitsemalla menetelmällä, mutta asetelma valkenee.

Vahvistavan tarinan tasolla voi tulkita, että Nato jatkaa iskuja, koska tähän mennessä ne eivät ole tepsineet. Pommitukset ovat ilmiselvää sanktio, rangaistus serbeille siitä, että he eivät ole vielä taipuneet subjektin tahtoon.

Vastaanottaja on joka tapauksessa Länsi. Jos serbit eivät taivu, Länsi on vastaanottaja-aktanttina taho, joka jakaa rangaistuksia. Jos serbit taipuvat, iskut loppuvat ja he ovat tavallaan vastaanottajia. Varsinainen vastaanottaja on silti itse vaatimukset esittänyt Länsi, joka voi palkita itsensä moraalisena voittajana.

Natoon liitetty attribuutti on mielenkiintoinen. Muut välineet varioivat attribuutilla 'sotilasliitto', mutta Helsingin Sanomissa määritelmänä oli toistuvasti 'puolustusliitto'. Paradoksaalisesti tämän organisaation kerrotaan tekevän Bosniassa ilmaiskuja, jotka eivät vaikuta puolustus- vaan hyökkäys-toimelta. Naton toimien YK-valtuutusta ei mainita eikä Bosniaa toisaalta määritellä Naton puolustuksen suojaa nauttivaksi alueeksi, mikä normaalisti edellyttäisi Naton jäsenyyttä. Tarkoitus vaikuttaa kuitenkin hyväksyttävältä: saada serbit vetämään raskaita aseitaan. Mitään sen suuntaista ei vihjata, että Bosnian mikään osapuoli olisi hyökännyt Natoa vastaan ja siten aiheuttanut vastareaktion, jonka saattaisi tulkita puolustukselliseksi.

Natoa luonnehditaan eri välineissä lisäksi 'läntiseksi' tai 'Lännen' organisaatioksi. Se sisältää maantieteellisen ja/tai kulttuurisen määrittelyn, mutta samalla viittauksen potentiaaliseen vastakohtaan, 'itäiseen' organisaatioon, kuten kadonneeseen Varsovan liittoon. Bosnian tilanteessa lännen vastakohtana on epämääräiseksi jäävä 'Itä' – kenties ortodoksislaavilainen Eurooppa, koska serbien leirissä on myös suurin slaavivaltio Venäjä. Bosnian sota oli kuin bysanttilainen mysteeri.

Toinen esimerkki:

”Bosnian serbit eivät suostu vetämään kaikkia raskaita aseitaan Sarajevon lähiympäristöstä läntisen puolustusliiton Naton ilmapommituksista huolimatta.” (Serbit uhmakkaita Naton iskuista huolimatta, Helsingin Sanomat 7.9.1995)

Valmistava tarina ilmenee tässä epäsuorasti negaation purkamalla: Bosnian serbien pitäisi vetää kaikki raskaat aseensa Sarajevon luota. Lause ei paljasta, kuka tätä vaatii ja miksi. Se sisältää silti tiedon siitä, että Nato on ainakin vaatijan auttaja, ellei myös vaatimuksen esittäjä. Ainakin Nato näyttäytyy pommitusten kautta tottelemattomuudesta seuraavan rangaistuksen toimeenpanijana.

Arvoperustaa ja sosiaalisia suhteita määritteleväksi valmistavaksi tarinaksi voi tulkita esimerkiksi serbeille annetun määräajan. Se yksistään rakensi tarinaa: kenen pitäisi totella, ketä, miten ja miksi?

”Sotilasliitto Nato valmistautuu uusiin pommituksiin Bosniassa. Serbeille annettu määräaika suostua YK:n vaatimukseen umpeutuu puolilta öin.” (Yleisradio TV 1, 4.9.1995)

Uutisen avauslauseet rakentuvat määräajan umpeutumisen ympärille. Kestoltaan 107 sekunnin mittainen uutisraportti näyttäytyy kuin fragmenttina laajasta kertomuksesta, josta tv-kanava on jo julkaissut lukuisia katkelmia kuin miniatyyrimäistä tv-jatkosarjaa. Kyseinen uutisraportti oli poikkeuksellisen pitkä. Sen puitteissa ei tietenkään taustoitettu juurta jaksaen koko Bosnian sotaa ja sen käänteitä edes parin edeltävän viikon ajalta, kuten ajoitettu ilmaiskuja tai kerrottu kaikista osapuolista tai mainittu YK:n päätöslauselmia. (ks. Liite 3, s. 135)

Siltikin uutinen onnistui maalaamaan monikerroksisen tarinatason ja kuvan siitä, ketkä olivat Bosniassa hyviä ja ketkä pahoja. Toimittajan juontolause sisälsi poikkeuksellisen voimakkaan kannanoton Bosnian serbien poliittisesta johtajasta Radovan Karadzicista:

”Karadzicin puhuessa vastuu on kuulijalla, sen on Bosnian sota opettanut.” (Yleisradio TV 1, 4.9.1995)

Yksi satunnaisesti esiintyvä valmistava tarina on Euroopan epäonnistuminen Bosniassa. Se tulee esiin useimmiten kätkeytyä:

”För första gången på nära 20 månader samlas motståndarna i det forna Jugoslaviens i dag, fredag, runt ett förhandlingsbord i Genève för att ta de första stegen mot en USA-dikterad fredslösning för Bosnien.” (Hufvudstadsbladet 8.9.1995)

Lauseen loppu puhuu paljon. Tarkoituksena on ottaa Genèveissä ensi askeleet kohti Yhdysvaltain saanelemaa rauhanratkaisua Bosniassa. Sotaa tai konfliktia ei mainita, mutta oletusarvoisesti sellainen on menossa, jos kontekstissa on puhe rauhanratkaisusta. Niskan päällä on Yhdysvallat, ei mikään eurooppalainen taho, vaikka Bosnia on Euroopassa. Teksti vihjaa, että Eurooppa on itse ollut kyvyttöön ratkaisemaan ”konfliktia takapihallaan”, kuten sotaa monesti kuvailtiin.

Niukalle käsittelylle uutisissa jäi se piirre valmistavassa tarinassa, että siinä lähettäjä teoriassa varustaa subjektin kyvykkyydellä toimia. Tällaisena kykynä mainittiin muutaman kerran YK:n Natolle antamat valtuudet, mutta ainoastaan ohimennen. Naton sotilaallinen toimintakyky taas ei näyttäytynyt uutisissa lähettäjänä, vaan itsestäänselvyytenä, joka asettui auttajan rooliin. Kykyjen puutteet puolestaan olivat vastustajia.

Kyvykkyyttä kuvailivat suorimmin jokaisen sanomalehden henkilöjutut rauhanvälittäjä Richard Holbrookesta. Koko Bosnian uutisaineiston kannalta hänen ominaisuutensa asettuivat auttaja-aktantiksi, hieman lähettäjäksi. Pelkkien Holbrooke-juttujen aktantteina olivat diplomaatin persoonan piirteet ja urahistoria. Niistä pystyi muihin uutisiin verrattuna poikkeuksellisen helposti tunnistamaan pragmaattisen modaalisuuden endotaktiset ja eksotaktiset alalajit. Hänen oma taustansa esitettiin siten, että se oli ladannut häneen endotaktisen, subjektiin itseensä viittaavan, voimakkaan sisäisen motivaation onnistua Bosnian rauhanhankkeessa. Sen perusteella Holbrookea käsiteltiin täydellisenä valintana tehtäväänsä. Myös televisiossa Holbrooke esiintyi usein (ks. Liite 3, s. 136)

7.4 Aktanttianalyysin tulokset 3: Neljä aktantuaalista asetelmaa

Konkretisoin edellä kuvattuja binaaristen aktanttiparien ja tarinatason tulkintoja avaamalla aktantuaalisia asetelmia neljässä erilaisessa tilanteessa. Valitsin esimerkit sen perusteella, että ne eroavat toisistaan mahdollisimman paljon.

7.4.1 Tilanne 1: Nato pommittaa Bosnian serbejä

Koko uutisotoksen ajan perusasetelmana oli kuvailla Naton Bosnian serbejä vastaan tekemiä pommituksia ja niiden kulkua. Subjektina oli yleensä Nato tai se ja YK yhdessä kollektiivisesti. Geneerisesti subjekti oli Länsi, koska maantieteellisen ja kulttuurisen Idän edustajat olivat kaikki vastustaja-aktantteja tai vastasubjekteja.

Yhteinen piirre koko tutkimusaineistolle oli se, että Naton pommituksia ja Sarajevon piirityksen loppua kuvattiin kuin speaktaakkelia. Sellaisen rakensi esimerkiksi Ilta-Sanomat 2. syyskuuta kuvittamalla uutisensa hävittäjillä, luettelemalla tarkkoja kellonaikoja ja tilastotietoja Lännen iskuista kolmena edellisenä sekä saman aukeaman jutulla YK-sotilaiden tyytyväisyydestä päästä viimeinkin toimintaan. (ks. Liite 3, s. 130)

Objektina oli serbien pakottaminen hyväksymään YK:n vaatimukset, joista ensisijaisena mainittiin serbien raskaiden aseiden vetäminen vähintään kahdenkymmenen kilometrin päähän Sarajevosta. Eksplisiittinen objekti oli myös serbien rankaiseminen.

Auttaja-aktantteja olivat pommitukset niin lentokoneilla kuin tykistöllä ja pommituslennot salliva hyvä sää. Vastustajia oli suuri joukko, mutta päävastustaja ja vastasubjekti olivat koko ajan Bosnian serbit. Muita vastustajia olivat vastalauseita esittänyt Venäjä, huono sää, Naton pommitusten sisältämät siviiliuhrien riskit sekä puutteet aseiden laadussa ja joidenkin lentäjien pommitustaidoissa.

Siviiliuhrien riski aktualisoitui vakavana vastustaja-aktanttina yhteensä kolme kertaa. Ilta-Sanomien uutinen 7. syyskuuta kertoi, että Nato on joutunut myöntämään iskujensa aiheuttaneen siviiliuhreja. Kyseisen uutisen vastasubjektina eivät olleet niinkään serbit, vaan puutteet sotavarustelussa, kuten ”täsmäpommien” riittämättömyys ja joidenkin lentäjien vajavaiset taidot aseiden käytössä. Semiootiseen neliöön vietyinä vastakohtia olivat implisiittisesti täydellinen osumatarkkuus ja täydelliset taidot, toisaalta pommitusten tekemättä jättäminen tai lopettaminen keinona välttää riskit. Samalla aukeamalla toinen uutinen kertoi, että YK:n ja länsidiplomaattien pahin huoli on, että iskut eivät lainkaan tehoa serbeihin. Naton iskuja luonnehdittiin psykologiseksi kamppailuksi.

Asiantuntijoiden mukaan meneillään oleva operaatio ei olekaan niinkään sotilaallinen kuin psykologinen taistelu Naton ja YK:n sekä serbien välillä. Naton sotilaallinen voima on mahtavampi, mutta serbien voitontahto saattaa olla suurempi ja heidän taktiikkansa varmasti säälimättömämpi. (Ilta-Sanomat, 7.9.1995, s. 17)

Televisiouutisissa Yle korosti 9. syyskuuta, että YK ei ollut voinut vahvistaa riippumattomista lähteistä Bosnian serbitelevision julkaisemia tietoja siviiliuhreista. Täysin samalla tavalla sanoi Hufvudstadsbladet 8.9.1995 julkaistussa uutisessa toisesta serbien väittämästä harhaosumasta.

Eksplisiittinen lähettäjä olivat serbien raskaat aseet Sarajevon ympärillä ja serbeille annettu määräaika totella vaatimusta. Implisiittinen lähettäjä oli kuitenkin etsittävä syvemmältä. Lännen toiminta kuvattiin uutisissa pyyteettömäksi haluksi edistää Bosnian sodan lopettamista.

Näissä uutisissa määräaika loi keskeisen jännitteen: kello tikittää, serbit venkoilevat, Nato pommittaa rangaistukseksi. Vastaavasti vastaanottaja oli yksinkertaisella tasolla uhkauksen toimiminen, jos serbit tottelisivat. Vastaanottaja oli myös Sarajevo, jonka piiritys alkoi jo purkautua Lännen uuden päättäväisyyden ansiosta.

YK päätti sunnuntaina avata Sarajevon tien kysymättä mitään serbeiltä, kuten aiemmin oli tehty. Se oli avoin haaste piirittäjille, joiden tulitukseen Naton lentokoneet ja Igmanvuorelle sijoitetut iskujoukot olivat valmiita vastaamaan. (Rekat tungeksivat ruoanhakuun Sarajevosta, Helsingin Sanomat, 5.9.1995, s. C1)

Vielä toisen uutisviikon alussakin perusasetelma oli voimassa. Silloin Nato ei kuitenkaan enää pommittanut serbejä, vaan odotti, tottelevatko nämä viimeinkin.

”Sarajevoa yhä piirittävät serbijoukot ovat kiirehtineet hyvin hitaasti. Tähän iltaan mennessä he ovat vetäneet raskaista aseistaan vain kolmanneksen Naton vaatimasta määrästä. Viivyttelämällä serbit ovat halunneet pitää kiinni arvovallastaan tai sen rippeistä. Serbien oma uutistoimisto on vakuuttanut, että riittävä määrä aseita vedetään kahdenkymmenen kilometrin päähän Sarajevosta vielä tänään runsaan kahden tunnin aikana. Serbiaseiden poistamista valvoo maailmanpoliisin roolin ottanut Yhdysvallat.” (Yle TV 1, 17.9.1995)

Uutisissa toistui mielikuva, jonka mukaan serbit ovat epäluotettavia ja taipuvaisia esittämään uhkauksia ja vaatimuksia.

FN är skeptiskt till att serberna, som brutit många tidigare löften, ska dra tillbaka samtliga tunga vapen som de lovat till den tiden. (Hufvudstadsbladet, 17.9.1995, s. 16)

Bosnian sodan tilanne näytti jälkimmäisen uutisviikon alussa 17. syyskuuta yhä lukittuneelta. Serbit eivät olleet antaneet periksi, ja uutissivuilla toistui edellisviikon tavoin vahvoja epäilyjä siitä, suostuvatko serbit taipumaan. Nato oli silloin julistanut pommituksiin 72 tunnin tauon, jonka tarkoituksena oli antaa serbeille tilaisuus vetää raskaat aseensa vaaditulla tavalla Sarajevon ympäriltä. Määräaika umpeutui keskiyöllä 18. syyskuuta, mutta pommitustaukoa jatkettiin taas kolme vuorokautta.

Lopulta sanomalehdet kertoivat 22. syyskuuta, että serbit olivat totelleet. He olivat edellisenä päivänä taipuneet YK:n keskeisiin vaatimuksiin, raskaita aseita oli vedetty ”riittävästi” ja Sarajevon piiritys oli päättynyt. Serbien alistuminen ei noussut missään välineessä minkään uutisen kärjeksi. Siinä vaiheessa uutisia hallitsi Bosnian hallituksen ja Kroatian yhteishyökkäys Länsi-Bosniassa.

7.4.2 Tilanne 2: Bosnian sodan lopettamisesta periaatesopimus

Bosnian sodan lopettamisesta syntyi ensimmäisen uutisviikon lopussa periaatesopimus, jossa keskeistä oli valtion tuleva aluejako. Serbit saivat maan pinta-alasta 49 prosenttia, muut yhteensä 51 prosenttia. Sopimus sisälsi myös muita sisäisen jaon periaatteita ja takasi valtion ulkoiset rajat.

Valmistelevalle luonnehdittu kokous pidettiin Genèveissä 8. päivänä syyskuuta. Muodollisesti neuvotteluilla ei ollut kytkentää Bosnian serbien vastaisiin, yhä voimakkaampiin pommituksiin, jotka olivat edellisenä päivänä alkaneet uudelleen. Näin taustoitti Hufvudstadsbladet oman toimittajan analyttisessä uutisessa, joka kuvaili tilannetta ja osapuolten asemia neuvottelujen alkaessa. Saman päivän pääkirjoitus käsitteli sitä, kuinka Venäjän presidentti Boris Jeltsin oli tuoreissa lausunnoissa arvostellut Naton toimintaa jyrkin sanoin.

Periaatesopimuksen esittely oli laajasti esillä jo kokouspäivänä televisiossa ja seuraavana päivänä sanomalehdissä. Televisiossa neuvottelutulos oli pääuutisena ja sitä kuvattiin merkittävänä läpimurtona. Molemmat kanavat henkilöivät uutisen rauhanvälittäjä Richard Holbrookeen ja täydensivät varsinaista uutista haastatteleamalla suomalaista asiantuntijaa, minkä kautta toimittajat välttyivät itse kommentoimasta neuvottelutulosta, jonka lukuisat edeltäjät olivat jääneet paperille lähinnä serbien vastustuksen takia (vrt. Gutman, 43; Donia, 259-262). Haastateltavat suhtautuivat periaatesopuun toiveikkaasti, mutta lukuisien varausten säestyksellä. (ks. Liite 3, s. 131 ja s. 136))

”Kuinka todennäköiseltä näyttää, että Bosniaan saataisiin nyt pysyvä rauha ja poliittinen ratkaisu?”

”Jos tämän myötä serbien haave suur-Serbiasta jää niinkun syrjään ja ryhdytään normalisoimaan elämää, niin ehkä se luo edellytyksiä sille, että koko Jugoslavian alueella päästään kaikkien avoimien ja piilevienkin konfliktien ratkaisemiseen.” (MTV 3, 8.9.1995)

Neuvottelujen läpimurron syy kytkettiin Lännen sotilaalliseen interventioon sekä tynkä-Jugoslavian ratkaisuun lopettaa Bosnian serbien tukeminen ja ajaa sen sijaan sodan lopettamista.

”No miksi sopu on löytymässä vasta nyt, monien vuosien sotimisen jälkeen?”

”Mielestäni tässä on oikeastaan kolme syytä. Ensinnäkin Yhdysvaltain nyt tapahtunut voimakas mu-
kaantulo ja sen myötä Naton pommitukset, toisaalta serbien jatkuvasti kärsimät tappiot taistelukent-
tällä ja kolmanneksi tietenkin se, että vuosia jatkunut tynkä-Jugoslavian saarto alkaa puremaan.” (Yle
TV 1, 8.9.1995)

Sanomalehdistä Hufvudstadsbladet nosti rauhanuutisen päällimmäiseksi, mutta Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat eivät. HS pudotti rauhanuutisen toiseksi ja nosti pääuutiseksi Venäjän presidentin Boris Jeltsinin kiivaat Naton-vastaiset lausunnot. Jeltsin oli tuominnut Naton ilmaiskut ja sen pohjalta esittänyt, että Venäjä ei hyväksy Naton laajentumista itään. Helsingin Sanomat toki käytti puoli sivua rauhanratkaisun esittelyyn uutistoimistojen aineistolla ulkomaanosaston avaussivun alaosassa. Esitystavan tulkitsen kuitenkin merkiksi siitä, että haluttiin välttää intoilu hataralla rauhantoiveella.

Sodan kuluessa hyvin samankaltaisia rauhanaloitteita oli nähty useita, mutta kaikki olivat jääneet tuloksettomiksi. Toisaalta päivälehdillä on tapana tehdä tällaisia ratkaisuja vain siksi, että sähköiset uutisvälineet ovat jo ehtineet ottamaan jonkin asian pääjutuksi, eikä haluta toistaa samaa kaavaa. Yksi syy näihin valintoihin on usein se, että on saatu oman toimittajan juttu. Tosin myös Hufvudstadsbladetissa oli Moskovan kirjeenvaihtajan Jeltsin-juttu.

Ilta-Sanomat puolestaan upotti rauhanratkaisun täysin tekstin sisään ja otsikoi ”Nato uhkasi koven-taa iskujaan Bosniassa”. Ingressin alussa viitattiin sivulauseessa neuvottelijoiden lausuntoihin läpi-murrosta, kun päälauseessa kerrottiin Naton jatkaneen ilmaiskujaan. Seuraavassa lauseessa Naton amiraali uhkasi koventaa iskuja. Geneven neuvottelutulos kuitattiin leipätekstissä kahdella kappa-leella. Sen jälkeen kerrottiin muslimipresidentti Alija Izetbegovicin tiukasta lausunnosta, jossa hän sai esiintyä toivekuvien kumoajana eli edelleen uhoavana sodan osapuolena.

7.4.3 Tilanne 3: Bosnian hallitus hyökkää

Jälkimmäisen uutisviikon alussa uutisiin ilmestyi Bosnian hallituksen ja Kroatian yhteishyökkäys serbejä vastaan. Hyökkäys oli alkanut kahden uutisviikon välissä. (ks. Liite 3, s. 133–134, 136)

Muslimien ja kroaattien hyökkäystä koskevien uutisten aktanttianalyysi oli erityisen hankalaa. Vai-kutti siltä, että Bosnian hallituksen hyökkäykseen suhtautuminen oli ristiriitaista niin YK-edustajien kuin toimitusten näkökulmasta. Päädyin poikkeuksellisesti muodostamaan kaksi rinnakkaista ak-tanttimallia, koska uutisista erottui muutamana uutispäivänä kaksi ristiriitaista aktanttiohjelmaa, joi-den objekteissa ja vastaanottajissa kuitenkin oli vahvoja yhtymäkohtia.

Bosnian muslimit ja kroaatit sekä Kroatia olivat kollektiivisena subjektiaktanttina ensimmäisessä versiossa, jonka voi sanoa kuvaavan pinnallista luentaa. Nämä yhdessä olivat uutisissa aktiivisia toi-mijoita, joiden toiminnan kautta kerronta eteni. Objektiksi nousi pyrkimys maksimoida hallussa ole-va osuus Bosnian pinta-alasta ennen rauhanneuvotteluja.

Subjektia vastaan teksteissä eivät yllättäen asettuneetkaan serbit, vaan YK ja Lännen edustajat, jot-ka olivat vastasubjektina. Serbit jäivät useimmissa uutisissa tyystin sivurooliin. Uutisissa hyökkäyk-sen etenemistä kuvailtiin euforian täyteisenä voittokulkuna, joka eteni rivakasti kohti serbien suu-rinta kaupunkia Banja Lukaa. Serbeistä ei näyttänyt olevan juuri lainkaan vastusta, mutta heidät oli kuitenkin niputettava vastustaja-aktanttien joukkoon, koska he olivat hyökkäyksen kohde. Koroste-tummin vastustajaksi asettuivat uutisissa YK:n vaatimukset hyökkäyksen lopettamiseksi, samoin Naton pommitustauko, jota Bosnian edustajat arvostelivat. Toisaalta aiemmat pommitukset olivat

auttaja-aktantti, koska ne olivat uutisten mukaan sotkeneet pahasti serbien sotakoneistoa.

Auttaja saattoi olla myös salainen sopimus, jonka nojalla serbit vetäytyivät vauhdilla tietyiltä alueilta pelkästään esittäen vetäytymistaistelua – parissa uutisessa kerrottiin, että serbien ”kadunmiesten” keskuudessa oli herännyt epäily johtajien petoksesta. Mikään taho ei vahvistanut epäilyä eikä uutisiin ainakaan ollut hankittu minkään muun tahon kommenttia.

Bosnian serbien johtajat ovat yrittäneet vakuuttaa kansalaisille, ettei ”petosta” ole tehty. Johtajien vakuutteluihin ei kuitenkaan uskota. Kansa epäilee, että serbijohto luovuttaa kaupunkoja kroaattien ja Bosnian muslimien käsiin siksi, että on tehty jokin salainen sopimus. (Synkät serbit syyttävät johtajiaan petoksesta, Helsingin Sanomat, 17.9.1995, s. C 1)

Uutiset kuvasivat hyökkäyksen etenemistä etenkin prosenttilukuina. Numerot kertoivat, kuinka serbien hallitsema osuus Bosnian pinta-alasta kutistui nopeasti noin 70 prosentista noin 50 prosenttiin, eli lukemaan, joka vastasi edellisviikon periaatesopua Bosnian tulevasta aluejaosta. Muslimien ja kroaattien näkökulmasta prosenttiluvut voi tulkita objektiksi, koska isompi osuus takaisi paremmat neuvotteluasemat. Kauaskantoisempana objektina prosentit saattoi nähdä koko sodan mitta-asteikona: Sodan voittaja tulisi siitä osapuolesta, joka voittaisi prosenttikisassa.

Bosnian hallitus ja Kroatia näyttivät avoimesti haluavan enemmän kuin olisi luvassa uhkaamalla valloittaa jopa Banja Lukan. Hufvudstadsbladet uutisoi, että haaveena oli saada koko Bosnia Sarajevon hallituksen valtaan, mikä ei vastannut Lännen menossa olleita kaavailuja.

”Bosniens premiärminister Haris Silajdzic antyde häromdagen att det serbiska militära sammanbrottet kan leda till att hela Bosnien-Hercegovina kan återgå till regeringssidan. – Detta är Bosnien-Hercegovina och vi har rätt att befria vårt territorium, sade regeringschefen. Västliga diplomater är dock inte lika roade. De fruktar att segerruset ska fortsätta att växa och att den bosniska armén ska gå för långt.” (Hufvudstadbladet, 19.9.1995, s. 9)

Kolmannesta hyökkäysuutisten päivästä alkaen hyökkääjät vähitellen perääntyivät puheissaan Lännen vaatimusten edessä.

Lähetäjän ja vastaanottajan tulkinta onnistui vain epäsuorasti. Hyökkääjien kannalta lähettäjänä olivat selvästi Naton aiemmat pommitukset, jotka heikensivät serbien sotilaallista asemaa. Lähettäjä oli myös aiempi ahdinko sodassa ja halu ottaa Bosnian länsiosissa serbeiltä takaisin alueita, jotka olivat ennen sotaa olleet kroaatti- ja muslimienemmistöisiä. Uutisten mukaan Bosnian hallitus ja Kroatia puhuivat valloituksista ”vapauttamisena”. Vastaanottajana olivat hyökkääjät itse.

Vastakkaisessa aktanttimallissa subjektina oli YK/Länsi. Tämä versio vaati monessa uutisessa taval-
laan syvällisempää luentaa verrattuna edellisen mallin pinnallisen luentaan. Osassa Bosnian ja
Kroatian hyökkäysuutisista Länsi oli myös etualalle asettuvan luennan subjekti. Tämä subjekti kat-
soi Bosnian sodan käännettä ylhäältä päin ristiriitaisten ajatusten vallassa. Toisaalta serbien joutu-
minen ahtaalle saattaisi edesauttaa julkilausutun päämäärän eli serbien raskaiden aseiden vetämistä
välineenä sodan lopettamiseksi, mutta tilanne uhkasi riistäytyä hallinnasta. Serbit alkoivat näyttäy-
tyä uhrin roolissa. Tämän riskin mahdollisuudesta Naton iskujen seurauksena jotkut artikkelit mai-
nitsivat jo ensimmäisellä uutisviikolla. Bosnian hallituksen ja Kroatian hyökkäyksen aikana Britan-
nian ulkoministerin lausunnossa jopa myönnettiin serbien uhriutuminen perusteeksi hillitä hyök-
käystä. Lännelle oli ilmeisen tärkeää torjua imago tappion riski.

Tässä versiossa välitön objekti oli hyökkäyksen pysäyttäminen, mutta kauaskantoisempi objekti oli
edelleen Bosnian rauhoittaminen Lännen ehdoilla. Lähettäjänä oli muslimien ja kroaattien hyökkäys
ja sen varsinkin sen suora seuraus, suuri pakolaisaalto. Kaikki mediat kertoivat pakolaisvirrasta
Länsi-Bosniassa kohti Banja Lukaa, joka täyttyi pakolaisista.

Jos humanitaarista argumenttia oli korostettu koko Lännen serbien vastaisen intervention perustee-
na, loogisesti oli välttämätöntä estää uusi humanitaarinen kriisi. Muutenhan syntyisi paine pakottaa
asevoimalla rauhaan myös se sodan osapuoli, jota oli alun perin lähdetty auttamaan ahdingosta.
Vastaanottaja oli Länsi itse, koska objektin haltuunotto palvelisi sitä.

Uutisviikon lopussa haltuunotto poikkeuksellisesti onnistui uutisissa, kun ne kertoivat, että ”Hol-
brooke pysäytti hyökkäyksen”. Toisaalta siinä vaiheessa objekti saattoi jo vaihtua jälleen suurem-
maksi tavoitteeksi saada Bosnian sota kokonaan loppumaan. Holbrooke henkilöityi vahvaksi aktan-
tuaaliseksi sankarihahmoksi.

7.4.4 Tilanne 4: Venäjä arvostelee Lännen toimintaa Bosniassa

Toiseksi yleisin vastustaja-aktantti serbien jälkeen oli Venäjä. Se sai yksin esiintyä Bosnian serbien
rauhanpakottamisen keinojen vastustajan roolissa. Venäjän poliittiset johtavat vaativat toistuvasti,
että Naton täytyy lopettaa ilmaiskut Bosnian serbejä vastaan. Vaatimusten lähettäjät siis olivat näen-
näisesti eksotaktisia, subjektin ulkopuolisia.

Venäjän vastalauseista kerrottiin ajoittain laajasti, mutta korostaen, että kyse on ensisijaisesti maan
sisäpoliittisesta valtakamppailusta. Kannanottoja vähäteltiin korostamalla, että hyvät suhteet Län-
teen ovat Venäjälle arvokkaampia kuin historiasta ja etnisestä yhteydestä ponnistava tuki serbeille.

Muutamassa Venäjä-uutisessa Venäjä itse oli subjektina, osassa Venäjä oli vastasubjektina. Riippumatta tästä objektiksi nousi kamppailu arvovallasta. Presidentti Boris Jeltsin vaati Natoa lopettamaan toimensa Bosniassa ja yhdisti jyrkkään kritiikkiin Naton laajentumisen entisiin itäblokin maihin. Jeltsin ja muut venäläispoliitikot valittivat, että Länsi ei kuuntele Venäjän näkemyksiä. Venäjän kannalta arvostelun lähtökohdat olivat endotaktisia, lähtien jo kylmän sodan tappion takia koetusta nöyryytyksen tunteesta Lännen edessä. Endotaktinen motivaatio liittyi myös maan sisäpoliittiseen kamppailuun. Joissakin uutisissa Lännen edustajat vastasivat arvosteluun vakuuttaen, että ilman Venäjää Bosniaan ei saada rauhaa – Venäjän arvostelu todellisuudessa myös jäi pelkäksi retoriseksi peliksi.

Venäjä otti itselleen auttajaksi moraalisen ylemmyyden sädekehän. Jeltsin moitti Länttä, Natoa ja YK:ta kaksoismoraalista. Uutisten maailmassa tuo auttaja ei kuitenkaan nauttinut arvostusta, koska vain Länsi kuvailtiin toimijaksi, joka nimenomaan toimi rauhan puolesta. Venäjä puolestaan vaikutti kylvävän eripuraa ja epäilystä Lännen riveihin. Se taas oli hyvin negatiivinen pyrkimys, sillä median esittämässä arvostelussa juuri vuosia vallinnut poliittinen erimielisyys Bosnian tilanteesta oli jähmettänyt kansainvälisen yhteisön sodan sivustakatsojaksi. Oletusarvoisesti uutisten kerronta myös saattoi lähteä siitä, että lukijat muistavat Venäjän edeltäjävaltion Neuvostoliiton alistaneen Itä-Euroopan vasta äskettäin omaan valtaansa. Muutama uutinen myös avasi tätä, esimerkiksi MTV3:n uutinen päättyi näihin toimittajan sanoihin:

”Venäjän entiset nyt Naton ovia kolkuttelevat liittolaiset ovat suhtautuneet rauhallisesti Jeltsinin lausuntoihin ymmärtäen niitä sanelevat sisäpoliittiset taustatekijät. Paha maku niistä joka tapauksessa jää ja ne päinvastoin saavat Venäjän entiset itäeurooppalaiset pakkoliittolaiset entisestään tehostamaan pyrkimyksiään loitota mahdollisimman kauas Venäjän vaikutuspiiristä.” (MTV3, 8.9.1995)

Venäläiset itse näyttäytyivät lisäksi kyseenalaisessa valossa. Pahin leima oli se, että Venäjä oli serbien liittolainen ja auttaja, siis vastustaja-aktantti. Kärkevin Naton arvostelu uutisoitiin samana päivänä 8. syyskuuta 1995 kuin Bosnian osapuolten läpimurroksi kuvattu periaatesopimus maan tulevista aluejaosta. Kun uutiset esimerkiksi televisiossa esitettiin perätysten, Venäjä vaikutti ainoalta taholta, joka enää heitti kapuloita rattaisiin, kun kaikki muut, jopa sotijat itse, olivat yhdessä astuneet rauhan tielle. Toisella uutisviikolla Venäjä oli taas vastustajana, kun se tyrmäsi ehdotuksen Nato-johdoisista rauhanturvajoukoista.

Voimakkain esimerkki venäläisten arvostelun ontoudesta ja uhkaavasta väkivaltaisuudesta oli MTV3:n uutisraportti duuman Bosnia-istunnosta 9. syyskuuta. Raportti päättyi toimittajan selostuk-

seen ja kuviin, joissa nationalistijohtaja Vladimir Zhirinovski kävi käsiksi naispuoliseen duuman jäseneseen.

7.5 Aktanttianalyysin tulokset 4: Suuri lause, puhetavat ja hegemonia

Aktanttimallien kautta pystyin avaamaan Bosnia-uutisotantani tekstien pintatason narratiiviset ja diskursiiviset rakenteet, jotka juontavat juurensa syvätasolle luvussa 6 kuvatulla tavalla. Syvätason semionarratiivinen rakenne kielellistyy aktanttien diskursiivisissa asemissa modaliteettien kautta.

Seuraavaksi liitän aktanttianalyysin havainnot Pariisin koulukunnan strukturalistien käsitteisiin 'suuresta lauseesta' tunnistaakseni vielä paremmin, kuinka uutisissa tuotettiin merkityksiä. Tarkastelen tekstien syy-seuraussuhteisiin perustuvaa syntagmaattisuutta ja valintoihin perustuvaa paradigmaattisuutta. Lopuksi yhdistän nämä käsitteet uutisissa esiintyviin yleisempiin puhetapoihin, jotka puolestaan nivoutuvat sekä hegemonian ja ideologian tuottamiseen.

7.5.1 Syntagmaattisuus ja paradigmaattisuus

Bosnia-uutisissa kävi alusta asti ilmi, että tapahtumilla on selvät syntagmaattiset syy- ja seuraussuhteet. Aktanttianalyysi paljasti selvästi Lännen hegemonisen aseman. Lähettäjä- ja objektiaktantit kuitenkin toivat esiin, miten vastasubjektista oli sodan kuluessa kasvanut Lännelle niin iso haaste, että se pakotti toimintaan. Se kytkeytyi ainakin osittain eksplisiittisesti serbien tottelemiseen tai tottelemattomuuteen.

Sekä syntagmaattiselta että paradigmaattiselta kannalta oli selvää, että serbit itse valitsivat kohtalonsa. Sitä ei kuitenkaan suoraan missään sanottu, syy-seuraussuhde ja valinnan mahdollisuus olivat vain implisiittisesti lukijan havaittavissa. Serbit olisivat voineet heti ensimmäisen uhkavaatimuksen saatuaan valita, että he kiireesti vetävät raskaat aseensa pois YK:n julistamilta suoja-alueilta. Aiemmin he olisivat voineet jättää tekemättä pahan maineen tuottaneet etniset puhdistukset ja veriset kraanaatti-iskut Sarajevon toreille. Koko Naton pommituksia kuvaileva asetelma näyttäytyi uutisissa myös eksplisiittisesti tilaisuutena valita. Melkein alusta alkaen serbit toisaalta olivat myös rauhanneuvotteluissa, vaikka he eivät olleet niissä itse suoraan mukana, vaan tynkä-Jugoslavian edustamina. Lopulta serbit näyttivät uutisissa valitsevan rauhan mahdollisuuden vasta, kun se alkoi näyttää paremmalta vaihtoehdolta kuin tappiolliseksi kääntynyt sota.

Yhtä lailla Nato ja YK tekivät uutisten maailmassa valintoja, joissa pätee syyn ja seurauksen logiikka. Ne päättivät pommittaa serbejä ja välillä päättivät pitää pommitustauon suodakseen serbeille tilaisuuden tehdä oikea valinta. Samaten ne päättivät käskää Bosnian muslimit ja kroaatit sekä Kroatian pysäyttämään hyökkäyksensä kohti Banja Lukaa, vaikka ne olisivat voineet antaa sen jatkua ja katsoa, mitä tapahtuu ja miten se vaikuttaisi tuleviin rauhanratkaisuihin.

Uutiset jättivät sanomatta, että alusta lähtien serbit olivat mittelössä alakynnessä. He saattoivat vain pelata aikaa ja toivoa, että Länsi palaisi aiempien vuosien saamattomuuteen, mahdollisesti harhaosumien ja Venäjän arvostelun säikäyttämänä. Sanomatta jäi sekin, että serbit eivät olleet Lännelle laajempi uhka, koska joukkotuhoaseet puuttuivat ja koska heitä kiinnosti vain entisen Jugoslavian alue. Bosnian strateginen merkitys tai merkityksettömyys eivät olleet esillä.

Sitä ei käsitelty lainkaan, mitä sotilaallisia seurauksia on odotettavissa siitä, että serbit vetävät raskaat aseet Sarajevon ympäriltä. Toisaalta serbien aseiden muodostamaa uhkaa ei purettu auki edes humanitaarisessa mielessä kuin epäsuorasti muutamassa artikkelissa, joissa sarajevolaiset itse komentoivat Naton toimia serbejä vastaan ja vertailivat akustisesti omien vähäisten tykkiensä vaisua pamahdusta verrattuna Naton aseiden jylinään.

Tekstien tekijän paradigmaattisuutta Bosnia-uutisissa edusti esimerkiksi se, että ne eivät sisältäneet minkäänlaista kritiikkiä Naton ja YK:n nopean toiminnan joukkojen toimintaa kohtaan. Muutama ilmeinen harhaosuma uutisoitiin, mutta media ei pohdiskellut iskujen oikeutusta, Sen sijasta pohdiskeltiin Lännen riskienhallintaa ja sitä, miksi serbien taivuttaminen rauhan tielle on vaikeaa. Syinä mainittiin itse Bosnian olosuhteet ja se, kuinka helppoa serbien oli kätkeä aseensa. Serbien lopulta tapahtuneen taipumisen syitä ei nähtävästi ole tähän päivään mennessä purettu missään tutkimuksessa perusteellisesti auki. Serbien sotilaallisen nujertamisen oletettu vaikeus saattoi olla illuusio, jota Riikka Kuusiston mukaan rakennettiin useita vuosia tarkoituksellisesti suurvaltajohtajien voivottelussa, että sotaan on mahdoton puuttua. Illuusiota pönkitti fakta, että serbit olivat sodan alusta alkaen olleet selvästi niskan päällä.

Oletan, että suomalaisten tiedotusvälineiden kritiikittömyydessä osittain näkyi käytetty ulkomainen lähdeaineisto, uutistoimistouutiset. Sarajevossa olevat kansainväliset kirjeenvaihtajat alkoivat jo sodan varhaisessa vaiheessa vaatia Naton sotilaallista väliintuloa. Vuosien mittaan vaatimukset voimistuivat. Toimittajat asettuivat Bosnian muslimihallituksen puolelle serbejä vastaan. Psykologisesti tämä on helppo ymmärtää, koska toimittajat itse olivat Sarajevossa alttiina serbipiirittäjien ammuksille ja saattoivat voimakkaasti samaistua kaupungin muslimienemmistön ahdinkoon. Lisäksi

Sarajevossa toimittajat olivat alttiita Bosnian hallituksen pr-toiminnalle ja propagandalle.

Esimerkiksi brittiläisen Guardian-lehden toimittaja Ed Vulliamy raportoi Sarajevosta useaan otteeseen sodan aikana. Hän kertoi 2012 ilmestyneessä muistelmateoksessaan, kuinka yhdysvaltalaiset kollegat saivat toimituksiltaan ohjeeksi pelkistää sota vain kahden osapuolen väliseksi: kroaatit piti sivuuttaa tai niputtaa maata ja kansaa mainitsematta yhteen muslimien kanssa. Monet uutistoimistojen ja ulkomaisten tiedotusvälineiden toimittajat työskentelivät Kroatian pääkaupungissa Zagrebissa, ja heille kotitoimitusten esittämä toimintaohje oli vaikea nieltävä. Toisaalta siellä vaikutti voimakas Kroatian propagandakoneisto, jonka on jälkeenpäin todettu onnistuneen syöttämään toimittajille paljon virheellistä tietoa. (Simpson, 2012)

7.5.2 Puhetapojen kertomaa

Seuraavaksi lähestyn syntagmaattisten syy-seuraussuhteiden ja valintojen tarkastelua uutisissa esiintyvien puhetapojen näkökulmasta. Bosnia-aineistossa risteili useita toisiinsa kytkeytyviä puhetapoja, jotka tuottivat merkityksiä sekä auttoivat ja ohjasivat aktanttianalyysiä auttamalla aktanttien ja näiden välisten suhteiden tunnistamisessa.

Keskeisimpiä olivat *kurin* ja *ajan* puhetavat sekä *juridinen*, *diplomaattinen*, *sotilaallisteknologinen* ja *matemaattinen* puhetapa. Tästä joukosta poikkesivat harvoin käytetyt *humanitaarinen*, *emootio*, *sattuman* ja jonkinlainen *autonomian* puhetapa.

Juridinen puhetapa asettui tavallaan kuria korostavan puhetavan perustaksi. Oli olemassa säännöt, joita pitää noudattaa. YK oli määritellyt turvallisuusneuvoston päätöslauselmassa niin sanotut Bosnian turva-alueet, ja sen perusteella serbien oli vedettävä raskaat aseet Sarajevon ympäriltä. Säännöt olivat kansainvälisen yhteisön, käytännössä Lännen sanelemia, ja niistä seurasi juridinen pakko. Muiden oli yksinkertaisesti ymmärrettävä totella, koska Länsi oli viisaudessaan luonut säännöt, joiden noudattaminen koituksi kaikkien yhteiseksi eduksi. Totteleminen koski erityisesti Bosnian serbejä, jotka näyttäytyvät toistuvasti lainrikkojan roolissa.

Kerrontaa hallitsi *kurin* puhetapa. Yhteen sulautuneet subjektiaktanttia edustavat aktorit YK, Nato ja muut Lännen edustajat suhtautuivat tilanteeseen kuin kurinpalautuksena kansainvälisessä poliittisessa järjestelmässä. Tottelematon sai ansaitsemansa rangaistuksen. Kuria kuvastivat voimakkaat verbivalinnat: Nato tai YK uhkaa, valvoo, määrää tai epäilee serbejä. Kaksikko rinnastui samalla lakien laatijaan, poliisiin ja tuomariin. Serbien piti taipua, mutta ”uhkapeli jatkui viime hetkiin”, otsikoi Helsingin Sanomat 18. syyskuuta. Serbejä luonnehti toistuva uhma ja taltuttamisen vaikeus.

Kurin ja juridiikan puhetavat sekoittuivat *ajan* puhetapaan yksityiskohtaisissa uhkavaatimuksissa siitä, mitä aseita oli vedettävä ja mihin mennessä. Ajan puhetavassa uutisissa toistuivat päivämäärät, jäljellä olevien tuntien lukumäärä ja kellonajat. Serbit eivät näyttäneet ymmärtävän ajan puhetapaan sidottuja määräyksiä ennen kuin aivan uutisotoksen lopussa – aiemmin heidän todettiin ”kiiruhtavan hitaasti”.

Diplomaattinen puhetapa oli alisteinen juridiselle ja kurin puhetavoille, sillä se yhdistyi tiiviisti kuvaukseen kurinpalautuksesta. Naton asevoiman käyttöä Bosnian serbejä vastaan luonnehdittiin tehokkaaksi diplomatian jatkeeksi, mikä myös kerrottiin rauhanvälittäjä Richard Holbrooken avoimesti ajamaksi toimintatavaksi. Erityisen vahvasti diplomatian kieli korostui puheessa Bosnian rauhanneuvotteluista ja alustavista rauhanehdoista, joihin osapuolet suostuivat. Faktojen lähteistyksestä toistuivat anonyymit ”läntiset diplomaattilähteet”.

Sotilaallisteknologinen puhetapa nousi etualalle aina, kun uutiset kuvailivat suoritettuja pommituksia ja niiden havaittuja tuloksia. Näissä uutisissa jopa puolet tekstin mitasta saattoi käsitellä pommitusten kohteita, iskujen lukumäärää ja taktisia seikkoja. Koko aineistossa erottuivat selvästi ”hyvät” ja ”pahat” eli Lännen ja serbien aseet, jotka toisinaan esiintyivät samassa lauseessa. Aktanttimallissa aseet olivat kyseisten aktanttien auttajia. (ks. Liite 3, s. 135, kuvat alareunassa)

”Brittijoukot ampuivat eilen 105 millin kevyillä kenttätykeillään 91 kranaattia Sarajevon keskustan lounaispuolella sijaitsevaan Lukavican lähiöön, josta serbit laukaisivat aikaisemmin päivällä SA-6-ilmaohjuksen. Nopean vastaiskun joukot ampuivat myös 24 kranaattia Sarajevon pohjoispuolella sijaitsevaan Vogoscaan, jossa serbit YK-joukkojen lehdistöedustaja, majuri Guy Vinetin mukaan valmistautuivat laukaisemaan 225 kilon räjähteellä varustettuja raketteja kohti Sarajevon keskustaa.” (Serbiasemien tulitus jatkui Igmanvuorella, Ilta-Sanomat, 2.9.1995, s. A 19)

Eniten teksteissä käsiteltiin Bosnian serbien raskaita aseita Sarajevon ympärillä. Esillä oli lähinnä niiden lukumäärä, joskus yksityiskohdat aseiden tyypistä. Nämä aseet esitettiin kielteisessä valossa, pahan välikappaleina, joita oli häikäilemättömästi käytetty siviiliväestön terrorisointiin vuosien ajan. Uutiset mainitsivat serbiasemien pommitusten aikanakin 3. ja 9. syyskuuta, että Sarajevoon oli ammuttu kranaatteja, jotka haavoittivat ihmisiä. Kranaattien lähtöpisteen epäiltiin olleen serbi-alueella. Serbiohjukset mainittiin syypäinä yhden Naton koneen alasampumiselle.

Lännen aseet toimivat hyvän edustajina, koska niiden avulla Bosnian serbit painostettiin vetämään raskaat aseensa ja myös taipumaan rauhantekoihin. Naton asevoimia kuvailtiin epätarkemmin kuin serbiaseita. YK-joukkojen tykistön määrää ei mainittu kertaakaan, aseiden tyyppi yhden kerran.

”Perjantaiamuun kello kuuteen mennessä Operaatio Tarkoitukselliseen voimaan osallistuvat monikansalliset ilma-armadan koneet olivat tehneet yli 500 taistelulentoa. Perjantaina väliaikaisesti keskeytettyihin iskuihin on osallistunut noin 400 lentäjää ja 250 lentokonetta.” (Operaatio Tarkoituksellisen voiman kolme vuorokautta, Ilta-Sanomat, 2.9.1995, s. A 19)

Täsmällisesti mainittiin vain, kuinka monta 'taistelulentoa' Naton koneet kulloinkin olivat tehneet ja se, minkä nimiseltä Adrianmerellä olevalta Yhdysvaltain lentotukialukselta monet koneet lähtivät. Ainoa mainittu hävittäjämalli oli serbien alasampuma ranskalainen Mirage 2000 -kone. Yleisesti kuvailtiin pommitusten sujumista ja niiden kohteita sekä erilaisia vaikeuksia, kuten paksua pilvisyyttä, joka ajoittain esti pommituslennot.

”Hyviä” aseita ei kuvailtu sotateknologian ylistyksenä kuin yhdessä ainoassa uutisessa, jossa Yleisradion toimittaja oli päässyt raportoimaan Yhdysvaltain lentotukialukselle. Toimittaja oli nielaissut Naton syöttämät 'faktat' sellaisinaan ja välitti ne yleisölle ihannoivaan sävyyn, kun hän kuvaili Naton aseiden tarkkuutta kiistattomana tosiasiana:

Kersantti Jerry Pyle: ”Meillä on Horneteissa yleensä tutkaohjautuvat ja laserohjatut pommit.”

Toimittaja Petri Sarvamaa: ”Laserohjatut neljän ja puolensadan kilon pommit ovat äärimmäisen tarkkoja. Pääosin näillä aseilla Nato tuhosi kahden viikon pommituksissa noin kolme neljäsosaa serbien ilmapuolustusjärjestelmästä.” (Yle TV1, 20.9.1995; ks. Liite 3, s. 136)

Asevoiman ihannoinnin toisaalta voi hyvin tulkita laveammin, esimerkiksi epäsuorana tukena aseiden käytölle. Journalistit kuvailivat Naton ilmaiskuja ja YK:n nopean toiminnan joukkojen tykistöiskuja pääosin toteavasti ja luettelivat faktoja iskujen määrästä ja kohteista. Sävy oli suojea. Mahdollisista siviiliuhreista kerrottiin yhtä uutista lukuun ottamatta vain vähän, ja esitettyjä tietoja vähäteltiin toteamalla, että tiedot oli saatu pelkästään serbilähteistä.

Matemaattinen puhetapa aineistossa tarkoitti sitä, kuinka uutiset havainnollistivat tapahtumia toistuvasti matemaattisilla suureilla. Ensimmäisellä uutisviikolla toistuivat luvut Nato-lehtojen ja serbien raskaiden aseiden määrästä. Toisella viikolla jatkui raskaiden aseiden määrän käsittely. Uutta oli spekulointi prosenttiluvuilla siitä, kuinka suuri osa Bosnian pinta-alasta oli eri osapuolten hallinnassa, kun serbit olivat joutuneet rintamalla vetäytymään ja puolustuskannalle.

Muslimi- ja kroaattijoukkojen arvioidaan valloittaneen tuhansia neliökilometrejä. Ennen hyökkäystä serbien valvonnassa oli 70 prosenttia Bosnian pinta-alasta, nyt heidän hallitsemansa alueen suuruus on supistunut jo noin 55 prosenttiin. (Serbit vauhdittivat aseidensa siirtoa Naton iskujen pelossa, Helsingin Sanomat, 18.9.1995, s. C 1)

Journalistisessa kielenkäytössä matemaattinen puhetapa, numerot ja tilastot ovat tyypillisesti vahva faktojen rakentamisen väline. Jos media esittää numeroita, niistä tulee faktoja ja ne ovat niihin nojautuvien uusien faktojen rakennusaineistoa. Retorisesti numerot ovat läntisessä kosmologiassa voimakkaita symboleita ja viestejä.

Humanitaarinen puhetapa ilmestyi vasta toisella uutisviikolla uutisissa, jotka kuvailivat serbikaupunki Banja Lukan pakolaisaaltoa. Bosnian muslimisiviilien kärsimyksiä Sarajevossa ei käsitelty kuin epäsuorasti uutisessa, jossa rekkakolonna lähti Sarajevosta ruoanhakuun, kun piiritys oli purettu. Toisen viikon lopulla Hufvudstadsbladet uutisoi, että Punainen risti vetoaa hallituksiin saadakseen lisärahaa Bosnian pakolaistilanteen hoitamiseksi. Uutinen myös kertoi, että järjestö kerää tietoa, mitä oli tapahtunut Srebrenicassa kadonneille tuhansille muslimimiehille. Epäsuorasti humanitaarista diskurssia sisälsi Ilta-Sanomissa julkaistu serbien julmuuksia avannut iso artikkeli, joka käsiteli Alankomaissa alkaneita tutkimuksia Srebrenican tapahtumista. Maan YK-joukot olivat uutisen mukaan antaneet serbeille vapaat kädet tehdä muslimiväestön joukkomurha ja toisaalta saaneet sotarikoksista myös paljon todistusaineistoa.

Emotion puhetapa uutisissa esiintyi harvoin. Se keskittyi uutisiin, joissa subjektina olivat Bosnian serbit tai Venäjä, joiden retoriikkaa tekstit kuvailivat tunneperäiseksi ja luonnetta kuohahtelevaksi ja ailahtelevaksi. Tunteellisessa sävyssä käsiteltiin myös Bosnian muslimeja, joiden nimiin merkityt sitaatit olivat liki poikkeuksetta tunnepitoisia. Emotinaalinen leima liitettiin lisäksi tynkä-Jugoslavian presidenttiin Slobodan Miloseviciin, kun kuvailtiin hänen takinkäännöstään sodan lietsojasta rauhan puolestapuhujaksi.

Lännen aktoreista tunteisiin vetoavia ilmaisuja sisältyi ainoastaan rauhanvälittäjä Richard Holbrookea koskeviin lehtien henkilökuvauksiin. Muuten Lännen toimijoiden argumentointi ja käyttäytymisen näytti valtaosin rationaaliselta, sävyltään viileältä ja se näytti perustuvan selvään logiikkaan.

Jälkimmäisellä uutisviikolla kielenkäyttöön ilmestyi myös *sattuman* puhetapa. Tässä oli nähtävissä kaikuja siitä, miten koko sotaa oli vuosien ajan kuvailtu sattumanvaraisena ja siksi asiana, johon ulkopuolisten voimien olisi riskialtista puuttua. Bosnian hallituksen hyökkäystä ja sen menestystä ei kuvailtu siitä lähtien, miten Naton pommitukset olivat heikentäneet serbiarmeijan sotilaallista asemaa. Menestyksen syihin ei juuri viitattu ja jos viitattiin, selityksenä pidettiin silkkaa hyvää tuuria. Hyökkäys vain oli mystisesti alkanut ja hallituksen joukot työnsivät serbejä taaksepäin kuin ”myrskytuuli”.

Eräänlainen poikkeama ja mahdollinen vastakkainen puhetapa oli Bosnian muslimien väläyttelemä omatoimisuuden, *autonomian* puhetapa. Muutamassa uutisessa haastatellut pelokkaat ja pettyneet siviilit ja poliitikot vaativat, että Lännen täytyy antaa heidän toimia itse. Jos se sallittaisiin, rauha tulisi. Autonomian puhetapa jäi juridisen ja kurin puhetavan polkemaksi, koska se oli niiden kanssa ristiriidassa.

7.5.3 Lännen hegemonia

Syntagmaattisuus, paradigmaattisuus ja puhetavat ovat oleellisia hegemonian ja ideologian tuottamisessa. Kun yhdistän tähän aktanttianalyysin havainnot, voin pohtia sitä, miten Bosnia-uutiset tuottivat ja toisintivat hegemoniaa ja ideologiaa, kuten kuvailin 2. luvussa.

Paradigmaattisuuden voi liittää siihen, mitä kriittisen diskurssianalyysin kehittäjä Teun A. van Dijk on sanonut. Hänen mukaansa media marginalisoi niiden versiota tapahtumista, joilla on vähemmän valtaa. Ensisijaisten toimijoiden näkökulma nousee vallitsevaksi ja nauttii uskottavuutta. Valitut diskurssit itsessään vaikuttavat ideologisesti. Monet muut tutkijat ovat esittäneet samanlaisen näemyksen. Mitä vahvempi valta-asema lähteellä on, sitä todennäköisempää on, että lähde saa viestinsä esiin tiedotusvälineissä. Pelkkä pääsy mediaan itsessään muodostaa valtaresurssin. (van Dijk, 2015, 469)

Bosnia-uutisissa aktanttianalyysi paljasti, että selvästi vallitsevaksi nousi globaalia hegemoniaa nauttivan osapuolen eli Lännen näkökulma. Aktoreina ja yleistettyinä aktanteina esillä olivat ylivoimaisella osuudella Nato, YK ja Yhdysvallat. Argumentaatiossa esitettiin lähes yksinomaan aktanttisubjektin eli Lännen näkökulmia ja käytettiin Lännen lähteitä.

Kaikki muut tahot olivat 1990-luvulla poliittisesti heikkoja. Vastasubjekteina ja vastustajina esiintyivät Bosnian serbien Mladic ja Karadzic sekä Venäjän Jeltsin. Venäjän vastareaktiot olivat laajasti esillä, mutta motiivit selitettiin sisäisiksi, lausunnot esiintyivät kyseenalaisessa valossa ja maa pyrki itse osoittamaan olevansa vihollisen auttaja.

Auttajina oli satunnaisesti nimettyjä Bosnian ja Kroatian johtajia sekä tynkä-Jugoslavian johtaja Milosevic. Aktoreina esiintyi muutaman kerran tavallisia bosnialaisia ja serbialaisia miehiä ja naisia, mutta vain kerran subjektina, muulloin heiveröisenä auttajana tai vastustajana.

8. Bosnian sotajournalismi, kosmologia ja viholliskuvat

Lopuksi pohdin vielä 7. luvussa käsittelemiäni aktanttianalyysin tuloksia suhteessa tutkimuskysymyksiini. Käsittelen ensin toissijaista kysymystä, jonka ideana oli tarkastella Bosnia-uutisissa havaittavia merkkejä ns. sitoutuvasta journalismista ja hyvästä sotajournalismista. Sen jälkeen pureudun pääkysymykseen siitä, millä tavalla viholliskuvat ja läntinen kosmologia näkyivät aktanttianalyysin tulosten perusteella tutkimusaineistossa.

8.1 Sitoutuva journalismi ja sotajournalismi

Aktanttianalyysin perusteella Bosnia-aineistossani oli havaittavissa paljon merkkejä samanlaisesta sitoutuvasta journalismista kuin Alankomaissa tehdyssä tutkimuksessa, jossa sitoutumisen tunnistamiskeinoja olivat erilaiset ”kehykset”: Missä määrin serbit/muslimit esitetään pahoina ja uhreina, kuvaillaanko interventiota ratkaisuna, vähätelläänkö/korostetaan tapahtumia/lausuntoja, valikoidaanko lähteitä ja ovatko eri välineiden jutut samankaltaisia? (vrt. Ruigrok, 299)

Selvä ero alankomaalaiseen tutkimukseen oli se, että paikallisten osapuolten vertailun sijasta omassa asetelmassani korostui intervention vuoksi Lännen ja Bosnian serbien vastakkainasettelu.

Aktanttianalyysin ja sitä täydentävän tulkintavälineistön perusteella serbeihin liitettiin huomattavasti enemmän määritelmiä, jotka antoivat heistä pahan kuvan verrattuna yhteenkään toiseen osapuoleen. Pienenä pahana oli Länsi sotatoimiensa mahdollisten siviiliuhrien takia. Muslimeita ei käsitelty pahoina lainkaan; edes aineiston toisen viikon hyökkäysuutisissa heitä ei leimattu hyökkäyksensä takia. Syyllisinä näyttäytyivät koko ajan serbit, jotka pikemminkin saivat selkäänsä ansionsa mukaan, rangaistuksena vuosien julmuuksista ja sotarikoksista.

Muslimit näyttäytyivät selvästi uhreina, mutta myös Länsi, koska serbit olivat nöyryyttäneet sitä. Riski serbien uhriasemaan joutumisesta aiheutti sen, että Länsi painosti muslimit ja kroaatit lopettamaan hyökkäyksensä.

Sitoutuvan journalismin tuntomerkinä oli Alankomaissa intervention pitäminen ratkaisuna (Ruigrok, 306). Omassa aineistossani menossa olevan intervention oikeutus oli täysin yksimielistä, vaik-

kakin pääosin journalistinen tuki oli epäsuoraa. Lisäksi aineisto pitkälle täytti tuntomerkin, että jutut ovat samankaltaisia.

Lähteiden käytössä korostuivat Lännen edustajien lausunnot, jotka korostivat Lännen yksituumaisen jämäkkää asennoitumista Bosnian serbeihin. Serbilähteitä siteerattiin satunnaisesti mainiten poikkeuksetta, että tietoja ei ole voitu vahvistaa. Venäjän vastahanka Naton toimille käsiteltiin, mutta sitä väheksyttiin, eikä maan kantoja pidetty uskottavina. Uutisissa siis toteutui Alankomaissa havaittu käytäntö korostaa Lännen toimia ja lausuntoja sekä vähätellä vastapuolta (Ruigrok, 305).

Lopuksi serbit joutuivat pahaan ahdinkoon, mikä aiheutti verhottua serbien tappiolla ilakointia, vaikka journalismin klassisia objektiivisuusohjeita noudatettiin. Avoimesti voittoisa tunnelma paisoi Hufvudstadsbladetin ja Ilta-Sanomien jutuissa Bosnian hallituksen joukkojen parissa vallitsevasta euforiasta. Lännen kannalta voittoa välittivät uutiset serbien taipumisesta sen vaatimuksiin sekä yksinkertaiset faktat, kuten kartat, joihin on merkitty Naton onnistuneiden ilmaiskujen pääkohteet sekä muslimi- ja kroaattijoukkojen eteneminen. Toisella viikolla uutisissa toistuivat prosenttiluvut, jotka paljastivat, että serbit olivat hetkessä menettäneet yli 20 prosenttia Bosnian pinta-alasta. Numerot ja kartat ovat kulttuurisesti tehokasta aineistoa, koska niiden tapaiset faktat ovat arvokkaita journalismin paradigmassa ja läntisessä kosmologiassa.

Hyvän sota- tai konfliktijournalismin vaatimuksia ovat esittäneet muun muassa Johan Galtung ja Heikki Luostarinen. Näistä vaatimuksista Bosnia-aineistoni ei täyttänyt läheskään kaikkia.

Galtungin kymmenestä vaatimuksesta täyttyi kolme (ks. Galtung & Vincent, 1992, 199). Ensimmäkin rauhanaloitteita korostettiin kaikissa välineissä aina, kun ne ilmeisesti olivat todellisuudessa esillä. Rauhan käytännön kättilönä näyttäytyivät lähes yksinomaan Naton asevoimat ja rauhanvälittäjän roolissa ollut Yhdysvallat. Tienä rauhaan olivat pommitukset yhdistettynä läntisen yhteisön omaksumaan jämäkkään linjaan suhteessa temppuileviin serbeihin. Toinen Galtungin täyttynyt vaatimus oli, että media itse ei ollut koskaan päätarina eikä muutenkaan itse esillä. Kolmanneksi teknologian suoranaista ihannointia oli vain vähän.

Huonosti uutisissa oli onnistuttu seitsemässä vaatimuksessa. Niukasti näkyi pyrkimyksiä päästä ensikäden lähteiden ja ei-eliittiin kuuluvien lähteiden luo, vaan päinvastoin uutiset kuhisevat eliittilähteitä. Tavallisia ihmisiä esiintyi erittäin harvoin. Raportointia oli selvästi enemmän Lännen kuin Idän näkökulmasta. Taustatietoja sodasta esiintyi vain vähän. Havaittavissa ei ollut lähteiden ohjailupyrkimyksen välttelyä lukuun ottamatta serbilähteitä eikä oman puolueellisuuden tunnistamista.

Kärsimyksestä ei julkaistu graafista aineistoa lukuun ottamatta yhtä sekuntien mittaista tv-välähdystä, jossa serbitelevision mukaan oli hoidossa Naton harhaosuman uhreja. Pakolaiskriisistä serbi-alueella kerrottiin, mutta kliiniseen sävyyn kertomatta mahdollisista kärsimyksistä. Srebrenican ja Markalen torin tapahtumat mainittiin koko aineistossa kumpikin vain yhden kerran.

Heikki Luostarisen vaatimuksia Bosnia-aineistoni täytti Galtungiakin huonommin (ks. Luostarinen, 1994, 250–260). Ainoana onnistumisena voi pitää skeptistä suhtautumista Bosnian serbien mahdolliseen informaatioisotaan, joka syötti medialle tietoja Lännen pommitusten siviiliuhreista. Sen sijaan media ei näyttänyt estävän Lännen edustajien rakentamia interventioita, jotka oli luotu median houkuttimiksi ja sen manipulointia varten. Interventioita olivat epäsuorasti jutuissa näkyneet lehdistötilaisuudet ja Ylen kirjeenvaihtajan päästäminen raportoimaan Yhdysvaltain lentotukialukselta – Persianlahden sodan mallia mukaillen tarkoituksena oli ilmeisesti välittää Naton viesti median välityksellä.

Lännen eliittilähteiden vahva hallinta on tulkittavissa niin, että journalismi ei onnistunut torjumaan julkisuusprivilegioita. Lähdevalta keskittyi uutistoimistoille Reuter ja AP, ja niiden kautta pienelle joukolle Nato- ja YK-edustajia. Havaittavissa oli vain vähän pyrkimyksiä uutisvälityksen journalistiseen monimuotoisuuteen.

Pyrkimys lähteiden intressien tunnistamiseen esiintyi lähinnä suhteessa Bosnian serbeihin ja Venäjään. Aineisto ei antanut viitteitä siitä, että tiedonhankinnan tekniikoissa ja faktojen tarkistuksessa olisi tapahtunut parannuksia. Aineiston perusteella on mahdotonta tietää, oliko median oma organisaattorinen muisti parantunut vai ei.

8.2 Bosnia, viholliskuvat ja kosmologia

Keskeisin tutkimuskysymykseni oli, millä tavalla läntinen kosmologia ja sen pohjalta rakentuvat viholliskuvat näkyivät aineistossani, varsinkin aktanttianalyysin kautta purkamani uutiskerronnan rakenteen kautta. Puran tässä aluksi auki tuloksia viholliskuvan, seuraavaksi kosmologian näkökulmasta.

Aktanttiasetelmissa serbit rinnastuivat juonitteluun, petollisuuteen, kuolemaan, julmuuksiin, terroriin. Serbeistä syntyi kuva epäluotettavina Lännen kiusankappaleina, joista on päästävä eroon.

Uutisten kerronnassa viholliskuva serbeistä jäi kuitenkin melko tekniselle tasolle ja laimeaksi huolimatta Lännen voimakkaista sotatoimista. Objektiivisuuden ihanteen mukaisesti Bosnian serbejä ei missään sanottu avoimesti vihollisiksi. Myönteisessä valossakaan heitä toisaalta ei kuvattu. Jos Länsi olisi kärsinyt miestappioita, asetelma olisi varmasti kiristynyt.

Serbejä ei ollut tarvetta kuvata uutisissa sen väkevämmin kuin kuvattiin. Eri osapuolista avointa tyytymättömyyttä esiintyi vain serbien käyttäytymistä kohtaan. Uutisointi antoi ymmärtää, että jostain serbeissä on vikaa, muutakin kuin uhkavaatimusten tottelemattomuus.

Faktat, kuten Sarajevon piirityksen jatkuminen, saivat puhua sen puolesta, että serbejä vastaan on käytävä aseelliseen yhteenottoon. Lännen toiminnan motiivina uutisissa ei korostunut vihollisuus suhteessa serbeihin, vaan tiukan vaativa asenne, jonka perustelut jäivät eksplisiittisellä tasolla mystisiksi. Uutisissa esiintyi vain hajanaisia mainintoja serbien aiemmin aiheuttamista nöyryytyksistä Länttä kohtaan.

Sarajevon ahdingosta humanitaarisena motiivina välittyi kuva vain epäsuorasti serbien raskaiden aseiden vetämisen tarpeen kautta. Mediat saattoivat pitkälle luottaa siihen, että uutisten vastaanottajat muistivat aiemmin samana vuonna kerrottujen uutisten olennaiset viestit: Serbit ovat syyllisiä pahimpiin julmuuksiin.

Vilho Harlen viholliskuvan malleista serbit kuitenkin tutkimusjaksollani täyttivät useita. He olivat 'paha' vihollinen ja paradoksaalisesti myös 'rakastettu' vihollinen (Harle, 1991, 18–20).

Paha vihollinen voi olla hyökkäävä, alistava, riistettävä tai näkymätön. Serbit näyttäytyivät lähtökohtaisesti hyökkääjiltä, jotka olivat motivoineet Lännen vastatoimet. Lännen kannalta he olivat olleet alistavia onnistumalla ajamaan Lännen nurkkaan, josta ulospääsyn tarjosi avoin yhteenotto. Vihollinen voi olla rakastettu, jos se olemassaolollaan antaa yhteisölle itselleen symbolista arvoa. (Harle, 1991, 36–38).

Viholliskuvateorian perusteella muodostuvat määreet serbeille ovat erityisesti 'hullu' ja 'ovela' vihollinen, mutta myös 'vaarallinen' sekä 'ihanteellinen'.

Hulluiksi serbejä voi sanoa, koska heitä vastassa oli ylivoimainen sotakoneisto, ja silti he pullikoidivat. Sodan kuluessa serbit olivat oppineet luottamaan Lännen saamattomuuteen, joten he pyrkivät pelaamaan aikaa ja turvautumaan aiemminkin menestyksekkääseen uhkapeliin. Siten serbejä voi sanoa oveliksi. Uhkapeli tosin epäonnistui, koska tällä kertaa Länsi ei lähtenyt siihen mukaan.

Oveluuden voi kytkeä epäluotettavuuteen, jota uutiset toistelivat. Serbit väittivät vetäneensä jo aseita tarpeeksi, mutta uutisissa Lännen aktorit vahvistivat väitteet perättömiksi. Muutenkaan serbien puheisiin ei tahdottu uskoa. Ensimmäisenä uutispäivänä TV1:n jutussa serbien auttajana esiintyi ensin lupauksiin uskova USA:n ex-presidentti Jimmy Carter. Heti perään Bosnian hallituksen pääministeri Haris Silajzic ihmetteli Carteria leimaten tämän esimerkiksi hyödyllisestä idiootista, joiden takia serbit olivat sotavuosina päässeet polkemaan Lännen arvovallan lokaan. Samalla uutinen onnistui asettamaan kyseenalaiseen valoon Persianlahden mediasankarin, uutiskanava CNN:n, joka uutisoi serbien aloittaneen aseidensa vetämisen, mutta ilmeni, että väite oli vailla perää.

Serbien epäluotettavuus korostui esimerkiksi jutuissa Bosnian serbialueella sijaitsevasta sairaalasta, johon paikallisten lähteiden mukaan oli osunut Naton pommeja. YK tunnusti, että joitakin ammuk- sia on voinut osua siviilikohteisiin, mutta samaan hengenvetoon uutisissa kerrottiin, että serbit eivät olleet päästäneet ulkopuolisia tutustumaan väitettyihin tuhoihin. Tapaus leimautui propagandaksi.

Vihollismääritteistä 'vaarallinen' päti, vaikka serbit eivät olleet uhka muualla kuin kotikonnuillaan, eikä Bosnia kuulunut suurvaltojen tai yleensä eurooppalaisten arvokkaina pitämiin seutuihin. Missään ei sanottu, että serbeillä olisi esimerkiksi joukkotuhoaseita, jotka olivat Persianlahden sodassa merkittävä uhkakuva.

Vaarallisuus heijastui serbien raskaissa aseissa, alasampuman Nato-koneen kohtalossa ja mainin- noissa, että serbien sala-ampujat tulittivat edelleen kohti Sarajevon siviilejä – sekä siellä työskete- leviä toimittajia.

Esimerkiksi Hufvudstadsbladet kertoi 19. syyskuuta, että Britannian puolustusministeri oli vähällä joutua tarkka-ampujan uhriksi vierailullaan kaupungissa. Samaa vaaraa havainnollisti vielä viimei- senä uutispäivänä TV1:n toimittaja Vesa Toijonen kykkimällä sarajevolaisten kanssa YK:n panssari- auton takana. Samana päivänä Ilta-Sanomissa uutisoitiin, että kaksi serbialueella alasammuttua ranskalaista lentäjää olivat yhä kateissa ja että serbijohtaja Radovan Karadzic uhkasi hyökkäyksellä muslimi- ja kroaattijoukkoja vastaan.

Dehumanisaation mahdollisuuksia, kuten vihollisen demonisointia sotarikoksilla, esiintyi uutisissa enimmäkseen viitteellisesti. Suoria mahdollisuuksia sisältyi tutkimusjaksolla vain muutamaan utii- seen, joissa palattiin serbien lähihistorian veritöihin. Esimerkkejä osui varsinkin toisen uutisviikon lopulle, kun kerrottiin, että pelätty serbisoturi ja sotarikolliseksi sanottu Arkan oli astunut näyttä- mölle. Myös etniset puhdistukset jatkuivat.

”Ahtaalle joutuneet Bosnian serbit ovat YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n mukaan jatkaneet etnisiä puhdistuksia valvomillaan alueilla. Keskiviikkona kahdesta kaupungista karkotettiin lähes tuhat ihmistä, pääosin muslimeja, UNHCR arvioi. ”Käytännössä koko Doboyn muslimiväestö määrättiin pakkaamaan tavaransa hyvin lyhyellä varoitusaajalla”, kertoi UNHCR:n tiedottaja Kris Janowski. Karkotetut ihmiset joutuivat kävelemään torstain vastaisena yönä rintamalinjojen yli muslimihallituksen valvomalle alueelle. Ainakin kolme vanhusta oli YK:n tietojen mukaan menehtynyt matkalle.” (Kroaatit vetäytyivät Bosniasta, Helsingin Sanomat, 22.9.1995, s. C 3)

Ihanteellisia vihollisia serbit olivat siksi, että heidän omat tekonsa synnyttivät viholliskuvan ja aiheutti sen puhkeamisen yhteenotoksi. Lännen ei tarvinnut luoda serbejä vihollisiksi. Se ja Eurooppa erityisesti sai lahjaksi uuden vihollisen, jonka saattoi leimata hyvien arvojen murhaajaksi. Kylmän sodan jälkeen entisten kommunistimaiden kansoille ja johtajille oli tarjoutunut tilaisuus siirtyä eurooppalaisten arvojen mukaiseen elämään. Serbit kuitenkin käänsivät selkänsä tilaisuudelle, suorastaan pilkkasivat sille. Palkkioksi he saivat lopuksi maistaa omaa lääketään, sotavoimaa, mikä viholliskuva-ajattelussa on ihanteellista. (Harle, 1991, 23, 45–46)

Vilho Harlen käsittein Länsi pyrki vihollisuuden kautta saavuttamaan katharsiksen, joka on viholliskuva-ajattelussa yksi luonteenomainen tavoite. Lännelle Bosnian operaatio tuotti erittäin vahvan katharsis-efektin vielä siitä syystä, että Bosnian ”pelastaminen” oli tulkittavissa jonkinlaisena toisintona natsi-Saksasta ja holokaustista.

Media oli sodan alusta asti luonut läntisen yleisön tietoisuuteen voimakkaan kuvan serbeistä nälkiintyneiden keskitysleirin vankien vartijoina. Tällä kertaa ”natsit” nujerrettiin ja etnisen puhdistuksen ”holokausti-hanke” jäi kesken. Tämä myös konkretisoitui siinä, että Yhdysvaltain juutalaiset tukivat Bosnian muslimien pelastamista vahvasti, samoin Israel. (Donia & Fine, 1994, 257)

Muodostuneen viholliskuvan kesto ja sen vaikutus (hajottava vai integroiva) Lännelle jäivät avoimiksi kysymyksiksi. Vaikka voiton hetki olisi jälkeenpäin tarkastellen jäänyt hetken harhaksi, on hetkellinenkin kaaoksen voittaminen arvokas saavutus, koska se todistaa yhteisölle sen todellisuuden ja paremmuuden. (Harle, 1991, 21)

Toisaalta Lännen interventiossa, vihollisen kohtaamisessa, on tulkittavissa samansuuntainen ilmiö kuin Persianlahdella. Vihollista ei tuhota perusteellisesti läntisten arvojen vuoksi, vaan tyydytään pikemminkin symboliseen sodan rituaaliin, voimannäyttöön. Sen tietysti selittää myös Lännen sotilaallinen ylivoima, jos vastassa ei ole suurvalta.

Voi ajatella, että serbit eivät vajonneet esimerkiksi Saddamin kastiin potentiaalisen eurooppalaisuutensa vuoksi. Rituaaliin tyytyminen saattoi lisäksi tasoittaa tietä yhdistyvälle Euroopalle. Kolmannen maailman öykkärit voidaan unohtaa helpommin kuin oman mantereen riitapukarit.

Uutisissa rakentunut viholliskuva Bosnian serbeistä ontuu sitä laimentavien tekijöiden takia. Länsi oli itse tärkeä osasyllinen, kun se katseli julmuuksia niin pitkään sivusta. Vuosikausien toimetommuuden aikana häpeää yritti ehkäistä Lännen johtajien argumentaatio, joka kuvaili koko Bosnian kaikkine kansoineen brutaaliksi ja selitti sotkun sanomalla ”peto on irti”.

Serbeissä Euroopan vihollisina oli muitakin monia kiusallisia, pirullisia piirteitä. Päällisin puolin he olivat kuin kelpo eurooppalaiset ja osasivat esiintyä konferenssisalien parketeilla elegantisti. He tunsivat Euroopan arvot, mutta näyttivät kääntyneen niitä vastaan. Siksi voimatoimet heitä vastaan olivat oikeutettuja. Bosnian rauhanratkaisun jälkeen monet serbit uhkasivat kostaa Euroopalle.

Aktanttianalyysin perusteella Länsi tavallaan näki arvojensa käyvän toteen Bosnian operaatiossa, jos ajatellaan, että se peilasi Bosniassa omaa identiteettiään. ‘Rauhaanpakottaminen’ oli välttämättömyyttä Lännen arvovallan ja uskottavuuden palauttamiseksi. Aktanttianalyysin tulokset viittaavat siihen, että juuri tämä oli implisiittinen toimintaan ajanut lähettäjä. Onnistuneen intervention ansiosta isoin Lännen kilpeä sotkenut tahra saatiin pyyhittyä pois. Mikäli näin oli, silloin rauha ja ihmisoi-keusloukkausten lopettaminen olivat vain toimenpiteen oheistuote. (Sadeniemi, 1995)

Journalismin tuottamassa maailmassa Naton pommitukset näyttäytyivät keinona ratkaista kognitiivinen dissonanssi siitä, että kulttuurin arvojen mukaan jotakin oli tehtävä hätää kärsivien hyväksi. Ainakin toiminnan motiivit lähtivät aktanttiaselman vihjaamista arvoista. Mediat myötäilivät tiiviisti voittajien näkökulmaa eli tapahtumien läntisiä johtohahmoja, Yhdysvaltoja ja Natoa sekä otetaan terästänyttä YK:ta. (vrt. Hemánus, 1997)

Uutisviikkojen kuluessa näytti siltä, että vihollisuus aaltoili, välillä kiristyen, välillä laimentuen. Ensimmäisellä viikolla Bosnian serbit olivat vielä mielipuolisen jääräpäisiä Lännen ylivoiman edessä, mistä he jälkimmäisellä viikolla saivat oppitunnin joutuessaan alakynteen. Serbit eivät enää esiintyneet vastasubjektina yhtä jyrkästi, kun viikon varrella he vaikuttivat alistuneen ja tottelevan vaatimuksia. Serbeistä tuli inhimillisempiä.

Samalla lukija voi päätellä, että Lännen ja rauhan vastaisuus oli serbeissä lujassa, koska aikaa on kulunut yli kaksi viikkoa siitä, kun uhkavaatimukset alun perin esitettiin. Serbien toiminta viittasi kosmologisesti syvällisiin ristiriitoihin käsityksissä hyvästä ja pahasta, koska he eivät totelleet YK:n

päätöksiä. Serbeillä oli uhkavaatimuksen pohjalta myös erilainen näkemys siitä, millaisia aseita heidän on määrä vetää ja millä aikataululla. Heillä oli poikkeavat käsitykset ajasta ja teknologiasta.

Läntisen kosmologian arvot joutuivat Bosniassa jopa suoraan verenhimoisten kiihkoilijoiden tähtäimeen. Muslimislaavit pitivät itseään ennen muuta vapaamielisinä eurooppalaisina. Sarajevoa ja koko Bosniaa pidettiin malliesimerkkinä monikulttuurisen yhteiselon mahdollisuudesta, joten sikäli se oli tehnyt koko läntiselle sivilisaatiolle ”ainutlaatuisen palveluksen” (Gutman, 20 & 30). Julmat raakalaiset tuhosivat ”yhteisön, joka jakoi monia läntiselle demokraattiselle elämälle keskeisiä arvoja ja uskomuksia” (Donia & Fine, 1994, 280).

Se, ketkä olivat tuhon takana, ei jäänyt epäselväksi. Uutiset Bosnian kauhuista olivat tehneet serbeistä Euroopan uusia vihollisia. Vaikka he olisivat olleet aiemmin kelpollisia ’eurooppalaisen’ arvonimeen, menettivät he oikeutuksen sotaaisuudellaan ja muuttuivat ’ei-eurooppalaisiksi’. Bosnian serbiarmeijan komentajasta Ratko Mladicista tuli – toki epäilemättä omaa syytään – ei-eurooppalaisen hirviön perikuva, haukkumanimellä ”Balkanin teurastaja”. (vrt. Donia & Fine, 1994, 244)

Serbeissä yhdistyi yksi läntisen kosmologian europeanismin ”sivuhaaran” ja viholliskuva-ajattelun piirre. Bosnian sotaa pidettiin oireena siitä, että kun Euroopan idean maantieteellinen vaikutusalue, varsinaisen Euroopan rakennustyö ulottuu perustaltaan katolilaisiin ja protestanttisiin maihin, ulkopuolelle suljetaan ortodoksislaavilaiset ja islamilaisturkkilaiset alueet (Lakkala & Mielonen, 1994, 63; vrt. Andreeva & Vesa, 1991, 208). Sikäli serbejä (ja venäläisiä) pystyi pitämään selkeästi ei-eurooppalaisina, ja koska he olivat tahrineet Lännen arvovaltaa, he olivat samalla Euroopan vihollisia. Bosnian muslimeja ei kuitenkaan voinut tulkita vihollisiksi, vaikka serbit yrittivät hämmentää Länttä vuosia väittämällä propagandassaan, että he pelastavat Euroopan islamisteilta. Tämä serbien väite muistaa häkellyttävästi tämänhetkistä Euroopan äärioikeiston puhetta Lähi-idän pakolaisia vastaan.

Kaksi uutisviikkoa muodostuivat Lännen kannalta voiton hetkeksi. Läntisen kosmologian ja sen edustamien arvojen rapistumisesta ei näkynyt merkkejä. Mediassa ei näkynyt viitteitä Lännen vuosia jatkuneesta hajanaisuudesta – päinvastoin se näytti olevan Idän öykkärien edessä yhtenäinen. Ylälättäen Länsi sovelsi vanhanaikaiseksi leimattua voimapolitiikkaa ja se tehosi. Samalla läntisen kosmologian ohjastama uutisointi jatkoi valistuksen modernia myyttiä kylmän sodan jälkeisestä uudesta maailmanjärjestyksestä: vapautumisen humussa valloilleen päässeet villit voimat pantiin kuriin ja ojennukseen. (vrt. Andreeva & Vesa, 1991, 27, 46)

Bosnian ratkaisu ja uutiset siitä loivat illuusion, että kaoottinen postmoderni maailma on sittenkin

hallittavissa. Samalla rivien välissä paljastui, miten välinpitämätön ja tahdoton Länsi oli ollut. Ratkaiseva tässä eurooppalaisessa kriisissä oli isovelji Amerikka, jonka myyttinen asema Lännen revolverisankarina jälleen vahvistui. Eurooppa on pehmeä, ja aika ajoin se tarvitsee Amerikan intervention, jotta edistys saisi jatkua maanosassa.

Pimentoon jäi Lännen valikoiva asenne puuttua konflikteihin. Samaan aikaan Bosnian sodan kanssa maailmassa oli menossa useita muitakin sisällissotia ja konflikteja, mutta niihin Länsi ei vaivautunut puuttumaan. Bosnian sota oli ainoa, joka riehui Euroopassa, mikä selvästi oli muista erottava motivoiva tekijä. Lännen ja Idän suurvallat olivat eri leireissä, mutta vastakkaisuus jäi retoriseksi.

Bosnia-uutiset muodostivat niin yksittäisinä kuin korkean abstraktiotason ison tarinan tasolla kertomuksen siitä, kuinka sankarillinen Länsi oli ryhtynyt oikeutettuun kamppailuun. Sen pyrkimyksenä oli palauttaa harmonia lopettamalla Bosnian sota. Harmonian olivat rikkoneet riitasoinnut, joita tuottivat ensisijaisesti serbit ja Venäjä.

Kosmologisesti aktanttiasetelma tuotti toisinnon klassisesta sadusta ja sen vastakkainasettelusta. Länsi esiintyi hyvän edustajana, jota vastassa oli paha, uhmakas, ovela ja vaarallinen Itä. Venäjän serbejä tukeva linja vahvisti konfliktin arkkityyppistä asetelmaa. Lännen ihmisten mieliin palautui, että kaaosvoimien uhka järjestykselle tulee Idästä.

Länsi oli ollut nöyryyttävästi Bosnian sodan ja erityisesti serbien panttivankina. Arvovalta oli aika palauttaa ja lopettaa nöyryytys. Kuvattu toiminta kulminoitui siihen, että Länsi viimeinkin rohkeni mennä Idän konnan alueelle, kurittaa tottelematonta öykkäriä, alistaa sen kyvykkyytensä ansiosta ja pelastaa uhrin ja samalla itsensä pinteestä. Päämääränä häämötti onnellinen loppuratkaisu, joka ylevöittää ja lujittaa yhteisöä moraalisesti ja myös käytännöllisesti.

Piiloon jäi se, että toiminnan mieli ei ollut pyyteetöntä Bosnian ihmisten kannalta, vaan se johtui läntisen kosmologian tuottamista paineista.

Aineistossa tuli myös näkyviin läntiseen kosmologiaan pohjautuva ristiriita: Lännen pitää säilyä toimivana subjektina. Siksi Länsi tuomitsi Bosnian hallituksen ja Kroatian hyökkäyksen, koska se oli vastoin sen arvovaltaa, ja saarnasi rauhan vaarantamisesta. Media tuki linjaa raportoidulla uudella pakolaisaallosta.

8.3 Bosnian jälkeen

Bosnian tapahtumien uutisointi käsitteli näyttävästi dramaattisia tapahtumia, mutta journalismin kehittämisestä se ei nähdäkseni sisältänyt merkittäviä viitteitä. Ennen tutkimusjaksoa lehtikirjoituksissa oli pitkään voimakkaasti vaadittu ratkaisevia toimia Bosnian kärsimysten lopettamiseksi. Kun Länsi tarttui toimeen, journalismi myötäili sotilaallisia toimia suopeaan sävyyn. Journalistisesti puntarointi näytti keskittyvän siihen, mitä lähteitä pitää uskottavina – suhteessa läntisiin arvoihin.

Implisiittisesti Bosnia-uutiset sisälsivät opetuksen. Lännen on syytä toimia vastedes alusta asti ankarasti kuin ankara isä. Omia arvoja ja etuja uhkaavien öykkärien kanssa ei pidä neuvotella, vaan heidät on lyötävä heti, tarvittaessa sotavoimalla, jotta Lännen arvovalta ei vaarantuisi. Tämä linja sai vahvan journalistisen tuen. Epäsuorasti journalistien tuki kohdistui myös YK:n toiminnan muutokselle konfliktien hallinnassa ja YK:n nimissä tehtäville sotatoimille.

Bosnian ratkaisu antoi Lännelle tilaisuuden paukutella henkseleitä moraalisella ylemmyydellä, kun sotaistat serbit saatiin sopimaan rauhasta. Toisaalta koko sota todisti enemmän Lännen moraalisesta velttoudesta, arvojen haaksirikosta kuin niiden voittokulusta. Demokratioiden yhteinen ongelma näyttää olevan suhde ei-demokraattisiin tai nimellisesti demokraattisiin valtioihin sekä demokratiaa sisäisesti horjuttaviin voimiin, kuten demokratiaa hyödyntäviin populistisiin liikkeisiin. Yksi vaikeus on erotella tahot, jotka kuuluvat vain muodollisesti demokratioiden kultapossukerhoon.

Jaloilla arvoilla itseään ylentävän läntisen kosmologian paradoksi on keskittyminen omaan napaan, mikä näkyy myös uutisvälityksessä. Saharan eteläpuolisen Afrikan sodissa esimerkiksi Kongossa ja Sudanissa on ilmeisesti kuollut enemmän ihmisiä kuin kaikissa muissa yhteensä, mutta näistä sodista on raportoitu hyvin niukasti. Osapuolina ovat olleet lähinnä vain afrikkalaiset, eivätkä sodat ole tämän takia herättäneet läntisen median ja mediayleisön laajaa mielenkiintoa. Tätä voidaan verrata siihen, miten hitaasti Länsi aikoinaan havahtui Ruandan kansanmurhaan vuonna 1995.

Läntisen kulttuurin vahvuus on loputon kyseenalaistaminen, myös itsensä. Tämä läntisen kosmologian sisäänrakennettu ominaisuus kuitenkin tuottaa eettisiä ongelmia: Pitääkö demokratioiden sulkea silmänsä kansanmurhilta, valtioterrorilta, kidutukselta ja muilta ihmisoikeuksien säännöllisiltä, räikeiltä loukkauksilta? Arvomaailmaa rapauttavat läntisten suurvaltojen oma syyllistyminen arvonsa rikkomiseen, esimerkiksi pommittamalla sairaalaa Afganistanissa tai tukemalla sokeasti Saudi-Arabian sotatoimia Jemenissä suurista siviiliuhreista piittaamatta. Miten journalistien pitäisi suhtautua ja esittää asiat?

8.3.1 Uudet interventiot

Bosniasta tuli kansainvälisen yhteisön kannalta onnistunut todiste sille, että sisällissodassakin ulkopuolinen puuttuminen asevoimalla on pätevä rauhanpakottamisen väline ja diplomatian jatke. Asevoiman käyttöä on turha kaihtaa varsinkaan, jos sodasta näyttää tulevan riski maailmanjärjestyksen ison kuvan kannalta. Helpointa on, jos toisen osapuolen voi selvästi sanoa rikkovan kansainvälisesti hyväksyttyjä sodankäynnin ja ihmisoikeuksien normeja. Silloin voi asettaa yksipuolisia vaatimuksia, ja rangaista tottelemattomuudesta aseellisesti. Bosniassa asetelma kääntyi sopivaksi kesän 1995 aikana.

Vuonna 1998 eli vain kolme vuotta Bosnian sodan päättymisestä Yhdysvallat ja joukko Nato-maita hyödynsivät kokemuksia tekemällä humanitaarisin argumentein intervention Kosovossa. Lentopommituskampanja Serbiaa vastaan johti siihen, että Serbia vetäytyi albaanienemmistöiseltä alueelta, joka julistautui itsenäiseksi valtioksi saaden nopeasti Lännen tunnustuksen.

Seuraavaa samankaltaista humanitaarisesti perusteltua interventioita saatiin odottaa vuoteen 2011 saakka. Silloin nähtiin myös merkittävä ero aikaisempaan, sillä sotatoimissa aloitteen teki Ranska YK:n päätöslauselman nojalla. Kohteena oli Libyan diktaattori Muammar Gaddafi, joka olivat julistanut joukkojensa nujertavan laajan kansannousun, joka maassa oli alkanut osana arabimaailmaa ravistellutta ns. arabikevään liikehdintää itsevaltiaita vastaan. Ranskan kovien iskujen jälkeen Yhdysvallat ja suuri joukko muita Nato-maita liittyi ilma- ja merivoimin valvomaan Libyaan julistettua lentokieltoaluetta ja merisaartoa. Muuten Yhdysvaltain rooli on Bosnian jälkeen ollut johtava, eikä EU ole kyennyt ottamaan jämäkkää roolia. (Wikipedia: 2011 Military intervention in Libya)

Libyan intervention uutisointia tutkimatta on oletettavissa, että konfliktia käsitellyt journalismi suhtautui demokratiaa vaativan kansannousun auttamiseen myönteisesti. Niin teki myös qatarilainen televisiokanava Al-Jazeera, joka sai suuren suosion ja uudisti arabikevään uutisoinnillaan merkittävästi konfliktijournalismia myös Länessä (Korpiola & Nikkanen, 2012, 98-99).

Jos Bosniaa pitää mallina, edellytyksenä voimankäytölle näyttää olevan se, että suurvaltojen keskinäiset edut eivät saa törmätä suoraan toisiinsa. Bosniassa eturistiriita oli olemassa kamppailussa arvovallasta. Helsingin Sanomien uutinen kuitenkin kertoi, että Venäjälle suhteet Länteen olivat Naton toimien tuomitsemisesta huolimatta arvokkaampi asia kuin suhteet Bosnian serbeihin. Asetelmaa myös loivensi se, että tynkä-Jugoslavia oli kääntynyt rauhan kannalle. Lännen taas oli helppoa olla kuuntelematta Venäjää, jolla ei ollut mitään järkeviä keinoja asettua voimakkaampaan vastarintaan.

Suurvaltojen edut kolahtivat yhteen vuonna 2014 Ukrainassa, kun Venäjän tukema presidentti Viktor Janukovitš oli syrjäytetty kansannousussa. Seurauksena Venäjä yllytti Itä-Ukrainassa syrjäytetyn presidentin kannattajien omaan kansannousua, tuki aseelliseksi muuttunutta kapinaa ja lähetti myös omaa sotakalustoa ja sotilaita alueelle. Samalla Venäjä kaappasi naapurimaaltaan Ukrainalta Krimin ensin miehittämällä alueen ja sitten järjestämällä miehitysoloissa kansanäänestyksen, jonka perusteella se liitti Krimin itseensä. Länsimaiden oli mahdotonta puuttua tapahtumiin voimatoimilla, sillä se olisi merkinnyt suoraa yhteenottoa suurvallan kanssa. EU ja Yhdysvallat määräisivät sen sijaan taloudellisia pakotteita Venäjää sekä joukkoa venäläisiä yrityksiä ja henkilöitä vastaan.

Entisen Jugoslavian sotien jälkeen nimenomaan Venäjä on ollut suuressa roolissa kansainvälisissä konflikteissa, jotka ovat vuosien ajan täyttäneet ulkomaanuutisten sivut. Ensin Venäjä aloitti oman sisällissotansa Tshetsheniassa, sitten tunkeutui sotavoimillaan naapurimaa Georgiaan. Parin viime vuoden aikana Venäjä on häärinyt Ukrainan lisäksi Syyriassa, jossa Alepposta alkoi vuonna 2016 muodostua Sarajevon kaltainen Idän ja Lännen verinen törmäyspaikka. Analogiat olivat vahvoja: kaupunki oli piiritetty, Länsi oli piiritettyjen puolella, Venäjä piirittäjän leirissä, mutta Bosniasta poiketen se osallistui itse aktiivisesti kaupungin ilmapommituksiin.

Iso ero oli se, että Aleppossa piirittäjän roolissa ja julmuuksien tekijänä oli maan hallitus, kun Bosniassa piirittäjinä olivat kapinalliset serbit ja hallitus oli piirityksen kohde. Lisäksi Syyriassa Venäjä oli aktiivisessa roolissa, Bosniassa idän suurvalta oli sivustakatsoja, jota Länsi ei juuri kuunnellut. Erotuksena oli myös se, että sekä piiritetyt että piirittäjät olivat muslimeja, mutta nämä edustivat jyrkästi vastakkaisia uskonuuntia shioja ja sunnejä.

Merkittävin ero loppujen lopuksi saattoi olla se, että Syyria on Euroopan ulkopuolella, eivätkä siellä lähtökohtaisesti päde samat kulttuuriset lainalaisuudet kuin Bosniassa. Länsimaiden suoralta puuttumiselta maan sisäiseen kriisiin puuttui kriittisiä motiiveja. Ainoastaan hallituksen valvonnan ulkopuolisella alueella Länsi iski ääri-islamistisen ISIS-järjestön asejoukkoja vastaan.

Vuoden 2016 lopussa tiedotusvälineet käsittelivät Syyrian siviilien kärsimystä laajasti samaan tapaan kuin ennen Bosniaan tehtyä interventiota. Sodan asetelmaa kuvailtiin hyvin mutkikkaaksi, kuten tehtiin pitkään myös Bosniassa. Taas uutiset täytti keskiaikainen muinaisjäännös, piirityssota. Media tuntui haastavan yleisönsä kysymyksellä: Miksi tähän ei voida puuttua? Kuitenkin vaikutti epätodennäköiseltä, että Länsi puuttuisi Aleppon ja hallitusta vastustavien ahdinkoon muuten kuin retorisesti. Median luoma paine johti ainoastaan Venäjän ja Syyrian toimien julkiseen paheksuntaan.

Esimerkiksi Aleppon ja Syyrian tapahtumien uutisointi antaisi aiheutta tehdä tutkimusta hyödyntäen aktanttianalyysin metodeja. Myös viholliskuvien ja läntisen kosmologian perkaamista muissa 2000-luvun konflikteissa voitaisiin hyvin tehdä, esimerkiksi siltä kannalta, että viholliskuva-ajattelun perusteesin mukaan vihollinen tulee Idästä.

8.3.2 Bosnian haamut

Ehkä suurin Bosnian opetus on populismin ja etnisyyteen perustuvien viholliskuvien kytkentä, pitkälti samalla tavalla kuin Adolf Hitler toimi Saksassa ensin noustakseen valtaan ja sitten ryhtyessään juutalaisvainoon ja hyökkäyssotiin. Entisen Jugoslavian kansallismieliset johtajat nousivat valtaan demokraattisin keinoin kärjistämällä aiemmin pinnan alla olleita tuntemuksia, jotka liittyivät naapurikansoihin. He rakensivat paikallisen median tuella voimakkaita uhkakuvia omaa etnistä ryhmää vaanivasta tuhosta. Identiteettiään etsivät ihmiset tarttuivat täkyyn, ja tuloksena oli sota. Sodan käännekohdan länsimainen journalismi tiettyssä mielessä kopioi tätä mustavalkoista asetelmaa käänteisesti, kun yksi sodan osapuolista muotoutui ainoaksi varsinaiseksi hankaluuksien aiheuttajaksi.

Jonkinlaiset Bosnian haamut ovat viime vuosina nousseet haudoistaan ympäri Eurooppaa ja myös Yhdysvalloissa. Etnisyydestä ponnistava viholliskuva-ajattelu on yhä mahtava yhteiskunnallinen voima, jota populistiset poliitikot ja kansankiihottajat hyödyntävät. Vuoron perään eri maissa hallitusvaltaan on noussut kansallismielisiä puolueita, jotka väittävät maahanmuuttajia ja vähemmistöjä uhkaksi yhteiskunnalle ja identiteetille. Näin on käynyt esimerkiksi Itävallassa, Unkarissa ja Slovaakiassa. Vuonna 2016 Britannia äänesti eroavansa EU-jäsenyydestä, ja eroa ajavien voimien kampanjointi rakentui pääosin muukalauskammon varaan. Vuoden lopulla Yhdysvaltain presidentinvaalit voitti Donald Trump, jonka vaalikampanjassa muukalaisvihamielisyys oli keskeisessä asemassa.

Jos hieman kelataan ajassa taaksepäin, voidaan arvoida, että kylmän sodan jälkeen Länessä elävät viholliskuvat heikkenivät, kun entinen vihollinen Neuvostoliitto oli hajonnut, samoin sen pakollalla ylläpitämä Varsovan liitto. Ensimmäinen Persianlahden sota, Bosnian sota ja Kosovon tapahtumat eivät välttämättä luoneet kuin ohimeneviä viholliskuvia, jotka unohtuvat kriisien jälkeen nopeasti.

Sen sijaan Yhdysvaltain vuoden 2001 terrori-iskut saattoivat jälleen voimistaa viholliskuva-ajattelua länsimaissa ja luoda pitkäkestoisen vihollisuuden. Iskujen seurauksena Yhdysvallat julisti 'sodan terrorismia vastaan', ja hyökkäsi sen perusteella Afganistaniin ja Irakiin. Koko Länsi lähti laajasti mukaan pääosin Nato-maiden edustuksella.

Valtioiden virallisessa retoriikassa uusi vihollisuus kohdistuu ainoastaan uskonnon nimissä toimivia

ääriaineiksia vastaan, ei tiettyä maata tai kansaa vastaan. Sen vanavedessä on kuitenkin noussut epäilevä suhtautuminen koko islaminuskoista maailmaa kohtaan, ja tällä tuntemuksella jotkut poliitikot ratsastavat. Se on helppoa, koska asetelma istuu läntisen kosmologian perusteisiin, jonka mukaan oletusarvoisesti uhka tulee Idästä.

Mielenkiintoista on, että Bosnian sodassa serbit viljelivät propagandassaan islamofobiaa. Lännessä se ei purrut, vaan entisen Jugoslavian ulkopuolella Bosnia tapahtumien uutisointi herätti muukalaiskammoa etupäässä serbejä kohtaan. Ylipäättään Bosnian muslimien uskontoa ei käsitelty lainkaan, vaikka he olivat serbien omassa keskuudessaan nostattaman muslimikammon uhreja. Ainoastaan uusnatseja lähti Lännestä taistelemaan Bosnian muslimeja vastaan varsinkin kroaattien joukkoihin.

Vuonna 2015 Eurooppa joutui toden teolla kohtaamaan identiteettinsä ja arvonsa, kun koettiin ennennäkemätön turvapaikanhakijoiden virta sotien repimästä Lähi-idästä ja Keski-Aasiasta. Reaktiona syntyi polarisoitunut keskustelu, jossa läntisen kosmologian perusarvot olivat koetuksella. Osa eurooppalaisista koki turvapaikanhakijat uhreina Bosnian muslimien tavoin, osa koki itsensä tulijoiden ja näiden tulon sallivien uhreiksi. Vihapuheessa sekoittuivat muukalaiskammo, terrorismin pelko, islamin pelko ja huoli oman etnisen identiteetin tuhosta.

Välimeren ylittävä pakolaisaalto kasasi voimakkaita paineita läntisen kosmologian arvoperustalle. Miten suhtautua toiseuteen? Mitä on eurooppalaisuus? Voivatko muukalaiset sulautua Lännen identiteettiin? Onko kulttuurien välillä kuilu ja onko se ylittämätön? Näiden kysymysten käsittelyssä sosiaalinen media on ympäri Eurooppaa haastanut perinteiset tiedotusvälineet. Ne ovat myös uutisoinnissa joutuneet ratkaisemaan, miten suhtautua yleisön tuntemuksiin ja kiihkeän kansallismielisten viestien vyöryyn. Uutisvälineet joutuvat jatkuvasti kulkemaan eettisellä miinakentällä, kun ne käsittelevät maahanmuuttajia, ääri-islamistien toimintaa ja ylipäänsä Lähi-idän ihmisiä ja kulttuureja.

Tiedotusvälineet voisivat vaikuttaa tilanteeseen, tavallaan irtautua kosmologian pakkopaidasta, uutisoinnin menetelmien monipuolisuudella. Aktanttianalyysi Bosnia-uutisista osoitti, että eliittilähteet ja heidän edustamansa näkökulmat dominoivat uutisointia. Journalistinen työ on kuitenkin kokenut teknologisen mullistuksen 2000-luvulla. Bosnian sodan aikana toimittajien nykyään normaalit työkalut puuttuivat: internet oli lapsenkengissään, eikä sosiaalista mediaa ollut keksitty. Televisio toi sodan olohuoneisiin hetkittäin melkein reaaliaikaisena, mutta printtimedia oli yhä keskeinen informaatioväline niin uutisten tekijöiden kuin kuluttajien kannalta.

Voisi olettaa, että uudet digitaaliset viestintäverkostot mahdollistavat entistä huomattavasti moniää-

nisemmän ja moniulotteisemman uutisoinnin. Tämä puolestaan purkaisi uutisjournalismin kytken-
tää tiedostamattomaan läntiseen (tai muuhun) kosmologiaan. Nyt maailman kriisipesäkkeistä virtaa-
kin runsaasti tietoa perinteisten eliittilähteiden ohi. Tämä näkyi niin sanotun arabikevään tiedonväli-
tyksessä, jossa sosiaalinen media merkitsi isoa muutosta etenkin arabimaiden sisäisesti (Korpiola &
Nikkanen, 2012, 101-103).

Suomalaisen median kannalta ongelmaksi muodostuu, miten pitkälle uutisoinnissa voi hyödyntää
esimerkiksi Twitter-käyttäjien tietoja, jos media ei tunne lähdeään. Tämä ilmeni selvästi Valtteri
Skytän pro graduissa Syyrian sodan uutisoinnista: Helsingin Sanomat suodatti sosiaalisen median in-
formaation kansainvälisten uutistoimistojen kautta (Skyttä, 2012, 76). Tätä voi perustella sillä, että
suurilla uutistoimistoilla oletettavasti on paikan päällä kirjeenvaihtajia ja luotettava kontaktiverkos-
to, mihin suomalainen media ei millään pysty.

Toisella tavalla toimituksissa voi vaikuttaa toimittajakunnan sisäinen heterogeenisyys. Jos toimitta-
jat edustavat mahdollisimman tasaisesti erilaisia taustoja maailman eri kulttuuripiireistä, journalismi
on todennäköisesti globaalisti ajatellen entistä tasapainoisempaa arvotaustojen näkökulmasta.

Valitettavasti globaalisti menossa on täysin päinvastainen kehitys, joka pyrkii aktiivisesti rakenta-
maan ja vahvistamaan entisiä viholliskuvia niiden purkamisen sijasta. Balkanin sodat sytytti etninen
lokerointi. Nyt ahdasmielisyys leviää maasta toiseen, ja syntyy yhä uusia ”vaihtoehtomedioita”, kun
perinteiset tiedotusvälineet leimataan vanhan eliitin äänitorviksi. Joissakin maissa osa tiedotusväli-
neistä on tunnistanut markkinaraon ja hypännyt populistien kelkkaan.

Tiedotusvälineillä on sosiaalisen median aikakaudellakin käytettävissä merkittävä rooli. Niiden on
käsiteltävä kysymyksiä, jotka aiheuttavat etnisiä viholliskuvia ruokkivaa ahdistusta. Vaativana teh-
tävänä on onnistua tässä eettisesti kestäväällä tavalla niin, että yritys ei käänny itseään vastaan. Yksi
este on se, että monet ihmiset ovat jo syvällä kiihottajien virittämässä ansassa. Yleinen trendi taas
on väheksyä asiantuntijoita, jos esitettävät faktat eivät sovi kuulijan ajatusmaailmaan.

Länsi ja kääntäen Itä etsivät aina uusia vihollisia kosmologian perusasetelmista lähtien. Vihollisuus
yhdistää sisäisesti varsinkin silloin, jos sisäinen tilanne on hajanainen. Johtajat hankkivat arvovaltaa
helpoiten ulkopoliittikan areenalla, ja kääntävät mielellään katseet sisäisistä asioista ulkoisiin. Vaihtoehtoisesti johtajat voivat hakea syntipukkeja ja rakentaa vihollisuutta tiettyjä väestöryhmiä vas-
taan. Tiedotusvälineillä on mahdollisuus tunnistaa nämä trendit ja tilanteet sekä purkaa auki kiihot-
tajien yritys manipuloida ihmisiä uskomaan vihamieliseen viestiin.

Lähteet

Apo, Satu. 1990. Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.

Aarva, Pauliina & Pakarinen, Marja. 2006. Studying the striving and opposing forces in newspaper journalism: the actantial model of health promotion. *Health Promotion International*, Vol. 21 No. 2: 160–168.

Andreeva, I.S. & Unto, Vesa. 1991. European Security and Cultural Values. Research Report No. 45, 1991. Tampere: Tampere Peace Research Institute.

Bartrop, Paul R. 2016. *Bosnian Genocide: The Essential Reference Guide*. Santa Barbara: ABC-CLIO.

Bird, S. Elizabeth & Dardenne, Robert W. 1988. Myth, Chronicle and Story. Exploring the Narrative Qualities of News. Teoksessa Carey, James W (ed.): *Media, Myths and Narratives*. Television and the Press. Sage Annual Reviews of Communication Research, Vol. 15. Newbury Park: Sage.

Bloch-Elkon, Yaeli. 2007. Studying the Media, Public Opinion and Foreign Policy in International Crises: The United States and the Bosnian Crisis, 1992–1995. *The Harvard International Journal of Press/Politics* October 2007 12: 20–51.

Bruun, Mikko; Koskimies, Ilkka & Tervonen, Ilkka. 1989. *Uutisoppikirja*. Helsinki: Tammi.

Celsing, Ana. 1987. Seeing Is Believing. Teoksessa Vidal-Beyneto, Jos & Dahlgren, Peter: *The Focused Screen* (s. 93–138). Strasbourg: AMELA/Council of Europe.

Daalder, Ivo H. 1998. Decision to Intervene: How the War in Bosnia Ended. Brookings. December 1, 1998. (linkki tarkistettu 12.11.2016). www.brookings.edu/research/articles/1998/12/balkans-daalder

Deuze, Mark. 2005. What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 2005, Vol. 6(4): 442–464.

Donia, Robert & Fine Jr., John V.A. 1994. *Bosnia and Hercegovina: A Tradition Betrayed*. London: Hurst and Company.

Elliott, Deni. 2009. Essential Shared Values and 21st Century Journalism. Teoksessa Wilkins, Lee & Christians, Clifford G., *The Handbook of Mass Media Ethics* (s. 28–39). London: Routledge.

Fairclough, Norman. 1997. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.

Finlan, Alastair. 2004. *The Collapse of Yugoslavia 1991–1999*. Oxford, New York: Osprey.

Fiske, John. 1987. *Television Culture*. London: Methuen.

Fiske, John. 1992. Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Tampere: Vastapaino.

Fortner, Robert. 2009. The Media in Evil Circumstances. Teoksessa Wilkins, Lee & Christians, Clifford G., *The Handbook of Mass Media Ethics* (s. 340–352). London: Routledge.

Galtung, Johan & Vincent, Robert E. 1992. *Global Glasnost – Toward a New World Information and Communication Order*. Cresskill: Hampton Press.

- Gligorov, Vladimir. 1994. Why Do Countries Break Up? The Case of Yugoslavia. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies on Eastern Europe 2.
- Goldstein, Walter (ed.). 1994. Security in Europe: The Role of NATO after the Cold War. London: Brassey's.
- Greimas, Algirdas J. 1980. Strukturaalista semantiikkaa. Ranskankielinen alkuteos 1966. Helsinki: Gaudeamus.
- Gutman, Roy. 1993. Kansanmurhan todistaja – Raportti etnisistä puhdistuksista Bosniassa. Helsinki: Like.
- Harle, Vilho. 1991. Hyvä, paha, ystävä, vihollinen. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos. Tutkimuksia, No. 44, 1991. Helsinki: Rauhanjärjestyksen edistämisseura ry.
- Harle, Vilho. 1991b. The Role of the 'Enemy' in the European Idea and Cultural Legacy. Teoksessa Andreeva, I.S. & Unto, Vesa (s. 106–127). European Security and Cultural Values. Research Report No. 45, 1991. Tampere: Tampere Peace Research Institute.
- Hébert, Louis. The Actantial Model. Signo (linkki tarkistettu 12.11.2016). www.signosemio.com/greimas/actantial-model.asp
- Hébert, Louis. 2011. Tools for Text and Image Analysis. An Introduction to Applied Semiotics. Version 3. Université du Québec à Rimouski. Texto! (linkki tarkistettu 12.11.2016) www.signosemio.com/documents/Louis-Hebert-Tools-for-Texts-and-Images.pdf
- Heiskala, Risto. 1993. Onko Amerikka totuus Euroopasta? Helsinki: Hanki ja Jää.
- Hemánus, Pertti & Tervonen, Ilkka. 1986. Totuuksista utopioihin. Journalismin, muun todellisuuden ja yleisön suhteista. Helsinki: Otava.
- Hemánus, Pertti. 1990. Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hemánus, Pertti. 1997. Journalismi hokee voittajien näkökantoja. STT. 8.12.1997.
- Hobsbawm, E.J. 1990. Nations and Nationalism since 1780 – Programme, Myth, Reality. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hogan, Michael J. (ed.). 1992. The End of the Cold War – Its Meaning and Implications. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huttunen, Tomi & Veivo, Harri. 1999. Semiotiikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin. Helsinki: Edita.
- ICTY: Radovan Karadzic (linkki tarkistettu 12.11.2016). www.icty.org/cases/party/703/4
- ICTY: Ratko Mladic (linkki tarkistettu 12.11.2016). www.icty.org/cases/party/704/4
- Ikola, Katja. 2006. Maallikko ja asiantuntija tietoturvallisuudessa. Semioottinen analyysi Turvallisuus-lehden artikkeleista. Pro gradu -tutkielma. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopisto.
- Johnstone, Diana. 2007. Jugoslavia ja Nato: narrien ristiretki (alkuteos Fools' Crusade: Yugoslavia, NATO and Western Delusions). Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Helsinki: Vastapaino.
- Kivikuru ja Pietiläinen. 1998. Uutisia yli rajojen. Ulkomaanuutisten maisema Suomessa. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

- Knightley, Phillip. 2002. *The First Casualty*. Revised edition. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Koch, Tom. 1990. *The News as Myth. Fact and Context in Journalism*. Westport: Greenwood Press.
- Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja. 2003. Teoksessa Sulkunen, Pekka. *Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia*. Porvoo: WSOY.
- Korpiola, Lilly & Nikkanen, Hanna. 2012. *Arabikevät*. Helsinki: Avain.
- Kristeva, Julia. 1996. Proust ja identiteetti. Luento Helsingin yliopiston Porthaniassa 8.5.1996.
- Kunelius, Risto. 1996. *The News, Textually Speaking. Writings on News Journalism and Journalism Research*. Acta Universitatis Tamperensis. University of Tampere. Ser A vol. 520: 124–156.
- Kuusisto, Riikka. 1998. Oikeutettu sota ja julma teurastus? Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikka Persianlahdella ja Bosniassa. Helsinki: Like.
- Laamanen, Elina. 2007. Vapaaehtoiset pakkoliitokset? Diskurssianalyttinen tutkimus kuntarakennetta koskevasta julkisesta keskustelusta. Tampereen yliopisto. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 632. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Lakkala, Heikki & Mielonen, Timo (toim.). 1994. *Erilaiset Euroopat – Arvioita Euroopasta ja turvallisuudesta*. Helsinki: Suomen Sadankomitealiitto ry.
- Lee, Seow Ting. 2009. Peace Journalism. Teoksessa Wilkins, Lee & Christians, Clifford G., *The Handbook of Mass Media Ethics* (s. 258–275). London: Routledge.
- Luntinen, Pertti. 1995. Slaavit – veriveljet keskenään, Helsingin Sanomat, 16.10.1995, A2.
- Luostarinen, Heikki. 1994. Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Helsinki: Hanki ja jää.
- Luostarinen, Heikki. 1996. Sodan kuvaa tutkimassa. Teoksessa Ahonen, Sirkka (toim.): *Ihmistä tutkimassa: ajassa, maailmassa, ajatuksessa*. Helsinki: Otava.
- McGoldrick, Annabel. 2006. War Journalism and 'Objectivity'. *Conflict & communication online*, Vol. 5, Nro 2, 2006. (linkki tarkistettu 7.12.2016) www.cco.regener-online.de
- Mestrovic, Stjepan. 1994. *The Balkanization of the West*. London: Routledge.
- Mikkeli, Heikki. 1994. Euroopan idea, Eurooppa-aatteen ja eurooppalaisuuden pitkä historia. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Monta ääntä, yksi maailma: viestintä ja yhteiskunta – tänään ja huomenna. 1983. YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon asettaman viestintäongelmia tutkineen kansainvälisen komission loppuraportti. Porvoo: WSOY.
- Nordenstreng, Kaarle. 1995. The journalist – a walking paradox. Teoksessa Philip Lee (ed.), *The Democratization of Communication* (s. 114–129). Dyfed: University of Wales Press.
- Operation Deliberate Force (linkki tarkistettu 12.11.2016). www.globalsecurity.org/military/ops/deliberate_force.htm
- Pajic, Zoran. 1993. *Violation of Fundamental Rights in the Former Yugoslavia - The Conflict in Bosnia-Herzegovina*. London: David Davies Memorial Institute.

- Patomäki, Heikki. 1995. Unohtamisen politiikka on kohtalokasta. Helsingin Sanomat, 6.12.1995, s. B2.
- Pietilä, Veikko. 1995. Kertomuksia uutisista ja uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Julkaisuja, Sarja A 86/1995.
- Reese, Stephen D. 1990. The News Paradigm and the Ideology of Objectivity: A Socialist at The Wall Street Journal. *Critical Studies in Mass Communication* 7: 1990: 390–409. London: Routledge.
- Risse-Kappen, Thomas. 1991. Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies. *World Politics* 43 (July 1991): 479–512. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosas, Allan. 1983. Kansainvälinen oikeus ja Kamputsean kysymys. Teoksessa Kimmo Kiljunen (toim.): *Kamputsea – Kansanmurhan vuosikymmen* (s. 173–196). Helsinki: Tammi.
- Ruigrok, Nel. 2008. Journalism of attachment and objectivity: Dutch journalists and the Bosnian War. *Media, War & Conflict*. Vol 1(3): 293–313. London: Sage.
- Sadeniemi, Pentti. 1995. Uskottavuuden edellytykset. Helsingin Sanomat, 5.9.1995, s. A2.
- Schudson, Michael. 1978. *Discovering the News. A Social History of American Newspapers*. New York: Basic Books.
- Schudson, Michael. 1995. *The Power of News*. Cambridge: Harvard University Press.
- Silvo, Ismo. 1987. Yhden illan retoriikka. *Tiedotustutkimus*, 10:1.
- Simpson, John. 2012. The War is Dead, Long Live the War: Bosnia – The Reckoning by Ed Vulliamy review. April 22, 2012 (linkki tarkistettu 12.11.2016).
www.theguardian.com/books/2012/apr/22/vulliamy-war-dead-bosnia-review
- Skyttä, Valtteri. 2014. Kestokriisipuuroa. Syyrian kansannousun ja sisällissodan ensimmäinen vuosi Helsingin Sanomissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Smolander, Jutta. 2011. ”Takana suurta tuhoa ja edessäpäin pelkkää sumua” – Talouskriisin retorinen rakentuminen Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa syksyllä ja talvella 2008–2009. Pro gradu -tutkielma. Sosiologian laitos. Tampereen yliopisto.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.). 1997. *Semioottisen sosiologian näkökulmia, Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sulkunen, Pekka. 2003. *Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia*. Porvoo: WSOY.
- The War in Bosnia, 1992–1995, U.S. Department of State, Office of the Historian (linkki tarkistettu 12.11.2016). history.state.gov/milestones/1993-2000/bosnia
- Tiilikainen, Teija. 1995. Nationalismista euronationalismiin. Helsingin Sanomat, 6.12.1995, s. B2.
- Tuchman, Gaye. 1972. Objectivity as a strategic ritual: An examination of newsmen's notions of objectivity. *American Journal of Sociology*, vol. 77: 660–679.
- Tuchman, Gaye. 1978. *Making News. A Study in the Construction of Reality*. New York: The Free Press.
- Tuomainen, Tuulikki. 1994. Paneurooppalaisuuden utopia. Teoksessa Anssi Halmesvirta (toim.), *Eurooppalainen ihminen – Todellisuutta, ihanteita ja pelkoja* (s. 251–270). Jyväskylä: Atena.

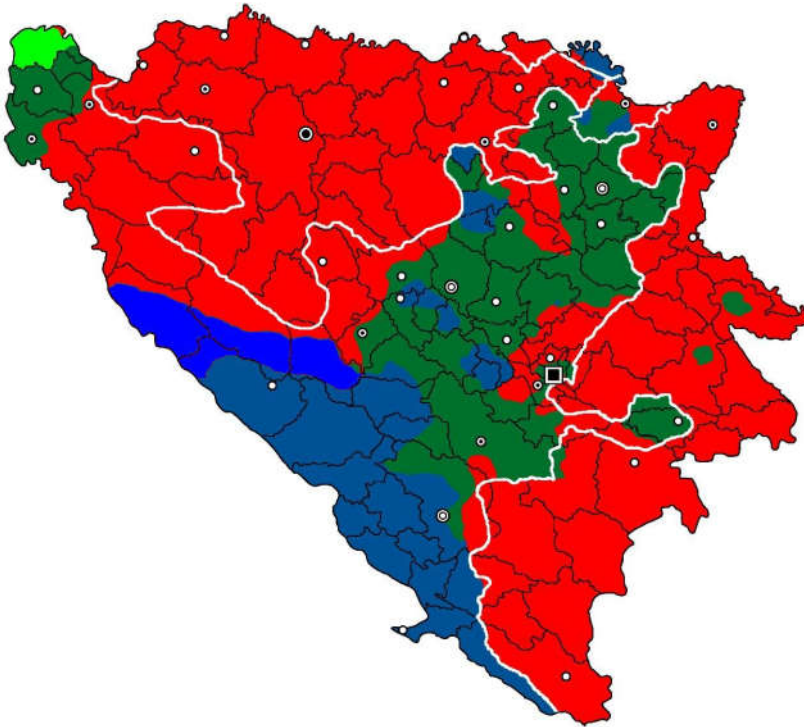
- Turunen, Ari. 1994. Europe paljastaa American: Eurooppalaisen maailmankuvan hahmottuminen. Teoksessa Halmesvirta, Anssi (toim.), Eurooppalainen ihminen - Todellisuutta, ihanteita ja pelkoja (s. 75–94). Jyväskylä: Atena.
- Törnudd, Klaus. 1995. Yhdessä rauhanrikkooja vastaan. Helsingin Sanomat, 30.10.1995, s. A2.
- Valtasaari, Mikko. 1983. Joukkoviestimet ja Kamputsea. Teoksessa Kimmo Kiljunen (toim.), Kamputsea - Kansanmurhan vuosikymmen (s. 197–210). Helsinki: Tammi.
- Van Dijk, Teun A. 1987. Critical News Analysis. University of Amsterdam.
- Van Dijk, Teun A. 1993. Principles of Critical Discourse Analysis. Discourse & Society, 4(2), 1993: 249–283.
- Van Dijk, Teun A. 2015. Critical Discourse Analysis. Teoksessa Tannen, D., Hamilton H. & Schiffrin (toim.), Handbook of Discourse Analysis. Second Edition, 2 vols., vol. 1: 466–485. Oxford: Wiley Blackwell.
- Vehkakoski, Vellamo. 1996. Rasismi on valtasuhde meikäläisten ja muukalaisten välillä. Helsingin Sanomat, 13.3.1996, s. A5.
- Vähämäki, Jussi. 1993. Maailmankuvasta maailman kuviin. Teoksessa Harle, Vilho (toim.): Erilaisuus, identiteetti & politiikka. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos. Tutkimustiedote No. 52, 1993.
- Ward, Stephen J.A. 2009. Truth and Objectivity. Teoksessa Wilkins, Lee & Christians, Clifford G., The Handbook of Mass Media Ethics (s. 71–83). London: Routledge.
- Wikipedia: 2011 Military intervention in Libya (linkki tarkistettu 12.11.2016)
https://en.wikipedia.org/wiki/2011_military_intervention_in_Libya
- Wikipedia: NATO intervention in Bosnia and Herzegovina. (linkki tarkistettu 12.11.2016).
en.wikipedia.org/wiki/NATO_intervention_in_Bosnia_and_Herzegovina
- Wikipedia: Operation Deliberate Force. (linkki tarkistettu 12.11.2016).
en.wikipedia.org/wiki/Operation_Deliberate_Force
- Wikipedia: Trial of Radovan Karadzic. (linkki tarkistettu 12.11.2016)
https://en.wikipedia.org/wiki/Trial_of_Radovan_Karadzic
- Wilkins, Lee & Christians, Clifford G. 2009. The Handbook of Mass Media Ethics. London: Routledge.
- Williams, Daniel. 1995. NATO Continues Extensive Bombing Across Bosnia. August 31, 1995 (linkki tarkistettu 12.11.2016). www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/nato.htm

Liitteet

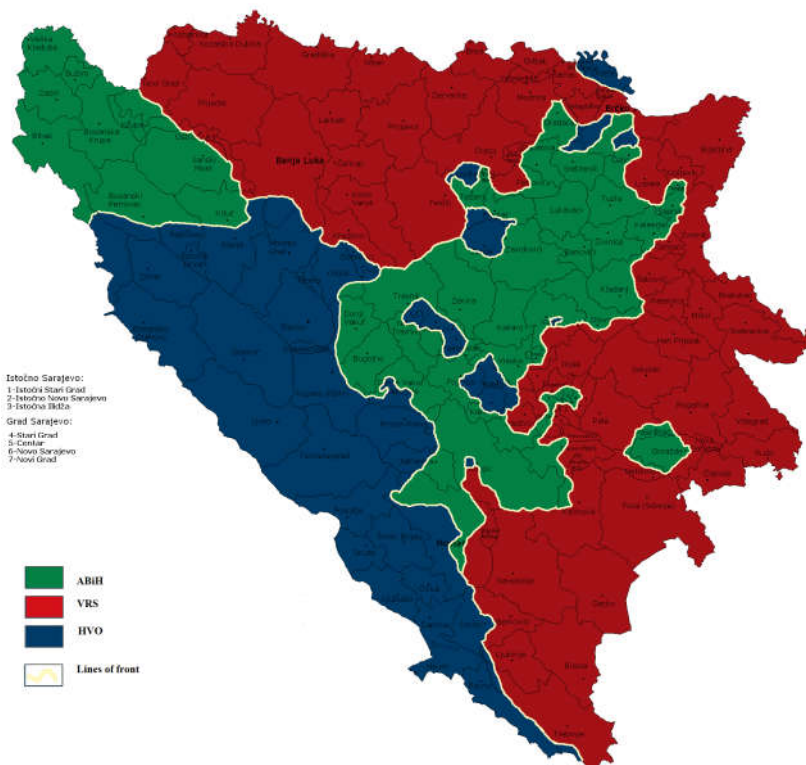
Liite 1: Jugoslavian hajoamisen ja Bosnian sodan kronologia

- 1990** **huhtikuu** Vaalit Jugoslavian osatasavalloissa.
- 1991** **25.6.** Slovenia ja Kroatia julistautuvat itsenäisiksi.
27.6. Jugoslavian liittoarmeija (JNA) marssii Sloveniaan. Sota alkaa.
heinäkuu Taistelut alkavat Kroatiaassa.
25.9. YK:n julistama asevientikielto entiseen Jugoslaviaan tulee voimaan.
- 1992** **tammikuu** UNPROFOR eli YK-joukot muodostetaan.
1.3. Bosnian kansanäänestys itsenäisyydestä. Taistelut alkavat myöhemmin maaliskuussa.
huhtikuu Yhdysvallat tunnustaa Kroatian, Slovenian ja Bosnia-Hertsegovinan.
lokakuu Bosniaan julistetaan lentokieltoalue.
- 1993** **tammikuu** Vance-Owenin rauhansuunnitelma.
huhtikuu Laajat taistelut Bosnian muslimien ja kroaattien kesken alkavat.
toukokuu Kansainvälinen ICTY-tuomioistuin entisen Jugoslavian alueelle perustetaan.
- 1994** **helmikuu** Markalen torin ensimmäinen kranaatti-isku Sarajevossa.
maaliskuu Naton lentokoneet tekevät ilmaiskuja. Owen-Stoltenbergin.
 rauhansuunnitelma. Bosnian muslimien ja kroaattien federaatio perustetaan.
huhtikuu Serbit hyökkäävät YK:n suoja-alueelle Gorazdeen. (ajoita suoja-alueet!)
kesäkuu Viiden suurvallan ns. yhteysryhmä ottaa diplomaattisen vetovastuun Bosnian
 rauhanpyrkimysten ajamiseksi.
joulukuu COHA-sopimus vihollisuuksien lopettamiseksi Bosniassa.
- 1995** **toukokuu** YK-joukkoja serbien panttivangiksi.
heinäkuu Bosnian serbit valtaavat YK:n suoja-alueet Srebrenican ja Zepan. Serbijoukot
 teloittavat noin 7000 miespuolista muslimia.
elokuu Kroatian armeija valtaa Krajinan serbialueen.
28.8. Markalen torille toinen kranaatti-isku.
30.8. Nato aloittaa Deliberate Force -operaation.
14.9. Viimeiset serbikohteiden pommitukset.
20.9. Bosnian serbit vetävät raskaat aseensa suojavyöhykkeiltä.
marraskuu Daytonin sopimus.
14.12. Rauha solmitaan Pariisissa. Nato-johtoiset IFOR-joukot korvaavat
 Bosnian UNPROFOR-joukot.
- 1996** **joulukuu** IFOR-joukot korvataan SFOR-joukoilla.

Liite 2: Bosnian rintamat ennen interventiota ja sen jälkeen

Tilanne Bosnian rintamilla kesällä 1995 ennen Lännen interventiota. Punaisella merkitty alue oli Bosnian serbian hallinnassa, vihreät Sarajevon muslimihallituksen ja siniset kroaatien hallinnassa. Valkoinen viiva esittää Daytonin rauhansopimuksen jälkeisen rajalinjan serbitasavallan ja Sarajevon hallituksen välillä.

Tämä kartta näyttää, miten serbit menettivät suuria maa-alueita Lännen intervention jälkeen.

Brittisotilaat kunnostavat 105 mm:n tykkiä Ingmar-vuorella Sarajevon tutunmassa.

Nopean iskun joukot tyytyväisiä Naton hyökkäykseen

— Nyt meillä on ensimmäistä kertaa selkeä tehtävä,

Kuninkaallisissa brittijoukoissa palveleva ja britti- ja

Sarajevolaiset ovat erittäin tyytyväisiä nopean vastaistuk-
jen joukkojen tykistöiskui-
hin.

lein sotilaallinen operaatio historiassamme. Me olemme maksaneet siitä 200 000 henkeä, hän sanoi.

Serbien kerrottiin vetäneen raskaita aseita, serbikomentajan vastaus ei tyydytä YK:ta

Lukavien sateen sirtikomen-
näs kertoi CNN:lle, että tukikoh-
dan sotilaskunta on suuresti Na-

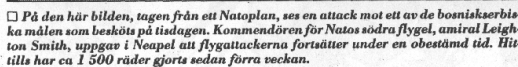
MS 5.9.1095

Rekat tungsivat ruuanhakuun Sarajevosta

Helsingin Sanomat, 5.9.1995

YK:n kauhukuva:

Smith medgav att dåligt väder minskat Natoplanens träffsäkerhet. En del mål är också så omfattande att det krävs flera bombningar innan målet förstörts, sade Natokommendören.

Han medgav också att en del

precisionsvapen inte visat sig
exakta. Därtill saknar en del
plan precisionsvapen. Planens
agerande begränsas också av att
de har order om att undvika
skador på civila mål, sade
Smith vidare.

Entä jos pommi-iskut eivät sittenkään tehoa?

Virkailija vietti kollegoidensa kanssa toissa yön pommisuojissa YK:n Sarajevon päämajassa odottamassa, is-

YK syyttää Bosnian serbijohtaja Radovan Karadzicia ja serbikenraali Ratko Mladicia sotarikoksista ja ihmisoikeuksien polkemisesta. Se bijohtajat taas ovat yrittäne

Jos serbit joutuvat yhä uusien iskujen kohteeksi, Venäjä voi alkaa todella hermostua länsiliittolaisiin, kuten on nyt jo jossain määrin käynyt. Ja Bosnian hallituksen joukot puolestaan saattavat alkaa tuntea kiusausta käyttää serbien aseman heikentymistä hyväkseen, jolloin ajadun-
kuva: Yleisradio

Ilta-Sanomat 7.9.1995

Izethergovic ei aio edes harkita maa-alueiden luovuttamista serbien tasavallalle

Nato ei keskeyttänyt ilmaseurustustaan edes Geneven rauhanneuvottelujen ajaksi.

Ilta-Sanomat 9.9.1995

17

ministern Aleksa Buha.

USA:s befästande utrikesminister Richard Holbrooke sade redan före mötet att han väntar sig ett "synnerligen viktigt tillkännagivande" av konferensen. Fröjd Holbrooke befinner sig förhandlingsbarre nu i ett "avgjort skede".

Konferensen inledde all parter i Årget i Bosnien nu för första gången på ett uttryck bekräfta sig vid samma förhandlingsbord. I konferensen deltog också EU:s medlemmar Carl Bildt

Enligt diplomatkällor koncentrerade man sig på konstitutionella och ekonomiska frågor.

Grundskolorna för förhållingsgrupperades av att förslaget endast skulle beträffa skolorna i de två städerna. De 47 procent och myndigheterna och lokalerna tillkommer 54 procent.

Ännu inget nytt om de bombningar av de bosniska serbernas ställningar. M.a. tilläta deras höghavster Pale i Bosnien. Serberna har inte trötts flera dagars bombningar visat rödga tecken på att vilja dra tillbaka sina tunga vapen från Sarajev-

Nato har hotat att ytterligare intensifiera sina luftkräder.

(FNS-Pauler-GPA-APF)

Hufvudstadsbladet 9.9.1995

Ranskalaist YK-sotamatkuri vartiointi Sarajevon lentokentällä lauantaina, kun Ranskan puolustuminen Charles Millon oli lähellä kotimatkalle.

YK tyytymätön serbien tahtiin vetää aseita Sarajevon ympäriltä

Reuter-AP

SARAJEVO – Bosniaan olevat YK:n edustajat ilmoittivat lauantaina olevansa tyytymättömiä tahtiin, jolla Bosnian serbit vetivät raskaita aseita Sarajevon ympäriltä. 20 kilometrin vyöhykseen suojavyöhykkeen ulkopuolelle YK:n läsnäoloa sovelletaan. Nato ovat olleet jatkaneet ilmaiskujen serbien sotahallituksen eteen päältä näitä aseita ole suoritettu pois suomenlaillaan mennessä.

YK on todennut, että pieni määrä Bosnian serbien aseita on

siirretty Sarajevon ympäriltä olevan suojavyöhykkeen ulkopuolelle", YK:n edustaja Chris Quarmen kertoi lauantaina.

"Lisäksi olemme nähneet raskaiden aseiden siirtoa he suojavyöhykkeen ulkopuolelle. Suhtaudumme hyvin epäilevästi Bosnian serbien väkivaltaisiin lausuntoihin, joihin annetaan lupauksia poistaa Sarajevon uhkaavat aseet", Quarmen sanoi.

YK-edustajan mukaan serbit olivat lauantai-iltaa mennessä siirtäneet suojavyöhykkeen ulkopuolelle kulkiaan 47 raskasta aseen.

Kun Nato keskeytti ilmaiskun-

sa serbikohteisiin torstaina kolmeksi vuorokaudeksi, serbijohjat lupasivat siirtää pikaaan raskaita aseitaan vyöhykkeen ulkopuolelle. Nato-edustajan mukaan pommittamisko jatkui väkisin, serbit ovat nauttaneet ilman muuttua "edellytetyt markkinoilla" rakennusten aseistuksena peittelemään. YK:n edustajat eivät soveltaneet erivoimaa mitään "merkittävää edistystä" tarkoituksella.

YK:n lausujen mukaan serbeillä on Sarajevon suojavyöhykkeen ulkopuolella alustettuna 129 raskasta aseen, muun muassa 26 panssarivaunua, 40 panssaritankkia, 162

kraanaatinihoitaja ja 65 tykkiä.

Serbien ja Yhdysvaltain apulaisministeri Richard Holbrooken neuvottelut, erillisuuskannan mukaan serbit saavat pitää aseita, jota "karsittavasti" aseita, alle 82 millin kraanaatinihoitimet ja alle sadan millin tykit, nykyisessä asemassaan.

Bosnian liitososana maanvalvontaa ja kroatien joukkojen kerrataan tuojan viikon aikana velvoittaneen serbeille aseita kulkupoleja ja noin 1 000 raskaita kilometrin maa-alueen, joka on noin kahdeksan prosenttia Bosnian koko pinta-ala.

Synkät serbit syyttävät johtajiaan petoksesta

Reuter

PALE – Armiin niin vaimentuneen Bosnian serbit lähennäseivät nyt sotavainona alitiedot tyytymättömyyksiä lauselmilla. Moni kukaan Bosnian serbien pääkomentaja Palesta ilmoitteli mitään tapellutensa lauselmilla muuttamaan paljon puhutti

vat synkät Palesta lauantaina. Kukaan ei uskonut, että omat joukot olisivat voineet häviö jo valloittamien alueita niin nopeasti ja niin paljon kuin on tapahtunut.

"Täytyy olla joku sopimus. Jokin tässä nyt todella löyhä", sanoi entinen serbivälikomandantti Han ja muut serbit ilmoittivat

vainne jotakin. Monet kova hinta täytyy maksaa uuden valtion luomiseksi? Noin kaksi viikkoa, Dragin sanoi.

Bosnian serbien johtajat ovat yrittäneet väkivaltaa kansallisia, ettei "petos" ole tehnyt. Johtajien väkivaltaisuus ei kuitenkaan siksi, kukaan epäilee, että serbijoukko lausuttua kaupunkien

"Minkä puolesta me olemme taistelemassa", eräs serbiiläinen kysyi.

Myytöksi-serbien väkivaltaa, se kun oli lausunut puolustaa Bosnian serbien valloittamia kaupunkeja. Sota, jonka avulla piti luotaa yhtenäinen serbivaltio, onkin nyt taantumassa väkivalta jatkoluottelu. Tästä väkivalta kukaan ei voi mitään.

"Termine mitä tahansa, ne (Bosnian) pommittavat meitä, koska me lausumme pommittamista", eräs serbinainen sanoi Palen tuolla.

Kun ilmeisesti Bosnian serbien kantaila huoneeseen yhä nopeammin tunnetuksi on, "ettei mitään apua tuleko lopulta vaan mitään kappi tulee", Dusan sanoi.

tukset ovat katkaisseet toisekseen kaikki puhelinliittymät Palesta muualle. Väkivaltoja todettiin, neuvottelut hyvin vähän yksinryntäisiä rautamaita ja serbijoukkojen väkivaltaa. Naton uhkaavuuksia.

Bosnian serbijohjat Palesta lausumme kysymystä toimittajia tietoa siitä mitä heidän omassa

Helsingin Sanomat 17.9.1995

LAUPEKKA
MAANANTAINA 18. SYYSKÜÜTA 1995
MAANANTAINA 18. SYYSKÜÜTA 1995

Serbeille annettiin 72 tuntia lisää aikaa aseittensa siirtoon

Karadzic myönsi serbijoukkojen kärsineen eilen raskaita tappioita

Sarajevo / Napoli (AP-Reuter)

Sarajevon piirittäneet serbit saivat myöhään eilen illalla 72 tuntia jatkua saattamaan aseittensa vetämisen Sarajevon ympäriltä 20 kilometrin suojavyöhykkeen ulkopuolelle.

— Amiraali Smith ja minä arvioimme serbien osoittaneen noudattavansa vetäytymismääräyksiä. Siksi olemme päättäneet jatkua ilmaiskujen keskeytyksiä vielä 72 tunnilla, kertoi Bosnian YK-joukkojen komentaja, kenraali Bernard Janvier myöhään eilen illalla keuhkotulehduksen tilanteesta Nato-joukkojen komentajan, amiraali Leighton Smithin kanssa Suomen aika kello 23:ksi asetetun määräajan umpeututtua.

— Seuraavat tunnit ja pari päivää saattavat ratkaista koko sodan kotonan, arvioi Sarajevon eilen Bosnian hallituksen kanssa neuvottelemassa saapunut Yhdysvaltain erikoisoperaattori, apulaisministeri Richard Holbrooke, joka on sukkuloinut viime päivinä Bosnian, Kroatian ja Serbian johtajien välillä varmistamaan lausimansa rauhasuunnitelman toteutumisen.

Serbit paransivat vetäytymistähtiä

— Päivän aikana Unprofor on lausunut serbien siirtäneen merkittävien määrin raskaita aseita, kertoi YK:n Unprofor- rauhanvartijajoukkojen tiedottaja, majuri Myriam Sochacki eilen illalla Sarajevossa.

Sochackin mukaan serbit olivat siirtäneet lauantaina keskiyöön mennessä 71 raskasta raketia Sarajevon ympäriltä 20 kilometrin suojavyöhykkeeltä. Sochackin mukaan siirrettyjen aseiden määrä kasvoi tasaisesti eilisen päivän aikana.

Bosnian hallituksen radioon mukaan YK-lähteet olivat eilen kertoneet muutamaa tuntia ennen määrärajan umpeutumista serbien siirtäneen suojavyöhykkeeltä noin 150 raskasta raketia.

Jonkinlaista sekaannusta aiheuttivat perjantaina julkistettu vetäytymisehdot, joiden mukaan serbien oli määrä vetäytyä Sarajevon ympäriltä suojavyöhykkeeltä vain kaikki kaliperallaan 82 millin suuremman kraanaatinihoitimet ja 100 millin suuremman tykit.

Eilen YK-joukkojen tiedottaja, everstiluutnantti Chris Vernon kertoi, että serbit oli aiemminkin jo määrätty siirtämään myös 82 millin kraanaatinihoitimet ja 100 millin tykit suojavyöhykkeen ulkopuolelle.

YK-erivoiden mukaan serbeillä on ollut 200-329 raskasta raketia suojavyöhykkeen sisäpuolella.

— En usko, että Nato tekee lisää ilmaiskuja. Serbit ovat todella vetäytyneet, ehkä hieman hitaasti, mutta he ovat lähessä, arvioi eräs nimenomainen esiintynyt Bosnian muslimiarmeijan upseeri jo ennen jatkoejan myöntämistä.

Serbit pakenivat kohti Banja Lukaa

Serbien vetäessä raskaita aseita Sarajevosta Bosnian hallituksen muslimijoukot jatkavat menestyksekkästä hyökkäyksestä kohti Banja Lukaa, serbien tärkeintä keskusta Pohjois-Bosniassa.

Bosnian hallituksen radio kertoi kroatia- ja muslimijoukkojen vallanneen eilen Banja Lukasta 30 kilometriä länteen sijaitsevan raskaita tappioita läntisessä Bosniassa.

YK-lähteiden mukaan muslimi- ja kroatiajoukkojen etenemistä seurataan huolestuneina, koska sen jälkeen vetäytyvät Shobadan Mlosevicin johtama Serbian suoran mukaan Bosnian si-

Serbian T-55-tankki vetäytyi eilen vauhti suojavyöhykkeeltä.

salissotaan.

Kansainvälisten avustajajoukkojen mukaan Banja Lukassa ja sen ympärillä on noin 60 pakolaista.

Ilta-Sanomat 18.9.1995

Serbiarmeija vaikeuksissa Bosniassa

YK kehotti muslimihallituksen ja kroaattien joukkoja hillitsemään valloitusintoaan
Pääsihteeri Boutros-Ghali haluaa YK-joukot pois Bosniasta ja tilalle taisteluosastot

Reuters

SARAJEVO/NEW YORK—

Länsiliiton Naton ilmaiskujen aikana alkaneet kroaatti- ja muslimijoukkojen eteneminen Bosnian rinteillä jatkui maanantaina myös pommittustauon aikana. YK varoitti, että eteneminen saattaa vahingontiaa käynnissä olevia rauhanneuvotteluita serbien kanssa.

YK:n mukaan muslimilla ja kroaateilla oli jo hallussaan "varausalueita arvioiden" puolelta Bosniasta, ja tilanne oli "kääntymässä serbejä vastaan".

Lisäselvitysten hankkiminen voi johtaa siihen, että Serbian armeija ryhtyy tukemaan Bosniaan serbejä, tarkkailijat arvioivat. Yli kolme vuotta kestäneen sodan aikana serbit ehtivät ottaa haltuunsa noin 70 prosenttia Bosniasta.

Sarajevon tuntumassa serbit jatkavat aseidensa nostamista maanantaina. Iltaan mennessä he olivat vienet ainakin puolet raskasta aseistaan. Nato ilmoitti. Serbeillä on aikaa keskiväliköityä.

Tässä tilanteessa YK:n pääsihteeri Boutros Boutros-Ghali ilmoitti haluavansa, että maailmanjärjestö vetäytyy sotilasasettuihin Bosniasta. Maanantaina julkaistussa kirjessään Boutros-Ghali piti vetäytymistä parhaana vaihtoehtona riippumatta siitä, syytykö Bosnian hallituksen ja serbien välille rauhansopimus Yhdysvaltain välityksellä.

Pääsihterin mukaan YK:n rauhanturvajoukkojen sotilasallinen vastuu tulee luovuttaa "jäsens maiden yhtymälle" pakotettomien varalta. Käytännössä Boutros-Ghali tarkoittaa yhtymällä liian sotilasliittoa Natoa.

Bosnian muslimiarmeijan sotilaat juhlivat maanantaina menestystään Sanski Mostin kaupungin tuntumassa noin 170 kilometriä luoteeseen Sarajevosta.

Helsingin Sanomat 19.9.1995

Eufori i Bosnien efter segrarna på slagfältet

SARAJEVO

De bosniska TV-tittarna serveras numera dagligen direktsända reportage från slagfältet i västra Bosnien där glädjestrålade soldater och befäl intervjus om sina framgångar. Från Tuzla visar TV-bilderna blomstermyckade stridsvagnar på segerparad och i inslagen från Bihać ses lyckliga flyktingar återvända hem.

De ovana bilderna har utlyst eufori i huvudstaden Sarajevo. Hemma, men också ute på gatorna, visar människor sin glädje över vändningen i kriget mot de bosniska serberna.

Istället för bilder på sörslitna människor på gatorna i Sarajevo visar Bosniens TV-bolag, RTV BiH, nu bilder från den bosniska armén och den kroatiska arméns framrykning i västra och norra Bosnien. TV-kommentatorerna har svårt att dölja sin rörelse.

För första gången under tre och ett halvt års krig står Bosniens regering i Sarajevo på kommandobryggan. Bosniens premiärminister Haris Silajdzic antydde häromdagen att det serbiska militära sammanbrottet kan leda till att hela Bosnien-Hercegovina återgår till regeringsidan.

— Detta är Bosnien-Hercegovina och vi har rätt att befria vårt territorium, sade regeringschefen.

Rädsla i väst

Västliga diplomater är dock inte lika roade. De fruktar att

Medan serbernas tunga vapen rullar ut ut tjugukilometerzonen kring Sarajevo, fortsätter den bosniska regeringsarméns framgångar i västra Bosnien. Observatörer i väst är nu rädda för att Banja Luka kan vara nästa mål.

segrarnas ska fortsätta att växa och att den bosniska armén ska gå för långt. Skulle de bosniska armékärnorna och deras allierade, den bosnienkroatiska HVO-milisen och den kroatiska arméns reguljära enheter, försöka sig på att storma Banja Luka, där närmare hundratusen serbiska flyktingar trängs, kan den reguljära jugoslaviska armén komma att blanda sig i leken.

Varje dag ritar Sarajevoborna med pennor in de nya frontlinjerna — för säkerhets skull med byerts. Varje dag rappor-

terar TV och radio om nya städer som "befriats".

Sarajevobor räknar glatt upp namnen, i ordning, på de städer som armén eller kroaterna intagit. Vissa enheter ur regeringsarmén står bara 40 kilometer från Banja Luka, sägs det. De 70 procent av Bosnien som serberna kontrollerade har smält samman till strax över 50 procent. Serberna skulle enligt fredsfrågorna att att Sanski Most och Mrkonjic Grad skulle ha fallit

och serberna hävdar att fronten stabiliserats i bergsmassivet Ozren. FN säger sig inte veta hur det ligger till. Observatörerna har dragits tillbaka.

Ibland dyker general Mehmed Malagic upp i TV-rutan. Generalen, som intog Donji Vakuf för en vecka sedan och sedan fortsatte framryckningen i förbluffande takt norrut, uppmanar alla flyktingar att återvända till dessa områden.

— Kära bosnier, kom hem. Tiden har kommit och era hus väntar på er. (AP-Aida Cerkez)

Hufvudstadsbladet 19.9.1995

Kroatia kertoi keskeyttäneensä hyökkäyksen Luoteis-Bosniassa

USA varoitti Tudjmania vaarantamasta rauhanneuvotteluja

HS 20.9.-95

Reuters

Serbialueet
Bosnian hallitus

Serbien menetykset 1995

SARAJEVO/ZAGREB/BOLE-TICE – Kroatia ilmoitti tiistaina joukkonsa lopettaneen hyökkäyksen Luoteis-Bosniassa, jossa YK:n rauhanturvaajat kertoivat Bosnian serbijoukkojen ryhtyneen puolustamaan tärkeää Banja Lukan kaupunkia.

Bosnian armeijan ja kroaattijoukkojen hyökkäys oli tiistaina edennyt vain 50 kilometrin päähän Banja Lukasta, mutta serbien vastarinta oli kiivasta, rauhanturvaajat kertoivat.

YK kertoi myös, että kroaattijoukot ovat ehti rullaneet Prijedorin kaupungin. Bosnian serbit kuitenkin kiistivät tiedon illalla.

Länsimaiden hallitukset ja YK pelkäsivät, että taistelut pilaavat yritykset saada aikaan rauha alueella. Yhdysvaltain rauhanturvoittelija Richard Holbrooke tapasi tiistaina Bosnian ja Kroatian presidentit Kroatian pääkaupungissa Zagrebissa.

Taistelut Luoteis-Bosniassa eivät näyttäneet hiostavan serbien

Toukokuu Kroatian armeija valttaa Kroatian serbien hallitsemien Länsi-Slavonian.

Elokuu Kroatian armeija valttaa Kroatian serbien hallitsemien Krajinan ja lopettaa bosnialaisen dihaan alueen piirityksen.

Syyskuu Bosnian muslimit ja kroaattit työntävät syväälle Länsi- ja Lounais-Bosnian serbialueille.

raskaiden aseiden vetämistä Sarajevon ympäriltä. Nato ilmoitti tiistaina olevansa tyytyväinen tilanteeseen.

Kroatian presidentti Franjo Tudjman määräsi joukkonsa keskeyttämään sotatoimet Luoteis-Bosniassa sen jälkeen, kun Yhdysvaltain apulaisministeri Strobe Talbot oli esittänyt suorasukaisen varoituksen televisiossa.

”Valo on punainen. Lopetetaan taistelut. Palatkaa neuvottelupöytään”, Talbot sanoi.

Britannian puolustusministeri Malcolm Rifkind puolestaan varoitti Bosnian johtajia, että hyökkäys Banja Lukaan saattaisi johtaa ”valtavaan katastrofiin” ja Serbian johtaman tynkä-Jugoslavian väliintuloon.

Yhdysvaltain rauhanturvoittelija

ja Richard Holbrooke riensi tiistaina Belgradiin tapaamaan Serbian presidentti Slobodan Milosevicia keskusteltuaan Zagrebissa Bosnian presidentin Alija Izetbegovicin ja Kroatian presidentin Tudjmanin.

Holbrooke ei kertonut, olivatko Izetbegovic ja Tudjman keskustelleet hyökkäyksen lopettamisesta.

Banja Lukan serbikaupungin asukkaat kulkivat maanantaina kaupua

Helsingin Sanomat 20.9.1995

Serbisotilas latasi raskasta konekivääriä ellen Mrkonjic Gradin kaupungin lähellä Keski-Bosniassa. Taistelut jatkuivat yhä kiivaina alueella.

Sissijohtaja Arkanin joukot vyöryivät Banja Lukan alueelle

YK-tarkkailijat pelkäävät uusia levottomuuksia

Sarajevo (AP)

Pahamaineisen sissipäällikön Arkanin joukot saapuivat eilen Banja Lukan alueelle Länsi-Bosnian. Alueella olevat tarkkailijat pelkäävät, että Arkanin 1 000 miehen vahvuisen joukon läsnäolo saattaa muuttaa eilen aikana rauhoittunutta tilannetta.

YK pidättäytyi eilen uusista ilmaiskuksista Sarajevon ympäristössä,

Länsi-Bosniassa sijaitsevaa Banja Lukaa kohti edenneet kroaattijoukot hidastivat eilen hyökkäystään, mikä antoi serbikaupungin noin 100 000 pakolaiselle hengähdystauon.

Myöhään yöllä oli vielä epäselvää, johtuiko hyökkäyksen hidastuminen lisääntyneestä serbivastarinnasta vai täydennysten hankkimisesta.

Koko Luoteis-Bosnian rintamalinjat vakiintuivat eilen huomattavasti, YK:n ja Bosnian hallituksen edustajat kertoivat. Tarkkailijat kui-

tenkin pelkäävät, että tilanne saattaa muuttua, sillä sissipäällikkö Arkan saapui eilen noin 1 000 sotilaan kanssa Banja Lukan alueelle. Arkanin joukkojen nimiin on pantu lukuisia Bosnian sodan julmia joukkoterroristuksia.

Esimerkiksi viime heinäkuussa hänen joukkonsa olivat mukana valloittamassa Srebrenicää Itä-Bosniassa. Lihes 8 000 muslimia katosi kaupungin valloituksen yhteydessä, ja monissa raporteissa kerrotaan, että serbit (eloittivat kaupungissa useita tuhansia miehiä.

Arkan, oikealta nimeltään Zeljko Raznjatovic, on nelivuotisen sodan aikana terrorisoimut joukkoiheen Bosnian eri alueita. Hän on näin auttanut Serbian presidenttiä Slobodan Milosevicia, vaikka heitä ei virallisesti pidetäkään yhteistyökumppaneina.

Arkan on yksi serbien suurimmista sotasankareista, joten hänen tulonsa Banja Lukaan nostaa todennäköisesti kaupungin puolustajien mielialoja.

YK:n mukaan serbit vetivät eilen Sarajevon ympäris-

töstä riittävästi raskaita aseita. YK ja Nato eivät tämän vuoksi aloittaneet uudelleen ilmaiskujen serbejä vastaan. Bosnian serbeillä oli eilisiltä asti aikaa vetää suurin osa raskaista aseistaan Sarajevon ympäriltä.

Serbit ovat niin ikään avanneet Sarajevon leatokenttien ja kaksi kaupunkiin johtavaa tietä avustuskuljetuksille, YK:n edustajat ilmoittivat eilen. Yhdysvaltain ja YK:n edustajat sanoivat olevansa tyytyväisiä serbien toimiin Sarajevon lähellä.

Ilta-Sanomat 21.9.1995

Yle, 4.9.1995

Yle, 4.9.1995

MTV3, 4.9.1995

Yle, 5.9.1995

MTV3, 6.9.1995

Yle, 6.9.1995

